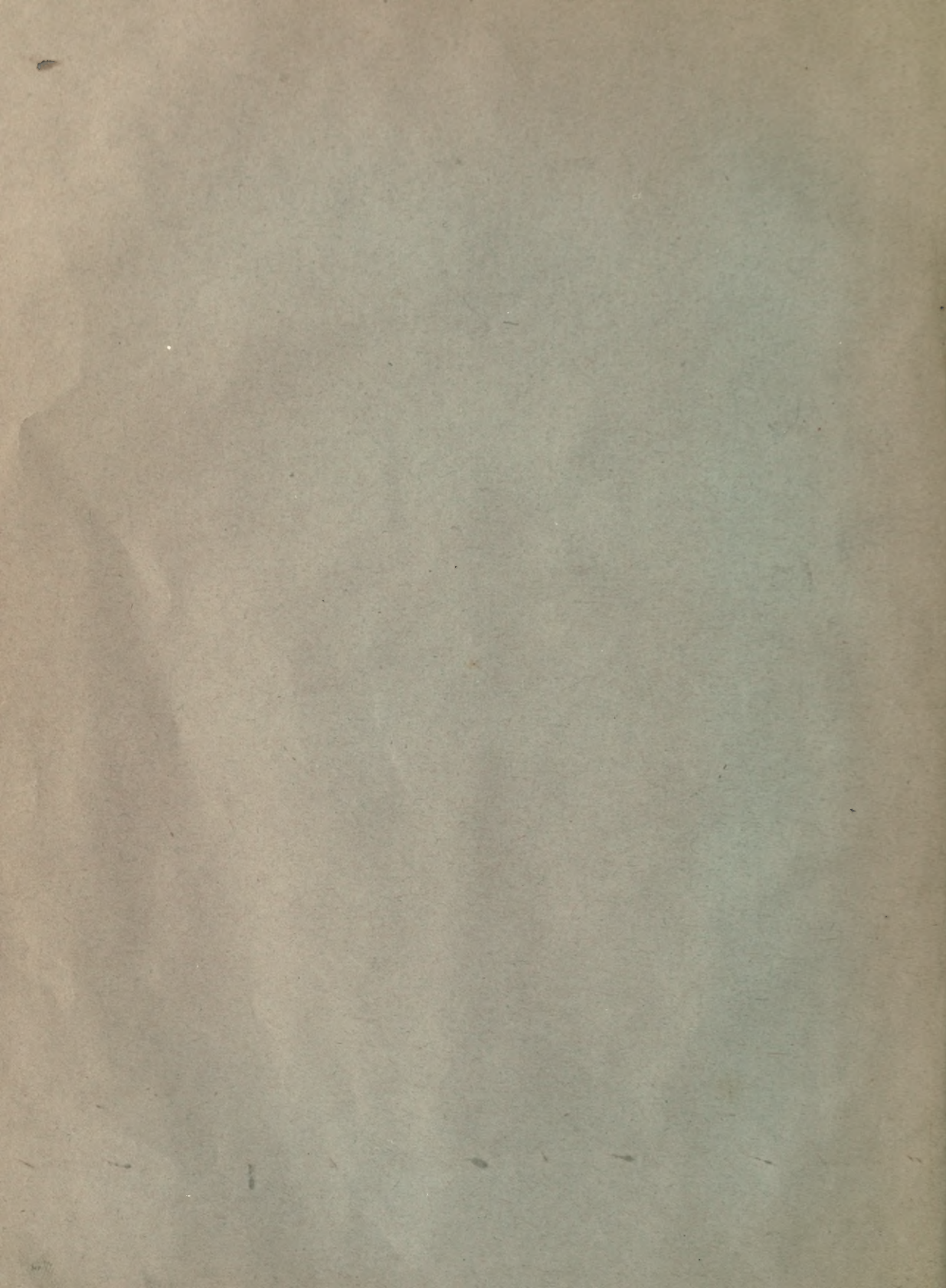

49211
3/15/19

J. ARBES

UKŘIŽOVANÁ

ROMANETTO

SE 14 ILLUSTRACEMI

VIKTORA OLÍVY

ČTVRTÉ VYDÁNÍ

PRAHA
F. ŠIMÁČEK

1903

PG

5038

A7 U5

1903

UKŘIŽOVANÁ

Ó Kriste! Nejsm z těch, již krokem třesoucím
plíží se v zádumčivé chrámy k modlitbě;
ni z těch, již putující ku Kalvarii
skroušeně libají tvé nohy krvavé.
Nevěřím, Kriste, v svaté slovo tvé;
přišel jsem pozdě v přestárly ten svět . . .

Duch časů minulých, po troskách lásky bloudě,
u věčnou noc srazí tvé zvrhlé anděly!
Golgoty hřeby, Kriste, sotva udrží tě.
Pod božským tělem tvým je půda podryta.
Tvá sláva, Kriste, hyne! Božské tělo tvé
na ebenových křížích v prach se rozpadá . . . .

Z Alfreda de Musset.

UKRIZOVANA

(Psáno 1875—1876; poprvé tištěno 1876, podruhé 1879, potřetí 1896.)

PŘÍTELI

JUD^{RU.} BEDŘICHU PACÁKOVI

V KUTNÉ HOŘE

Příběh, kterýmž zahajuju své vypravování, udál se v prvních dnech měsíce října roku 1856.

V tu dobu stal jsem se žákem vyšší reálné školy německé v Praze a o přijímací zkoušce seznámil jsem se náhodou se sličným, modrookým a suchoučkým studentíčkem, který, vystudovav v Klatovech nižší gymnasium, přibyl teprve před krátkým časem do Prahy, by se zde věnoval studiu věd reálných.

Jako u mladíků vůbec bývá, seznámili jsme se rychle a v několika dnech stali jsme se již přátely takněř nerozlučnými.

V stručnosti pověděli jsme si vzájemně nehrubě zajímavý průběh dosavadních svých osudů a, žijíce více nadějím a budoucnosti nežli vzpomínkám a minulosti, nestarali jsme se valně o podrobnosti.

Dověděl jsem se o novém příteli svém, že je sirotek a otec jeho že býval důstojníkem u dělostřelectva; dále, že mohl sice vstoupiti na některé učiliště vojenské, ale že, nemaje nikdy přichylnosti ku stavu vojenskému, raději trpěl nouzi, jen aby se mohl věnovati studiu, k němuž měl náklonnost.

Jako z pravidla na počátku školního roku, měli jsme oba neobyčejnou chuť do studií. Zahájení přednášek nemohli jsme se téměř ani dočkati.

S největší dychtivostí očekávali jsme však první přednášku o náboženství. Dychtivost naše byla úplně oprávněna; neboť muže, jenž nám měl předmět ten vykládati, předcházela pověst zvláštní, přímo romantická

Za svého mládí býval pasákem. Z pasáka stal se později příspěvím několika dobrodinců jedním z nejpilnějších, nejsvědomitějších žáků na hlavní škole a na gymnasiu jindřichohradeckém, pak rovněž tak pilným a svědomitým posluchačem filosofie na pražské universitě a ještě později tichým, rozkošem světa úplně odcizeným a studiu filosofie a přírodovědy s neobyčejnou horlivostí oddaným alumnem semináře litoměřického.

Byv vysvěcen na kněze, stal se ceremonářem litoměřického biskupa Hurdálka, později exhortistou na pražské polytechnice, roku 1834 učitelem náboženství a zároveň provisorním ředitelem na německé reálné škole v Mikulandské ulici a r. 1856, když jsem jako nastávající jeho žák poprvé zaslechl jméno jeho a dověděl se aspoň něco o jeho povaze a minulosti, byl již muž asi šedesátiletý a asi rok definitivním ředitelem ústavu toho.

Jakožto bývalý žák nejoblíbenějšího kněze a profesora na universitě pražské v první polovici tohoto století, Bernarda Bolzana, pokládán ředitel páter Schneider u starších Pražanů za nadaného a věrného stoupence nauky Bolzanovy.

Bolzano jako člověk a učitel, jeho osudy, zvláště pak pronásledování, jakéhož zakoušel pro své svobodomyšlné zásady, a v přední řadě jeho nauka, že možno filosofii usmířiti s vírou, nezůstaly časem svým bez rozhodného vlivu na značnou část obyvatelstva pražského, hlavně na mládež akademickou.

Ještě v době pozdější, když už Prahu a studující mládež její zaměstnávaly zcela jiné myšlenky, když už dávno nabyto přesvědčení, že šlechetná snaha Bolzanova mohla naléztí půdy jen v době přechodní, vzpomínáno muže toho po zásluze i v širších kruzích se zvláštní úctou.

Jako Bolzano odchyloval se i páter Schneider ve svých přednáškách často od předmětu a vysvětloval záhadné nebo nepochopitelné případy způsobem přirozeným.

Z té příčiny bývaly nejen přednášky jeho, nýbrž i veřejné exhorty v chrámě salvatorském, ačkoli v těchto posledních nikdy nešel tak daleko jako ve škole, velmi zajímavý a exhorty také od obecnstva čteně navštěvovány.

Morálka, kterou hlásával, nebyla sice v ohledu filosofickém nikdy výstřední, ale přes všechn svůj nádech náboženský v podstatě přece svobodomyšlná.

U studujících páter Schneider příliš chvalné pověsti nepožíval. Pokládánf za pedanta a bezpříkladně přísného examinatora, jenž o zkouškách žádal doslovné odříkávání svých čtených přednášek.

Avšak mnohostranná učenost jeho nebrána nikým v pochybnost. Kolovala o něm pověst, že kdysi jako exhortista na polytechnice vyzval své posluchače, aby každý z nich napsal na lístek nějakou, byť sebe záhadnější otázku, on pak že beze vší přípravy otázky ty jednu po druhé zodpoví. Posluchači vyzvání tomu vyhověli, a stručné, důmyslné, překvapující odpovědi Schneiderovy budily prý pravý úžas . . .

Konečně jsem muže toho spatřil.

Za krásného říjnového odpůldne přišel k první přednášce.

Když se dveře otevřely, spatřil jsem malého, poněkud zavalitého a ramenatého mužika v černém kněžském rouchu.

S hlavou k prsům nachýlenou ubíral se rychlým krokem ode dveří prostorem mezi oběma odděleními škamen ke katedře a vystoupiv na podium, obrátil k posluchačům svou tvář.

Byla to tvář přísných, drsných tahů a skoro ohyzdná. Velký nos, malá sivá očka a nevysoké čelo dodávaly úplně bezvousé, zarudlé tváři té, v níž se zračila mračná přísnost zeloty, ráz nevlídný, ba odporný. Tmavý kaštanový vlas byl na skráních sčísnut ku předu. Kolem úzkých, pouvadlých rtů pohrávalo časem cosi jako trpká beznadějnost.

Drsné tahy chladné, odpuzující tváře byly tím sice poněkud oživeny, ale zároveň zdály se nasvědčovat, že muž ten přes všechno vědění své v životě snad nikdy nebyl šťasten.

Počal přednášeti bez úvodu.

Hlas jeho byl drsný, nesympatický.

Časem se zdálo, jako by mluvícímu některý orgán vypovídal na několik okamžiků službu, neboť občas náhle se rozkřiknul a hned zase mluvil skoro šeptmo.

Dlouho nemohl jsem podivnému hlasu tomu uvyknouti. Teprve, když jsem nabyl přesvědčení, že jest přednášející přihluchlý, budil dutý a hned zase pronikavý hlas jeho v mé duši soucit.

Páter Schneider přednášel v naší třídě dle vlastní své učebné knihy o životě Ježíšově.

První přednáška jeho nebyla však ani zajímavá, aniž vynikla něčím nad tuctové výkony toho druhu. Toliko k závěrku pronesl nevlídný páter rychle po sobě několik vět, které logikou a hloubkou svou překvapily.

Možná, že posluchače své dříve studoval, nežli se odvážil vybočiti z předepsané dráhy, neboť ani nejbliže příští tři nebo čtyři přednášky nešli se ničím od první, tak že jsem se již počínal domnívati, že pověsti o muži tom kolující jsou úplně bez podstaty.

První přednášky věnovány byly stručnému vyličení dějin, poměrů zeměpisných a národopisných, společenského a státního zřízení Palestiny za dob Kristových.

Ve čtvrté nebo páté přednášce počal páter Schneider líčiti mravy, zvyky a soukromý život současníků Kristových.

Připomenutí, že současníci Kristovi nosili turbany na způsob nynějších Turků, že stříhali si vlasy krátce, že o hostinách nezasedali za stoly, jakých my používáme, nýbrž že na zemi polo ležíce a o levou ruku se opírajíce všechna krmě pojídali holou rukou, a konečně konkluse, že Ježíš Kristus nečinil ve všem tom žádné výjimky, — vše to z úst duchovního bylo tak cizí a vzácné, že jsem na dojem, jež na mne učinily prosté, ale závažné tyto poznámky, nikdy nezapomněl.

Obraz Kristův, jenž se byl až dosud před duševním zrakem mým vznášel jaksi ideálně, nabyt náhle tvářností realistické.

Kristus bez dlouhého, hebkého, kadeřavého vlasu, Kristus v turbanu a s vlasem krátce přistříženým, Kristus nescdíci za stolem, jak jest vypočten na nescíslných obrazích, představujících známou »Večeři páně«, Kristus žijící po způsobu svých současníků -- přestal pro mne býti náhle Kristem, jak jej líčí legenda, bytostí nadlidskou, bohem.

Mladistvá obrazotvornost doplnila si z několika črt bez ohledu na staré tradice obraz nový.

Před duševním zrakem mým stál Ježíš Kristus jako kostnatý muž vysoké postavy. Velká, poněkud šišatá hlava s přízřelým, krátce přistříženým vlasem, nevysoké čelo, velký zahnutý nos, jemná, pihovitá pleť a k tomu hluboko zapadlé bledě modré oči — toť obraz, jenž mi tanul na mysli a z paměti mé nikdy již se nevytratil . . .

V tutéž dobu, co stala se tato změna v mé duši, děla se dle všeho neméně podstatná změna v duši přítele mého, jenž sedával ve škole vedle mne.

Byl to mladík asi osmnáctiletý, temperamentu neobyčejně živého. Le o přednáškách Schneidrových sedával nepohnutě jako socha. Zrak jeho upřen byl neodvratně na přednášejícího a v tváři jeho nikdy ani sval se nezachvěl.

Tak naslouchal i tentokráte téměř po celou hodinu.

Zatím, co přednáška trvala, snesla se nad Prahou pozdní podzimní bouřka. Obloha zatáhla se mraky a v sále rozhostilo se znenáhla šero a dusno. Z dále bylo slyšeti občas z hluboka rachot hromu, ale blýskání bylo ještě slabé.

Páter Schneider, jak se samo sebou rozumí, nedbal blížící se bouřky, nýbrž přednášel s nezměněným klidem dále.

Avšak až dosud nejpozornější jeho posluchač, podle mne sedící přítel, počal býti poprvé nepozorným, jevě neobyčejný jakýs nepokoj.

Zrak jeho těkal plaše s místa na místo. Brzo utkvěl na přednášejícím, brzo v některém koutě sálu, brzo zabloudil k oknu nebo se smekl přímo před nepokojného přítele na škamnu a hned zase utkvěl na několik okamžiků bezmyšlenkovitě v neurčitém prázdnu.

Časem se mi zdálo, jakoby se byl přítel zachvěl. Skoro celá tvář jeho byla potem navlhlá a přišerně bledá . . .

Čím více se bouře blížila, tím větší nepokoj pozoroval jsem na příteli. Ruce jeho zatínaly se občas v pěstí, ale hned na to pohrávaly prsty po škamně, jakoby zkoušely klávesy klavíru. Někdy pohlédl kosmo také na mne, avšak v pohledu jeho zračilo se divoké zděšení.

Zmocnila se mne úzkost.

Tušil jsem, že děje se v duši přítelově cosi neobyčejného. Nápadné symptomy duševní choroby množily se tak rychle, že nemohl jsem se ubrániti myšlénce, že stihlo přítele neštěstí nejstrašnější, že snad — šílí . . .

A již jsem chtěl vystoupiti ze škamny a upozorniti na to ředitele, zcela klidně přednášejícího; leč zvláštní, neobyčejný případ provedení úmyslu mého zamezil.

Přednášející byl totiž právě v okamžiku tom odložil učební knihu a sejmuv brejle, chtěl patrně pronésti několik slov k posluchačům ex abrupto jako výklad.

Jsa před tím zaujat nápadným chováním se přítele, nedbal jsem přednášky a nevím také, o čem páter Schneider mluvil. Toliko na následující výklad katechetův pamatuju se skoro doslova.

Pravil takto:

»Hrob je věcí záhadnou; hrob pohlcuje a ničí vše, co v něm bylo uloženo. Proto jest pošetilým jednáním, když oblékáme mrtvolu svých drahých ve skvostná, nádherná roucha a v drahocenných rakvích ukládáme je do hrobu. Prodlením let zničí přírodní síly vše, i mrtvolu i věci, jež jsme byli s mrtvolou uložili v hrob a kteréž, mimo hrob jinak použity, mohly žijícím mnohou službu prokázati.

Kdybych cítil, že blíží se poslední okamžiky mého života, vložil bych do své závěti snažnou prosbu, bych byl pohřben způsobem co možná nejjednodušším v rakvi prostičké a laciné a v šatu nejnutnějším, ale aby za peníze, jež mohly býti určeny na pohřeb nádherný, zakoupeny byly věci potřebné a užitečné, zejména rozličné nástroje dřevěné, a rozdány

mezi poctivé, pracovité, chudé dělníky. Tím způsobem nepřišli by o výdělek ani řemeslníci, kteří se živí shotovováním rakví, a lidem nuzným a potřebným byl by tím prokázán skutek milosrdný. . . .«

Možná, že by byl přednášející ve výkladu pokračoval, ale nenadále intenzivní a několik okamžiků trvajících zablesknutí a hned na to následující zahřmění přerušilo jeho výklad.

Současně vztyčil se přítel můj ve škamně a divoký, zoufalý výkřik vydral se mu z prsou.

V síni, v níž bylo až dosud panovalo ticho hrobové, nastal neobvyčejný šum a ruch.

Žáci vstávali a udiveně dívali se na mého přítele, jenž opíraje se oběma rukama o škamnu za sebou, stál chvíli nepohnutě s děsně vypoulenými očima. V zsinělé tváři jeho bylo pozorovati křečovitě škubání svalů.

Náhle opět usedl, ale hned zase vyskočil a vztáhnuv obě ruce své směrem k řediteli, v přednášce ustavšimu, rozechvěným hlasem zaúpěl :

»Bože, bože — zase ten přízrak! . . .«

Na to sklesnuv, jako by vysílen, nazpět do škamny, zamhouřil oči a třásl se na celém těle.

Vše to stalo se v několika okamžicích.

Ředitel pospíšil k naší škamně.

»Odstrčte škamnu od sebe!« velel.

Když tak někteří spolužáci učinili, přistoupil k mému příteli. Chvíli díval se mu zkoumavě ve tvář, pak položil jednu ruku na jeho čelo a druhou zkoumal tepnu pravé ruky jeho.

Přítel měl oči zamhouřeny.

»Rychle vodu!« zvolal ředitel.

Zatím, co někteří žáci vyběhli ze sálu pro vodu, otevřel přítel oči a rozhlédl se udiveně kolem sebe, jakoby náhle probuzen z trapného snu. Zrakům jeho objevil se obraz neobvyčejný.

Velká část posluchačů stála na škamnách, jiní v davu obklopovali místo, kde seděl, a před ním na jednom koleně klečel škaredý páter dívaje se mu upřeně do tváře.

Přítel vzkřikl poznovu, ale výkřik jeho byl dutý, jakoby vycházel z prsou nejprudší křečí sevřených.

Teprve v několika okamžicích zpamatoval se přítel tak dalece, že pochopil, co se kolem něho dělo. Vztáhnul však obě ruce odmítavě proti řediteli a snaže se vstáti, zaúpěl bolestně, ale téměř nesrozumitelně:

»Nech mě, nech! — Odstup ode mne — děsná příšero!«

Nevím, kdo z obklopujících jej spolužáků slova ta zaslechl; ale ředitel, jenž byl příteli nejbližší, bezpochyby je postřehl, ačkoli, jak se zdálo, smyslu jejich nepochopoval.

V tváři jeho aspoň ani sval se nepohnul. Vztyčil se zcela klidně a rozhlédnuv se tázavě kolem optal se:

»Kdo z vás ví, kde bydlí? . . . Aby jej odvedl domů.«

»Já vím; bydlím nedaleko,« ozval jsem se.

»Dobře!« vece ředitel. »Bude-li možno, odveďte jej domů pěšky; bude-li třeba, zaopatřte povoz. Zatím jej nechte chvíli odpočinout!«

Po těchto slovech vstal však přítel sám a vrávoraje, chtěl vystoupit ze škamny.

Vzav jej pod pažím, vyvedl jsem jej. Hlava jeho byla k prsům nakloněna, prsa prudce se dmula a nohy se mu chvěly; ale přece kráčel dosti jistě, tak že jsem jej bez velkého namáhání mohl vyvést na chodbu.

Poněkud čerstvější vzduch na chodbě osvěžil přítele tak dalece, že mohl dále jít bez mé podpory. Sotva jsme došli na konec dlouhé chodby, zaslechl jsem za sebou rychlé kroky a obrátiv se spatřil jsem za námi pospíchajícího ředitele.

Zastavil jsem se, kdežto přítel volným krokem ubíral se po schodech dolů.

»Nepomíňte mi podati zprávu o stavu nemocného buď ještě dnes neb aspoň zítra!« pravil ke mně kvapně, ale skoro šeptmo ředitel, když byl dospěl až ke schodům. A se zvláštním, neobyčejným účastenstvím díval se za sestupujícím přítelem.

»Teď však pospěšte za ním, aby nepřišel k úrazu!« dodal po malé chvíli, načež se obrátil, aby se vrátil nazpět do posluchárny.

Několika skoky seběhl jsem se schodou a vzav přítele pod pažím vedl jsem jej k domovu.

Přítel cestou ani na jedinou moji otázku neodpověděl. Tázal jsem se na věci nejrozmanitější, cítil-li nějakou bolest, nepobolívá-li ho snad hlava a podobně; ale přítel vždy jen záporně hlavou zavrtěl.

Teprve když jsme příbyli k jeho bytu, pravil sám, aniž bych se ho byl znovu tázal:

»Nechoďme, prosím tě, ještě nahoru! Jsem dosud rozčilen a nerad bych někoho polekal. Myslím, že rozčilení mé přejde; není to poprvé...«

»Že to není poprvé?« opáčil jsem zvědavě.

»A bojím se, že také ne naposled. Ale nemluvme o tom víc! Aspoň dnes už ne. Prosím tě snažně!« odvětil přítel.

Vyhověl jsem jeho přání.

Asi po dvě hodiny procházeli jsme se ještě po Praze, rozmlouvající o věcech, jež by snad nebyly pranikoho jiného zajímaly kromě nás dvou.

Za nedlouho se mi zdálo, že duševní stav přítelův jest opět normální. Odpovědi i otázky jeho aspoň byly logicky tak přesny, že neměl jsem příčiny o tom pochybovati.

Doprovodiv jej posléze domů, pospíšil jsem k řediteli Schneidroví, abych mu podal uspokojující zprávu; ale nestihl jsem ho v bytu.

Druhého dne z rána zastavil jsem se před přednáškou u přítele; ale tento ležel — v deliriu . . . Byl rozpálen, mluvil často a mnoho, ale ne souvisle. Jak se zdálo, mučily duši jeho neustále děsivé jakési přízraky.

Lékař, jenž byl k němu právě povolán, vyslovil se, že je stav jeho sice povážlivý, nicméně že jest naděje v brzké a úplné pozdravení.

Bez odkladu pospíšil jsem s touto zprávou k řediteli. Zastal jsem jej v předsíni jeho bytu. Vyslechl mě mlčky, zdánlivě lhostejně; ale z četných otázek, jež mi pak kladl, nabyl jsem přesvědčení, že jej osud přítelův zajímá jako osud člověka buď neobyčejně známého a milého nebo neznámého sice, ale něčím zvláštním vynikajícího.

Uvedl mě do své pracovny a přes hodinu trvalo pro mne nehrubě příjemné examinování.

Musil jsem v stručnosti vypravovati vše, co jsem věděl o přítelově minulosti, o jeho povaze, zvycích a náklonnostech.

Téměř každá důležitější moje odpověď zavdala podnět k celé řadě dalších podrobnějších otázek, jež měly vesměs jen jediný účel: vysvětliti neb aspoň přijíti na stopu záhadné chorobě přítelově.

Vypověděl jsem sice o příteli dosti zajímavého; ale ředitel, jak se zdálo, nebyl tím uspokojen.

Později, když jsme takovýmto způsobem přikročili k rozboru psychologickému, často se na chvíli zamyslí, nežli mi položil otázku další.

»Je přítel váš nábožný nebo snad bigotní?« otázal se mimo jiné.

Přímá odpověď na tuto otázku ředitele a zároveň katechety byla pro žáka dosti choulostiva, ale přece jsem odpověděl pravdivě, že je přítel spíše opak toho.

»Či snad byl dříve někdy nábožným?« tázal se ředitel dále. »Nebo byl snad někdo z jeho přibuzenstva nebo z osob, jež mu byly z mládí na blízku, neobyčejně nábožným? Čítal snad někdy se zvláštní zálibou legendy svatých a světic, knihy o zázracích nebo bibli?«

Pokud jsem přítele znal, musil jsem na vše odpověděti záporně.

»Miluje snad čtení románů nebo knih dobrodružných, fantastických?« pokračoval examinátor dále. »Či snad má zálibu v čtení filosofickém?«

»Nemíluje ani románů, ani knih filosofických,« odvětil jsem. »Ale mohla-li míti na něho nějaká kniha vliv, mohou to býti spisy Oerstedovy, hlavně téhož spis »Duch přírody«, jež od několika roků se zvláštní zálibou studoval.«

Ředitel na chvíli se zamyslí; pak zavrtěv hlavou, odbočil ve svém vyptávání se na pole jiné.

»Netrpěl přítel váš nikdy nějakou chorobou mozku, nervů nebo zraku?«

Odpověděl jsem opět záporně, poněvadž mi o tom všem nebylo nic známo.

Tak a podobně vyptával se ředitel dále, až posléze vida, že není možno tímto způsobem dojíti cíle, propustil mě s žádostí, abych mu přinášel každodenně zprávy o průběhu přítelovy choroby.

Učinil jsem tak se vši svědomitostí; ale jen jednou, když jsem totiž referoval o přízracích, jež přítele v deliriu pronásledují, spozoroval jsem v tváři ředitelově mírné uspokojení.

Pokud z nesouvislých řečí nemocného přítele bylo lze souditi, zdálo se mu, že nalézá se v jakési pošmurné budově, buď v nějakém klášteře nebo chrámě. Mluvil o křížových chodbách, o krucifixech a obrazech svatých — pak zas o jakési příšerné obludě, měnící každým okamžikem svou tvář.

Jindy se počal modliti, ale nikdy se nedomodlil, nýbrž vždy ustal asi v polovici a snaže se pak vztyčiti se šerموval prudce rukama ve vzduchu, jako by někoho odháněl.

Toť vše, co bylo možno z nesouvislých, trhaných řečí jeho vyrozuměti.

Asi ve čtrnácti dnech pozdravil se přítel tak dalece, že mohl opět vycházeti a za několik dní také přednášky navštěvovati.

Přišel do školy, jako by se nebylo pranic přihodilo, a nejevil nižádného překvapení nebo pohnutí, když o nejbližší přednášce o náboženství setkal se opět s ředitelem.

Po přednášce jej ředitel zavolal k sobě a optal se, jak se mu vede. Současně díval se mu upřeně do očí.

Přítel odpověděl, ale ředitel hned na to rychle podotknul:

»Dovolte, abych se vám podíval do očí u okna — na světle.«

Přítel beze slova poodstoupil k oknu, a ředitel díval se mu delší chvíli zkoumavě do očí.

»Vyť máte oko velmi zajímavé,« pravil posléze. »Pupila je velká a neobyčejně vypouklá — jste krátkozraký?«

Přítel přisvědčil.

»Navštivte mě po příští přednášce na večer v mém bytě,« vece zase ředitel. »Rád bych s vámi o něčem pohovořil.«

Přítel slíbil a vzdálil se.

Na cestě k domovu připomenul ke mně, že se ostýchá jíti k řediteli, ba že se ho skoro bojí.

»Snad se nebojíš jeho ohyzdnosti?« rozesmál jsem se.

»Nikoliv; ale muž ten činí na mne dojem takměř příšerný. Zdá se mi, že jsme se byli už jednou v životě setkali. Jeho účastenství se mnou a mojí chorobou zdá se nasvědčovati, že se nemýlím.«

»Myslím, že se přece jen mýlíš,« odvětil jsem a na doklad tvrzení svého uvedl jsem několik vyjádření ředitelových, z kterýchž bylo lze souditi, že ředitel přítele mého neznal a nezná, že o minulosti jeho praničeho nevěděl a že teprve záhadným případem o přednášce byl na něj upozorněn.

»Prozatím nemohu odpírat, poněvadž nemohu podati důkazů,« pravil přítel. »Ale nechť již tomu jakkoli, tolik je jisto, že škaredá tvář, drsný hlas a vůbec veškeré chování podivného muže toho budí v mé duši vzpomínky, souvisící úzce s mojí chorobou.«

»Tedy skutečně myslíš, že's churav?« ptám se soucitně.

»Byl jsem churav,« dí přítel. »Byl jsem a možná, že dříve nebo později ochuravím poznovu. Ale choroba má byla a bude jen následkem, nikoli příčinou toho, co se se mnou dalo o známé ti přednášce, když se náhle tak intensivně zablesklo.«

»Nechápu, co tím myslíš,« dím suše a poněkud bezmyšlenkovitě, neboť slova přítelova byla tak jasná, že nepřipouštěla než jediného výkladu.

»Pochopíš, až ti někdy v souvislosti budu vypravovat jen jediný výjev z mladistvých dob,« pravil přítel; »ale příslib mi, že večer po nejbližší příští přednášce o náboženství doprovodíš mě k bytu ředitelovu a že na mne počkáš, až se vrátím.«

Slíbil jsem, že s ochotou tak učiním, a od té doby jsme o záležitosti té již nemluvili.

Několik hodin po nejbližší příští odpolední přednášce o náboženství doprovodil jsem přítele po jeho přání až k bytu ředitelovu a ubezpečil jej, že počkám, až se vrátí.

Páter Schneider bydlil v prvním patře přední části školní budovy v ulici Mikulandské. Několik oken bytu šlo na ulici, několik do dvora. K bytu přicházelo se po několika nehrubě pohodlných schodech z průjezdu.

Na cestě k řediteli přítel téměř ani nepromluvil. V průjezdě se zastavil a vytáhnuv z kapsy několik oblázků pravil:

Netrpělivost má rostla . . . (Str. 19.)

»Zůstaň na ulici ! Kdyby se mi stalo něco lidského, t. j. kdybych měl potřebí tvé pomoci, mrštím jedním nebo několika z těchto kamenů do okna.«

»Budiž bez starosti !« díím na to. »Vždyť snad se nejedná . . .«
Nedomluvil jsem.

Přítel rychlým krokem pospíšil po schodech. Slyšel jsem ještě trnutí zvoncem, pak vrznutí dveří a několik nesrozumitelných slov, načež dvéře zavrzly poznovu.

Vyšed z průjezdu na ulici přecházel jsem volným krokem po protějším chodníku.

Byl pozdní, nepříjemný, skoro bouřlivý večer listopadový.

Ulicí prošel jen zřídka kdy někdo a každý chváta. Válf ulicí mrazivý vítr severovýchodní. Obloha byla temná a vzduchem poletovaly drobné vločky sněhu. Někdy vítr úpěnlivě zaskučel, jindy zase zalehl vší silou do oken, že po několik vteřin řinčela, jakoby řetězy chřestil.

Přese všechnu nepohodu čekal jsem trpělivě skoro hodinu.

Ve dvou oknech ředitelova bytu bylo světlo ; ale to bylo vše, co jsem pozoroval.

Světlo se nikterak neměnilo ; soudil jsem tudíž, že přítel zcela klidně a tiše s ředitelem rozmlouvá, jako jsem to činíval já, když jsem o příteli nosil řediteli raporty.

Avšak právě tato jednotvárnost nemálo přispívala k tomu, že jsem se posléze stal poněkud netrpělivým. Mrazilo mne. Počal jsem přecházeti rychleji, abych se zahřál. Nic však na plat ! Mrazivý vítr vehnal mě do průjezdu. Počal jsem přecházeti v průjezdě. Ale minula skoro opět hodina, a přítel se nevracel.

Netrpělivost má rostla. I vyšel jsem poznovu na ulici a přešel několikrát po protějším chodníku dívaje se do osvětlených oken ředitelova bytu.

Tentokrát jsem pozoroval, že míhají se tam dva stíny, ba zaslechl jsem i hlas ředitelův.

Mluvil cosi živě, ba vášnivě. Napjal jsem sluch, nebylo-li by možno něco vyrozuměti, ale v témž okamžiku zaslechl jsem divoký výkřik a hned na to řinklo sklo . . . Přítel byl kamenem mrštil do okna . . .

Střelhitě obrátil jsem se a pospíšil do průjezdu, bych vyběhl nahoru. Ale již mezi vraty slyšel jsem v prvním patře bouchnutí dveřmi, pak pádné skoky přes schody a nežli jsem k těmto doběhl, pádil již přítel podle mne jako postřelená laň.

Vyběhl jsem za ním na ulici, volal za ním. Nic naplat! Přítel utíkal. Chvátal jsem za ním, ale nedohonil jsem ho.

Pospíšil jsem do jeho bytu, ale ani tam jsem ho nezastal . . .

Vrátil jsem se domů s pocitem nevýslovně trapné nejistoty. Tušil jsem, že přihodilo se příteli něco neobyčejného, co musí mítí nutně takové též a snad i nebezpečné následky.

Téměř po celou noc nemohl jsem usnouti a marně jsem se namáhal, bych záhadné případy ty aspoň poněkud vysvětlil.

Časně z rána pospíšil jsem do bytu přítelova. Zastal jsem jej na loži rozpáleného a opět v deliriu, ale prudším, než před třemi týdny.

Bylo mi pověděno, že přiběhl domů teprve po půlnoci celý skřehlý a promrzlý, že blabolil nesrozumitelné řeči a vůbec že si počínal jako šílený. Tvář jeho byla potřísněna — krví, ale poranění neshledáno na něm žádného . . . Ještě v noci přivolaný lékař se vyslovil, že jest nebezpečí tentokráte daleko větší než minule, a pochyboval o uzdravení.

Několik dní vznášel se přítel mezi životem a smrtí. Zmatené řeči, jež v deliriu vedl, byly v podstatě podobné oněm, jež blabolil poprvé. Ale tentokráte bylo také často slyšeti slova: »Kristus a krev — rodička boží s mužskou tváří — strašná muka a andělská bytost . . .«

V jaké souvislosti byla slova ta s životem nemocného, nemohly mi udati ani osoby, které lůžko jeho takměř ani neopustily.

Posléze přece zvítězila bujná ještě životní síla. Přítel vyvázl z nebezpečí, ale pozdravoval se velmi pomalu. Lékař radil hlavně klid a vystřihání před jakýmkoli rozčilením.

Z té příčiny dopraven přítel na venek ku vzdáleným svým příbuzným na Šumavu a k radě lékařově vzdal se zatím na rok dalších studií.

Od té doby jsem ho nespátril . . .

Zvláštní náhodou počal také páter Schneider churavěti. Do nejbližší příští přednášky přišel s obvázanou rukou.

Za nedlouho nedostavil se do přednášky; později musil se dáti častěji zastupovat a po několika měsících pomýšleno již na povolání substituta. Následujícího roku školního Schneider již nepřednášel a dne 17. března r. 1858 krátce před půlnocí, po dlouhé, trapné chorobě zemřel.

Viděl jsem mrtvolu jeho vystavenou v smutečně zastřeném saloně bytu zesnulého.

Ležela v černém rouchu kněžském v skvostné rakvi na pěkně upraveném katafalku. Kolem hořelo množství voskových svící.

Dlouho díval jsem se na mrtvolu.

Škaredá, apathická, druhdy vždy temně zarudlá tvář Schneidrova byla méně odporná a bledá jak kararský mramor. Nevysoké čelo, jevící mrazivou resignaci smrti, bylo hladké a klidné.

Tajemná životní síla, kteráž je byla druhdy tak často při řešení velkých záhad světa mračně vraštila, již nepůsobila; nezbyl než mrazivý klid, provázející počátek a průběh konečného rozkladu . . .

Mrtvola měla ruce položeny křížem na prsou a v ruku malý černý krucifix. Na pravé ruce a sice mezi palcem a ukazovákem spozoroval jsem hlubokou, ovšem již zacelenou jizvu, táhnoucí se hlouběji do dlaně.

Katafalk s rakví byl umístěn uprostřed salonu.

Mrtvola ležela čelem proti stěně, na níž visela velká podoba Kristova na ebenovém kříži.

Byla to výtečná práce řezbářská z lipového dřeva. Tvář Kristova byla poněkud zasmušilá, a tělo mělo z dále barvu mrtvolu.

Když jsem je pozoroval z blízka, shledal jsem, že je levý bok buď nožem nebo jiným ostrým nástrojem vyrýpnut, a pod tím spatřil jsem na těle několik tmavých skvrn, jaké zůstávají na dřevě uschlá krev.

Pohřeb Schneidrův nebyl prostý a jednoduchý, jak si byl zemřelý za živa vždy přál, nýbrž skvělý, ba skoro velkolepý.

Zdá se, že muž ten, jenž se byl v životě přiznával k zásadám tak rozumným, v posledním trapném a bolestném zápasu se smrtí na zásady své úplně zapomněl . . .

* * *

Od smrti Schneidroy minulo několik roků.

Bývalí spolužáci moji byli se už rozprášili do všech úhlů světa. Větší část byla svá studia s rozmanitým úspěchem skončila. Někteří, a to část dosti značná, byli studií už dříve zanechali, a skoro všichni zaujímali již ve společnosti rozličná, více méně pevná postavení.

Jen někteří, ku kterým se byl »osud« zchoval poněkud macešsky, trávili ještě život v nejistotě, nevědouce, kdy a kam je asi příznivý nebo nepříznivý vítr »osudu« zavane.

V létě roku 1865 náležel jsem ještě mezi tyto problematické existence. Neodolatelná náklonnost k studiu věcí abstraktních, dumavá mysl a zvláštní, takorča nepochopitelný druh lehkomyšlné sebedůvěry odvrátily mě od dráhy praktické a vrhly na pole studií, povšechných.

S horlivostí takorča zimničnou oddal jsem se soukromému studiu nejrozmanitějších věd.

Filosofii, filologii, historii a vědy přírodní pěstoval jsem rovněž tak horlivě jako matematiku, teologii, ba i lékařství a právnictví. Nebylo téměř oboru lidského vědění nebo snažení, jež bych byl pokládal za méně důležitý oborů hlavních, a proto nepovrhl jsem ani studiem předmětů nejbizarnějších a zdánlivě nejmalichernějších.

Básnictví bylo mi rovněž tak milé jako spiritualismus, mnemonika neméně vzácna než logika, slovem každá kniha, kterou jsem dostal do ruky, musila býti čtena a obsah její zkoumán.

Povstal z toho sice bezpříkladný chaos v mé duši, ale přes to vše nesnažil jsem se ani dost málo, bych uvedl aspoň některé speciální studium v jakýs takýs systém.

Takořka chorobná záliba v chaotickém tomto vlnění nejrozmanitějších myšlének, problémů a hypotes pošinula zdravou myšlénku, že jest úplně nemožno všechny vědy obsáhnouti, do pozadí takměř nedohledného. Chtěl jsem se státi společností co možná nejprospěšnějším; ale v mladistvé nezkušenosti zabloudil jsem v předběžných pracích na scestí, s kterého jsem se nikdy již nedostal.

Nedbal jsem nedostatku, jenž se dosti často dostavil, nedbal jsem tak zvaných »moudrých rad« svých přátel, slovem žil jsem jen sobě, svým bizarním snům a neméně bizarním snahám.

Obýváje malou mansardu studentskou v jedné z nejtěšších ulic malostranských, živil jsem se nuzně dvěma nebo nanejvýš třemi kondicemi.

Skrovná knihovna má v brzku mi nedostačovala. Celé dny trávil jsem ve veřejných knihovnách, hlavně v knihovně universitní, a připomenutého právě roku 1865 rozhodnul jsem se posléze, že odprodám antikváři celou, nehrubě vzácnou knihovničku svou, kterou jsem vůči přístupným pokladům veřejných knihoven pokládal za úplně zbytečnou.

Kdysi, myslím, že to bylo ku konci měsíce června, počal jsem skutečně svou knihovničku brakovati. Knihy, jež jsem pokládal za zbytečné, rovnal jsem na hromádky, knihy pak, jež mi byly ještě poněkud milý, a s nimiž bych se byl přece nerad rozloučil, rovnal jsem zase do příhrádek.

Sotva jsem byl takto asi hodinu zaměstnán, byl jsem vyrušen.

Někdo zaklepal na dvěře, a nežli jsem seskočil se židle, na které jsem právě u většího regálu s knihami stál, vešel do jizbičky mladý důstojník kyrysnický.

Několik okamžiků na mne zkoumavě pohlížel, na to popošel několik kroků a mlčky podával mi ruku.

»Což mě již nepoznáváš?« vece zvučným barytonem, když jsem poněkud váhal stisknouti podanou mi pravici.

»A tyto hromady knih?« (Str. 23.)

Po hlasu poznal jsem přítele, jehož dobrodružství o přednášce Schneidrově a později v bytu ředitelově bylo mi tak často tanulo na mysli, že mi byl i po letech osobou nejen milou, nýbrž i nanejvýš zajímavou.

Seskočiv rychle s židle, přivítal jsem jej s nelíčenou, upřímnou srdečností a brzo na to byl jsem v pravém křížovém ohni nejrozličnějších otázek.

Poznal jsem z toho, že přítel i na mne v době našeho rozloučení vzpomínal a že jej osudy mé aspoň rovněž tak zajímají, jako mne osudy jeho. Otázky jeho následovaly tak rychle za sebou, že jsem sotva stačil odpovídati.

»A tyto hromady knih?« otázal se mimo jiné, rozhlížeje se zvědavě po jizbičce. »Či snad se stěhuješ?«

»Nikoli! Rád bych to haraburdí prodal antikváři.«

»Antikváři prodat?!« opáčil přítel poněkud udiveně. »Tedy jsi se už nabážil studií?« pokračoval po malé přestávce. »Ale dobře tak činíš . . . Jak na tobě pozoruju, nesvědčí ti studium příliš valně — — «

»Z čeho tak soudíš?«

»Z bledé, pouvadlé pleti, hluboko vpadlých očí a dutého hlasu, slovem z celého tvého vzezření.«

Musím se přiznati, že mě slova ta poněkud překvapila. Byltě jsem v poslední době do svých studií tak zahloubán, že nedbal jsem hrubě nepatrné jakés nevolnosti, která mě časem skličovala. Že by to mohlo být symptomem choroby následkem studií, ani mne nenapadlo.

Příteleva slova však mě také upozornila na vzezření přítelovo.

Pohlédnuv na něj pozorněji shledal jsem, že stala se s ním tělesně podstatná změna. Ze štíhlého, bledého mladíčka byl se stal statný, zdravím kypící muž vysoké postavy.

Mužně krásná jeho tvář byla poněkud sluncem osmáhlá; ale temně modré oči, červené líce, jemné, aristokratické rty a slabé chmýří nad hořejším rtem, zvláště pak hebký, kučeravý hnědý vlas dodávaly jí rázu neobvyčejně příjemného.

Chování jeho bylo elegantní, nenucené, řeč téměř lahodná. Uniforma kyrysnická výborně mu slušela a nepřepínám, dodám-li, že náležel přítel bez odporu mezi nejšvarnější důstojníky, jež jsem byl vůbec spatřil.

»Mýlíš se,« pravil jsem po chvíli. »Jsemf úplně zdrav a nenapadlo mne ustati v studiích.«

»Proč chceš tedy prodat knihy?« táže se přítel.

Vysvětlil jsem mu to několika slovy.

Přítel se na několik okamžiků odmlčel.

»Nepochopuju,« pravil posléze. »Ale buďsi! Učiň, jak uznáš za dobré. Možná, že zbaviv se společnosti mrtvých knih, počneš život nový, který ti půjde líp k duhu.«

»Pochybuju,« díím rozhodně. »Právě tak, jako pochybuju, že bys ty zase mohl se vrátit k studiím.«

»V tom mylíš se zase ty!« vece přítel taktéž rozhodně. »Nezapomněl jsem, čím mi bývaly a čím mi mohou býti, a často, přechasto jsem vzpomínal oněch dob, kdy jsme společně . . .«

»Ale jak jsi se mohl státí vojákem?« tážu se. »Vždyť snad jsi nemusil . . .«

»Pravda, že jsem nemusil; ale bída mne k tomu dohnala. Věděl jsem, že zadávám svou volnost, svou krev, ba snad i život svůj. Avšak octnuv se na rozcestí: zemřítí buď hlady hned anebo se dát žítí a vyčkati, nevyvolí-li si mne snad náhoda za oběť, zvolil jsem poslednější.«

»Ale tvá mírná povaha, tvé zásady lidskostí! Jakž možno je srovnati s povahou a zásadami soldatesky?«

»Zcela jednoduše,« vece přítel, pohrávaje rukověti svého palaše. »Zapomínáš na povahu lidskou vůbec. My všichni, kteří jsme uvykli hantýrovat morálkou a zásadami, pokládáme člověka a tudíž i sami sebe za jakousi vyšší bytost a domýšlíme se do sebe nejsmělejších extravagancí. Ale mylíme se! Často jsou okolností silnější a zásady naše rozplynou se v dým . . . Podobně dělo se i mně. Domníval jsem se, že jsem člověk tichý, mírný a dobrý; myslil jsem, že bych nemohl ani chrousta zašlápnout, ale mylíl jsem se, jako se mylíli všichni, kdož tak o mně soudili.«

»Přes to vše nemohu se spřátelit s myšlénkou, že bys byl tak zdivočil, abys mohl chladnokrevně nebo se zálibou rozpoltit lebku člověku jenž ti nikdy neublížil, kterého jsi nikdy před tím nebyl ani spatřil.«

»A přece se tak stalo,« dí přítel a trpký úsměv přeletěl sličnou jeho tvář.

»A nepocítíl's nikdy lítostí?« tážu se. »Netanulo ti nikdy na mysli v dobách úplné osamotnělosti, kdy bývá člověk sám k sobě nejpřímnější, že's pod jiným jménem spáchal vlastně vraždu, tudíž zločin nejděsnější?«

»Co by mi prospěla lítost?« dí přítel poněkud rozpačitě. »Či možno nastavit levou líc, když ti cizí palaš rozetne pravou a krev ti řine po prsou? Či možno složit ruce v klín a klidně se dívati, když k zběsilostí rozvášený cizák žene se po tobě, by tě utratil?«

»Toť jen příklad obrany. Zde ovšem může platit ,zub za zub, oko za oko,« připomínám. »Ale což pak jsi vždy jednal v obraně? Nebyl's nikdy útočníkem sám?«

»Pravda,« vece přítel. »Bylo mi nevolno, ba nepochopitelně úzko, když jsem se nalézal poprvé v bitevním šiku a z dále počala hřimati děla. Čím živěji jsem si v duchu představoval děsný obraz, jenž se měl za nedlouho přede mnou rozvinouti, tím větší nepokoj a úzkost se mne zmocňovaly. Ale v brzku vše přešlo.«

»Ale jak možno, aby člověk tvé povahy mohl vésti první ránu?« dotírám na přítele.

»Máš-li chuti mě vyslechnouti, povím ti v stručnosti, jaký dojem na mne učinil první boj. Chci vypravovat jen, čeho jsem byl svědkem, a nikoli po příkladu jiných, kteří dovedou živě vylíčit celý průběh bitvy, aniž by byli více viděli nežli kotouče kouře a nepatrnou šrůtku v nejbližším okolí svém.«

»Jen vypravuj!« vyzývám přítele. »Možná, že pak pochopím, co zdá se mi býti až dosud nevysvětlitelné.«

»Súčastnil jsem se sice celého polního tažení v Itálii roku 1859,« počal přítel vypravovati, »ale pluk náš nepřišel k boji, až teprve v rozhodné bitvě u Villafranky.

Asi ke třetí hodině z rána před bitvou dostal pluk náš rozkaz, aby se hnul ku předu. Po neschůdných vedlejších silnicích jeli jsme šerou nocí, až jsme se octli v širokém údolí nedaleko nepatrné jakés vesničky.

Zastavili jsme se. Když se počalo rozednívati, spatřil jsem, v jakém místě se nalézáme. Po obou stranách byly nevysoké, ale příkré, lesem porostlé pahorky; trochu šikmo před námi rozprostíral se velký, mělký močál, podle něhož vedla silnice širokým údolím dále.

Dlouho jsme stáli, než zaduněly z dále první temné rány z děl, znamení to k boji.

Pozornost celého pluku upjata byla k vršinám, za kterýmiž, jak se zdálo, palba zahájena.

Kolkolem panovalo hluboké ticho, rušené jen občas frkáním starších, hřmění děl uvyklých a po boji dychtících koní.

Mužstvo bylo klidno a mlčenlivo. Vtipy, jež byly až do nedávna v řadách pronášeny, náhle umlkly.

Znenadání zasvištěl před námi vzduchem shrapnel, jenž byl přes vršinu zabloudil až k nám a hned na to uprostřed první škadrony padl. Divoký, nevylicitelný zmatek v nejbližším okolí trval však jen několik okamžiků. Řady srazily se hned dohromady, jako by byl někdo hráchem hodil.

Jiný shrapnel padl do močálu a zastříkal blátem skoro čtvrt škadrony. Někteří z jezdců odpověděli na nemilé uvítání to smíchem, jiní zaklením. Avšak hned na to padl skoro v totéž místo do močálu shrapnel druhý, třetí

a čtvrtý. Kůň jezdce vedle mne divoce zařičev vzeplal se a klesl i s jezdcem; kusy shrapnelu byly je nejspíš smrtelně ranily. Šik se poněkud rozstoupil, ale hned se opět srazil.

Více si toho nikdo nepovšiml; zazněl za námi náhle táhlý, přítlu-
mený zvuk trouby, velící: »Zvolna ku předu!«

V mžiknutí oka hnul se celý pluk jízdy ku předu.

Z počátku jeli jsme zvolna v těsných řadách širokým údolím. Neviděli jsme než strmé, lesem pokryté výšiny, neslyšeli než temné dunění děl a občas hromadnou palbu celých praporů pěchoty.

Údolí ponenáhlu se šířilo, a škadrony stavěly se podle sebe.

Náhle zaznělo velení: »Stůj!«

Pluk se zastavil. Neviděli jsme pranic; jen rachot děl nás upomínal, že zuří boj na blízku.

Čekali jsme.

Minula asi hodina.

Pluk stál připraven; mužstvo i koňstvo počínalo býti nevrlo. Čekáme druhou, třetí hodinu. Čekáme do odpoledne, ale rozkaz nepřichází.

Náhle zaznělo velení: »Nazpět!«

Mrzutě hnul se pluk; ale po několika okamžicích zaznělo troubení k útoku.

Jízda se obrátila, poklusem ujížděla nazpět a objela vršinu, která ji dělila od bojiště.

Nalézáme se na planině.

K útoku troubí se s několika stran tempem vždy rychlejším.

První řady jízdy ujíždějí už rychleji ku předu. Nevidíš nežli velké a menší kotouče bílého kouře; neslyšíš než dusot koňský, dunění půdy, řinčení zbraně, z dále pak palbu z děl, z nedaleka víření bubnů a hromadnou palbu pěchoty, z blízka jen pronikavé troubení.

Z počátku se ti zdá, jako bys byl na cvičení; jen poklus jízdy mění se rychleji v cval a tento rychleji v úprk. Není to už jízda, toť zběsilý úprk, šílený závod.

Náhle zaduní před tebou hromadný výstřel z ručnic a teprve teď poznáváš, že žene pluk útokem proti pěchotě ve čtverci. Ze zmatku celého pluku pozoruješ, že v prvních řadách klesají koně i jezdci. Vidíš před sebou kouřem a prachem zahalený temný chumel lidí a koní; jezdci před tebou zadržují koně a vlastní kůň tvůj se vzpíná.

Však náhle zase zazní zvuk trouby, velící »Nazpět!« a skoro úprkem uhání pluk v nepořádku nazpět.

Útok se nezdařil.

»... skoro mechanicky mávneš pa-
lašem po jezdcí po svém boku...«
(Str. 27.)

Po několika minutách zaznělo nové velení: »V levo!« a hned na to troubení k opětnému útoku.

Tentokráte slyšíš před sebou temné, ale vždy zřetelnější dunění půdy — jízda žene útokem proti jízdě.

První řady se srazily. Několik výstřelů z karabin, pak již jen řinčení a nevyličitelné svištění palašů.

Ty sám jsi ještě nestřelil, nefal. Nalézáš se v divokém chaosu.

Znenadání však jsi skoro osamotněl; jezdci jsou rozptýleni.

V tom zasviští se strany palaš nad tvou hlavou. Kůň tvůj, nejspíše zasáhnout, divoce řičí a vzpíná se. Bez rozpaků, skoro mechanicky mávneš palašem po jezdci po tvém boku; palaš zaboří se do tvrdší jakés látky a jezdec s rozpoltnou lebkou klesá s koně . . .

Krev ti stříkla až do obličeje.

A od toho okamžiku skoro ani nevíš, co se kolem tebe děje. Nejsi již svým pánem, nýbrž otrokem svého koně a své brutálnosti.

»Pracuješ« v pravém slova smyslu, ale nenapadne tě, že »krvává práce« tvá ničí lidské životy. Nemyslíš na nic; reflexe je nemožná. Cítíš jen, že ti na čele vyvstává pot, že ti planou líce, že krev tvá vře.

Palaš v ruce tvé jest jako pířko. Nedbáš již sebe, nedbáš již svého koně, tím méně něčeho kolem sebe. Zvířecost člověka slaví své triumfy.

Je cosi strašného, ale zároveň neodolatelně rozplameňujícího v takové seči. Zdá se mi, že zvíře v boji na život a na smrt více přemítá než člověk, který je slepý a hluchý, ukrutnější, zběsilejší krvelačné šelmy.«

Přítel na chvíli se odmlčel. Uchopiv pak rukověť svého palaše křečovitě ji tiskl a suše dodal:

»Vše to trvalo jen asi čtvrt hodiny. Dle všeho měli jsme před sebou přesilu; troubenof »Nazpět!«

Trhl jsem koněm. Kůň se vzepjal a tryskem uháněl směrem, kterým ujížděli ostatní, až se bez pobídnutí zastavil.

Byl jsem v středu decimované škadrony. Palaš držel jsem křečovitě v pravici. Byl skoro celý zakrvácený. Klidně otřel jsem jej o zažloutlou hřivu svého bělouše a zaraziv jej do pochvy sejmul jsem čáko, abych si s čela setřel pot a krev, kterou jsem byl potřísněn . . . Toť vše, co ti mohu říci a čím vysvětliti zdánlivou záhadu.«

Přítel umkl.

Prosté vypravování jeho učinilo na mne dojem hluboký. Pochopil jsem vše, ale zároveň jsem nabył přesvědčení, že v příteli přes všechny zdánlivý cynismus nebyla doposud lidskost úplně utlumena.

Mlčky podal jsem mu ruku, jako bych mu odpouštěl, jako bych se s ním teprve nyní smířoval.

Stiskl ji vřele . . .

A dlouho seděli jsme ještě pospolu hovořice o věcech nepatrných i důležitých, vzpomínající minulých dob a vyměňující si myšlenky o budoucnosti.

V průběhu hovoru chtěl jsem se několikrátě přítele výslovně zeptati, je-li nyní už úplně zdrav, zdali přízraky, jimiž byl druhdy mučíván, ještě se opakují; ale pozoruje, že se tomu sám skoro jaksi úzkostlivě vyhýbá, odložil jsem to na dobu příhodnější.

K charakteristice přítelově dodávám jen ještě několik jeho slov, kterýmiž mi v stručnosti pověděl o svých osudech v době, co jsme se nebyli viděli.

Vypravoval mi asi následovně:

»Od poslední své choroby meškal jsem k radě lékařově v Pošumaví u své tety v nepatrné a celkem dosti nevlídné vesničce, asi dvě hodiny cesty jihozápadně od Sušice. Teta měla tam chatrčku s malou zahrádkou a asi půl korce políčka; vypomáhala sousedům při polních pracích, sbírala houby, jahody a klestí a tak živila se nuzně a bídně.

Byla to žena již asi šedesátiletá, shrbená, mručivá a nevlídná. Ale pro mne byla by učinila vše. Mně by byla všechno prominula, na mne se nedovedla ani zamračit, tím méně aby se byla někdy na mne utrhla, jako to mívala ve zvyku v obcování s lidmi vůbec.

Kromě stařeny té neměl jsem ve vesničce, čítající pouze patnáct čísel, žádných příbuzných. Také důvěrných známostí jsem tam žádných neměl a také míti nemohl.

Bylať víska beze školy, bez kostela, bez úřadů, bez kasáren — jen hospůdku tam měli s dvěma stoly a několika vetšými stolicemi. Novin jsem tam nespátril a jenom jeden soused měl prý kdesi na půdě v staré truhle několik starých knih, kterýmž nerozuměl, poněvadž ani on, ani jeho příbuzní neuměli čísti.

Chtěl jsem se seznámiti aspoň s tímto sousedem a požádal jsem jej o připomenuté knihy. S ochotou vedl mě na půdu a ukázal mi svůj »poklad«. Byly to staré kalendáře z let čtyřicátých, ale tak zpukřelé a moly rozežrané, že se mi v ruce rozpadávaly.

V takové společnosti strávil jsem úplný rok.

Na štěstí byla na blízku Šumava a její lesy. Byla mi náhradou za veškerou společnost.

Celé dny potuloval jsem se po lesích, líhal ve stínu nebo na výsluní v trávě, líčil na ptáky nebo zajíce a jinou zvěř, naslouchal šumotu ve vrcholích stromů nebo bublání potůčků nebo bzučení medádků, slovem krátil jsem si z počátku bezpříkladně dlouhou chvíli, jak jsem mohl, až jsem posléze veškeré té jednotvárnosti uvykl.

V srpnu roku 1857 zajel jsem si jednou do Prahy, abych se poradil s lékařem, jenž mě byl v poslední mé chorobě léčil, mohu-li ve svých studiích pokračovati.

Vypověděl jsem mu upřímně vše a lékař zradil mě od dalších studií aspoň ještě na rok.

Uposlechl jsem.

Vrátil jsem se nazpět ke své tetě a žil tam v úplné odloučenosti ještě asi měsíc. Však teta náhle zemřela a nepatrné jmění její připadlo dle kšaftu, ježž byla před lety k radě faráře asi dvě hodiny cesty vzdálené osady sepsat dala — klášteru kapucínskému v Praze.

Tím bylo také léčení mé u konce. Byltě jsem zbaven všeho, i té bídné, nejnnutnější stravy, kterou jsem měl z milosti.

Přemýšlel jsem o své budoucnosti a o prostředcích k životu. Ale v brzku jsem seznal, že jako sběhlé studentisko musil bych vésti život více o hladu a rozhodl jsem se.

Den po tetině pohřbu, svázav svůj raneček, odebral jsem se do Plzně, kde jsem se dal asentovati.

Jako voják vedl jsem život kočovnický jako cigán. Byl jsem posádkou, z počátku u pěchoty, později pak u jízdy téměř ve všech hlavních městech Rakouska nebo osadách v nejbližším okolí větších měst.

Na supernaci vojenskou arcí jsem dosti často nevrle mručíval, ale později, když jsem se stal důstojníkem, byla i tato supernace snesitelnější.

Nelituju svého kroku; nelituju, že vzdal jsem se studií. Jeť život krátký a v společenských poměrech našich jsou jen dvě cesty: buď pracuješ a živiš jiné anebo nepracuješ a dáš se živiti jinými.

Zvoliv tuto druhou cestu musil jsem se arcí odříci mnohých výhod, jaké poskytuje třeba v svízelné a namáhavé práci trávená samostatnost; ale pojistil jsem se tím jaksí proti celé radě nejrozmanitějších nesnází.

Jen jedno bylo mi vždy k smrti protivno: že musil jsem žíti mimo Čechy a mimo Prahu.

Avšak od několika dní meškám již v Praze. Byl jsem k žádosti své přidělen k účetní kanceláři vrchního vojenského velitelství, kde bohdá budu moci strávit celý další život svůj.

A první a jediný z dřívějších známých, jehož jsem vyhledal, byl jsi ty . . . Doufám, že zůstaneme i na dále přátely, jakými jsme bývali, dokud zaměstnání a snahy naše tak se nerůznily jako nyní.«

Potud přítel o svých osudech.

Vypravoval mi sice později mnoho více méně zajímavých podrobností; ale myslím, že několik těchto črtů úplně dostačí k poznání jeho povahy.

* * *

Minulo několik týdnů.

Přítel navštěvoval mě skoro každodenně.

Zpočátku nebylo mi to příliš vhod, poněvadž mě návštěvy jeho vyrušovaly a nemálo mi překážely. Ale jsa člověk snáselivý a mírný trpěl jsem je, jako trpíváme obtěžující nás a přece příjemné žhavější paprsky jarního slunce.

V brzku poznal jsem v příteli muže bystrého rozumu a vybroušené soudnosti.

Duševní obzor jeho byl široký; názor v svět pak dle mého náhledu jasný i přesný a s mým vlastním takměř úplně se shodující.

Cynismus a lehkomyšlnost, jevící se často v jeho slovech i chování, byly jen zdánlivé. Byltě přítel i jako voják zůstal aspoň poněkud věren dřívější své přichylnosti k studiím a zanášival se jimi, pokud mu čas a veselí soudruzi ve vojště dovolovali. Vyznal se nyní v šesti jazycích výborně a v několika jiných částečně; znal svět a jeho potřeby, znal lidi, jejich slabosti i výtečné vlastnosti, slovem byl to člověk jako společník i přítel v pravdě vzácný.

Takměř zimniční horlivost má v studiích nezůstala však na něj bez vlivu.

Příklad můj vzbudil v něm podobnou horlivost. Dvou- nebo tříhodinná dopolední práce v kanceláři bývala vždy odbyta s jakousi nechtí; ostatní čas trávil obyčejně v mé studentské mansardě nebo v mé společnosti v pražských veřejných knihovnách. Počal studovati totéž a tímž způsobem jako já; ale v brzku předčil mě horlivostí i nadáním.

Vynikal nade mne bistrozrakem a soudností. Nejzáhadnější sporné nebo problematické věci rozřešil často takměř hravě, a proto bylo mi v nejvyšší míře podivno, že člověk tak pružných a zdravých nervů mohl býti před lety trápen přízraky a viděními, které mohou mítí základ jen v chorobě nervů vůbec.

Příčina, která byla v podstatě tak zdravý systém nervový povážlivým způsobem vzrušila a v nepořádek uvedla, musila tudíž býti buď neobyčejná, byla-li náhlá, nebo v opačném případě působila na přítele neobyčejně dlouho.

Nyní však byl přítel duševně úplně zdrav a nezdálo se, že by mohl býti zase tak snadno z duševní své rovnováhy vyrušen.

Zřídka sice, ale přece aspoň někdy podnikali jsme společné vycházky do okolí pražského.

Kdysi k večeru, vracejíce se z jedné takové vycházky, octli jsme se u hřbitovů volšanských.

»Pojďme přes hřbitovy!« pravil přítel.

Uposlechl jsem.

Byl tichý srpnový večer.

Slunce klonilo se k západu a zlaté paprsky jeho pohrávaly v temně zeleném listoví stromů, jež časem mírným větríkem vzedmuto zašelestilo, jako by na blízku několik osob přitlumeným hlasem hovor vedlo.

Hřbitovy byly takměř pusty. Jen tu a tam meškal někdo stoje nebo kleče u některého rovu nebo náhrobku.

Volným krokem ubírali jsme se mlčky podle sebe, až jsme se octli na jedné z postranních stezek.

Přítel, jenž byl pozorněji než já prohlížel jednotlivé náhrobky, náhle se zastavil a ukázav rukou na náhrobek z pískovce nedaleko zdi podotknul:

»Viz! Zde leží páter Schneider!«

Pohlédl jsem na náhrobek.

Byl to nevelký kříž s podobou Kristovou; kolem širokého rovu bylo nízké zábradlí z pískovce. Na širokém podstavci, na němž se vypínal kříž, byla dvě jména: »Bernard Bolzano« a »Franz Schneider«.

»Pamatuješ se ještě na pátera Schneidra?« otázal se přítel.

»Jakž bych se nepamatoval!« díím suše. »Věděl jsem sice, že byl pohřben do hrobu Bolzanova, ale nevěděl, v kterém místě.«

Přítel popošel blíže k náhrobku a rozhlednuv se kolem, spatřil ve zdi zazděnou tabulku, tolikéž s jménem Schneidrovým, která tam byla bezpochyby zasazena dříve ještě, nežli byl Bolzanovi a jeho žáku pomník zřízen.

Přítel přečetl tabulku a zadumal se.

Nevyrušil jsem ho.

Po chvíli mávl odmítavě rukou a děl:

»Eh! Zbytečno zachmuřovat se myšlenkou o konečném rozkladu těla v původní prvky, o vrácení se v pusté nic, z něhož jsme byli pošli . . .«

»Znal's Schneidra dřive, nežli jsme jej poprvé spatřili jako svého ředitele a katechetu?« otázal jsem se.

»Nesnadno říci,« dí přítel. »Často se mi zdálo, že jsem jej kdysi před lety viděl a slyšel, ale s úplnou určitostí to tvrdit nemohu. A právě jen okolnost, že jsem se domníval poznávat v něm člověka, s kterýmž jsem se byl už jednou v životě setkal, byla příčinou zvláštního poměru, jenž mezi námi panoval; bál jsem se škaredého pátera takměř jako nějaké příšery.«

»Nepochopuju tvé bázně zrovna tak, jako jsem si nemohl nikdy vysvětliti tvého chování o poslední návštěvě u pátera Schneidra, která měla pro tebe tak osudné následky,« pravil jsem na to. »Chtěl jsem tě sice již častokráté žádat za vysvětlení, ale pozoruje, že vyhýbáš se hovoru o tom skoro úzkostlivě, měl jsem za to, že máš důtklivou příčinu, aby se o tom nemluvilo. A proto jsem se netázal.«

»Děkuju ti za tvou šetrnost, ačkoli jí nyní po letech nebylo skoro ani potřebí,« odpovídá přítel. »Nyní ti mohu všechno povědět, aniž bych se musil obávat, že živé připomenutí zvláštního případu onoho může mít pro mne nějaké nepříjemné následky. Chceš-li mě půl hodinky vyslechnouti . . .«

»Ponechávám vše tvému vlastnímu rozhodnutí,« přerušuju přítele.

Po těchto slovech obrátil se přítel od Schneidrova náhrobku.

Volným krokem ubírali jsme se stinným stromořadím, jež vede středem hřbitovů.

Mlčeli jsme. Přítel byl zamyšlen.

Na rozhraní druhého a třetího oddělení volšanských hřbitovů náhle se zastaviv připomenul:

»Neslibil jsem ti právě, že ti budu vypravovat o své návštěvě u pátera Schneidra?«

»Ovšem že; ale není tomu déle než dvě nebo tři minuty.«

»Odpusť, že jsem mohl hned zas pozapomenout,« omlouvá se přítel.

»Zahloubal jsem se opět ve vzpomínky — — —«

Nedokončil.

K vyzvání mému usedli jsme na jednu z nečetných laviček na konci stromořadí.

Před námi rozkládalo se třetí oddělení hřbitovů, k němuž se přijíždí od silnice černokostelecké.

Jako všechna ostatní oddělení rozkládá se i toto na mírném svahu, a poněvadž na něm nebylo ještě stromoví a křoví v tak četném počtu jako na prvních dvou, přehledli jsme s místa, na kterém jsme byli usedli, takměř celé toto oddělení, v jehož středu stojí velký, temněšedě natřený kovový kříž s podobou Kristovou.

Po malé chvíli počal přítel vyprávěti asi v tento smysl:

»Zpráva tvá, že páter Schneider interesuje se o mne a o moji chorobu, která mě byla upoutala na lože po známém ti případě ve škole, nemálo mě překvapila.

V souvislosti s dávnými mými vzpomínkami z mládí přispěla zpráva ta nemálo k rozmnožení mého nepokoje a bázně, kterou jsem choval k Schneidrovi od okamžiku, kdy jsem jej poprvé ve škole spatřil. Tím můžeš si také snadno vysvětliti, proč jsem tě požádal, abys mě doprovodil k jeho bytu a tam na mne čekal, když mě k sobě pozval na pozdní dobu večerní.

Pravou příčinu pozvání toho, ačkoli ležela skoro na snadě, ani jsem netušil, a proto byly domněnky mé tím bizarnější a obavy v nejvyšší míře trapné.

S tlukoucím srdcem zazvonil jsem u předsíně ředitelova bytu.

Stará jakás ženština mi otevřela a jako by věděla, že jsem skutečně osoba, kterou ředitel očekával, otevřela mlčky dvěře vedoucí do salonu.

Vstoupil jsem.

Salon byl prostě, ale vkusně ozdoben; nábytek byl tmavé barvy.

Uprostřed stál velký prostřený stůl, na němž hořela velká argandská lampa. V lenošce těsně u stolu seděl škaredý páter v černé klerice.

Světlo lampy padalo přímo na jeho temně zarudlou tvář, v které se jevil neobyčejný klid. Pravou rukou opíral se ředitel o stůl.

Když jsem vstoupil, držel právě v ruce té nůž se stříbrnou stříenkou a pohrával jím o hranu vkusného pleteného košíčku z tenkého stříbrného nebo postříbřeného drátu. V košíčku bylo několik jablek celých a jedno nakrojené . . .

Toť vše, čeho jsem si byl všiml.

Schneider, zaslechnuv nejspíše zazvonění, čekal patrně, kdo vstoupí; sivé, pronikavé oko jeho utkvělo aspoň upřeně na mé tváři, jakmile jsem se byl mezi dveřmi objevil.

Poznal mě, vstal a popošel mi několik kroků v ústřety.

»Již jsem se domníval, že jste na mé vyzvání zapomněl,« podotkl, snaže se drsný svůj hlas co možná zjemniti.

Chtěl jsem něco připomenout, ale Schneider mě předešel řka:

»Prosím, sedněte si!«

Usedl jsem.

Schneider zaujal pak opět místo v křesle naproti mně.

Chvilí jsme mlčeli. Čekal jsem, až mne ředitel osloví. Tento však několik minut zpytavě na mne pohlížel, na to přejel rukou přes čelo, jako by si na něco vzpomínal a děl:

»Vy *jste byl churav, není-liž pravda?«

»Ano,« díím.

»Nemohl byste mi povědít, ale co možná podrobně, jak se u vás choroba jevila od prvních symptomů, jaký byl její průběh a vůbec vše, co vám o ní utkvělo v paměti?«

Vyhověl jsem vyzvání tomu co možná nejsvědomitěji, ale přece dle všeho velmi primitivně; neboť Schneider každou chvíli mě přerušoval, tázaje se na věci a podrobnosti, kterých jsem promíjel mlčením.

Pověděl jsem vše, co jsem věděl i tušil.

»A chorobu vaši předcházela jakýsi přízrak, jakési vidění nebo cosi podobného, není-liž pravda?« vyptával se opět Schneider.

Prisvědčil jsem.

Jakého druhu přízrak ten byl, Schneider se netázal. Zdálo se, že zajímá jej více způsob, jakým se jevil, nežli přízrak sám, anebo že o přízraku samém zúmyslně nechce šířiti slov.

»Choroba vaše, kterouž předcházela vždy úzkost a bázeň, počala se tedy nápadněji jeviti v přítmí, v čas bouře, a přízrak dostavil se posledně po intensivním zablesknutí,« počal po chvíli páter.

»Případ ten není osamělým. Tak na př. bával se slavný filosof francouzský Rousseau ve tmě jako dítě, a důmyslný spisovatel anglický Hobbes nemohl býti ani okamžik beze světla, upadáje ve tmě v stav takměř šílený. Možná, že jest vám známo, že Caesar svíjíval se v čas bouře v křečích, a dominikán a školastik Tomáš z Aquina že s úzkostí a bázni očekával blížící se bouři. Ale méně bude vám známo, že vychovatel francouzského krále Ludvíka XIV. Lamothele-Vayer nebál se před bouří, ani když nejděsněji se rozzuřila a provázena byla nejstrašnějším hřímáním, kdežto zase v čas klidu nemohl snést ani nejnepatrnějšího zvuku nebo tónu nějakého nástroje.

Případů takových více méně zajímavých a nápadných je množství.

U vás arci je případ kombinován. Přízrak váš zdá se připomínati přízraky umělcův. Pověsti, že rodička boží zjevila se malíři Lukášovi, když ji maloval, že bohyně krásy navštívila sochaře Praxitela v jeho dílně, že básník Taso vidal výtvoxy své obraznosti před sebou a po celé hodiny se

s nimi bavíval jako s přátely, že malíř Fiesolo a sochař Cellini vídali obrazy a sochy své živě před sebou jako ve skutečnosti, všechny tyto pověsti, ač zdánlivě pravdě nepodobny, mají přece jakýs pevnější základ.

K pravému tvoření uměleckému nedostačí pouze nadání samo o sobě, nýbrž je potřebí, aby výtvor v duši vzniklý vystoupil před duševním zrakem umělcovým s překvapující živostí a pravdivostí.

Avšak i jiné příčiny, jako náhlé leknutí a tomu podobné mohou v duši lidské, vlastně v mozku způsobiti takovou změnu, že vznikne určitá jakás představa, přelud.

Tak stalo se francouzskému učenci Pascalovi, že ulekl se kdysi, když splašili se koně povozu, v němž jel, a od toho okamžiku vídal vedle sebe často děsný přízrak pekla.

Vše to jsou věci zcela přirozené a jenom pověra a bázeň přioděla je rouchem nadsmyslným. Viděti, slyšeti a vůbec smysly pojímati můžeme i tenkrát, když není zde skutečných předmětů, které v nás smyslný pojem vzbuzují, jen když se stane s nervy, ať již z příčiny jakékoli, táž nebo podobná změna.

Není oko lidské než jakýsi druh fyzikálního nástroje, podobného aparátu fotografického. Člověk nevidí však okem, nýbrž předmět, na který se dívá, zrcadlí se obrácen v oku za sítnicí a obraz jeho přenáší se prostřednictvím nesčíslných nervových vláček do mozku, kde vzniká představa.

Cvikem nabýváme schopnosti učiniti si představy, aniž by byly nervy zevně drážděny, a od větší nebo menší schopnosti té závisí živost a určitost těchto představ.

Vzpomínka jest prvním stupněm této schopnosti, pak přichází sen, kdy ústrojí smyslů více méně odpočívá, a v chorobách akutních, jako v zánětu mozkových blan, v horečce atd. dostavuje se fantasování.

Avšak i ve bdění a u člověka na pohled úplně zdravého mohou se státi v mozku takové změny, jaké tam vznikají obyčejně následkem zevních dojmů. Děje se to nejčastěji po prudkém rozčilení, po namáhavé duševní práci a za nedostatečného osvětlení. V temnu pupila oka vždy se rozšíří, aby propustila co možná nejvíce světla. Ale právě tím jest naprosto nemožno, předměty kolem zcela určitě rozeznati.

V mozku vznikne z počátku představa mlhavá a neurčitá.

Člověk se namáhá viděti zřetelněji. Tím dráždí se nervy, až podráždí se v takové míře, že vznikne v mozku představa jasná a určitá; ale přechasto buď tak milá nebo příjemná, že s rozkoší, anebo tak podivná, bizarní, ba děsná, že později s hrůzou připomínáme si takovýto stav, jež zoveme illusí.

Vyšší, dokonalejší illuse, když totiž vznikne v mozku představa souhlasící úplně s představou, která by mohla za jistých okolností vzniknouti po dojmu zevním, zove se viděním.«

Páter Schneider umkl.

Z těchto slov, jež byla vlastně jakýmsi druhem soukromé, přátelské přednášky, poznal jsem příčinu, pro kterou mě byl k sobě pozval.

Patrně mu nešlo o nic jiného než o duševní vyléčení mé. Vše, co mi byl právě vyložil, bylo mi tenkrát úplně novým a ačkoli jsem mnohé nepochopoval tak, jako snad později a nyní, působila slova ředitelova na mne konejšivě.

Bázeň má byla takměř úplně ustoupila netušenému klidu, k němuž se přidružil zvláštní pocit uspokojení. Bylo mi však přece nesnadno něco odpověděti; scházelo mi slov.

V saloně panovalo hluboké ticho, rušené jen jednotvárným zvukem kyvadla velkých visacích hodin.

Páter, nespouštěje se mne očí, seděl nepohnutě ve svém křesle, jako by čekal, zdali snad přece něco odpovím.

Po delší přestávce počal pak opět mluvit:

»Dovedu podivný tento duševní stav oceniti, známť jej aspoň poněkud z vlastní zkušenosti.

Pamatuju se zcela dobře, že z mládí, když jsem byl asi ve vašem stáří, ochuravěl jsem hlavně následkem přílišného napjetí duševního při námáhavých studiích zánětem mozkových blan.

Počal jsem mluvit nesmyslné řeči, z kterýchž osoby, které byly kolem mne, soudily, že se mi zdá, jako bych byl kdesi v čarokrásné zahradě a utíkal před ohyzným ještěrem.

Brzo na to změnil se ještě v překrásného, malinkého opeřence s velkým, zahnutým zobákem, plným ostrých, jehlám podobných zoubků, mezi nimiž pohyboval se střelhitě dlouhý tenoučký jazýček, jehož konec měl podobu rozžhavené kotvice. Místo křídel měl opeřenec dvě ploutve; nohy jeho měly podobu nohou lidských, ale na každém prstíčku byl místo nehtu dlouhý zahnutý drápek.

Děsný a přece krásný tento tvor vznesl se do povětří a kroužil pak nad mojí hlavou jako káně, obletující vyhlídnutý svůj lup. Snášel se vždy níž a níže.

Utíkal jsem, seč mi síly stačily.

Netušená bázeň a úzkost svírala má prsa a studený pot vyvstával mi na čele. Úzkost i bázeň se zmáhaly, čím více se podivný tvor ten ke mně blížil.

Zdalo se mi sice, že bych jej mohl, kdyby se odvážil až ke mně, jedním mávnutím ruky zaplašit nebo chytit a tak neškodným učinit; ale přece jsem se ho bál, jako před několika okamžiky škaředého ještěra. Náhle však fantastické ptáče v kroužení ustalo, vzneslo se do výše takměř nedohledné; ale hned na to rychlostí blesku slítlo dolů a vřeštic pronikavě jako podrážděný papoušek zařalo své dlouhé ostré drápky do mé lebky.

Bolest jsem necítil žádnou, ale zdálo se mi, že drápky zaryly se hluboko do mozku, jež rozdíraly. Netvor, neustále vřeště, škubal mi vlas/ a zdálo se mi, že znetvořeným jazyčkem svým střebá mi krev z hlavy.

Cítil jsem nevyličitelnou, úžasně rychle přibývající slabost. Běžel jsem sice neustále dále po písčítých stezičkách čarokrásnou zahradou; ale nohy pode mnou klesaly, až posléze jsem se zastavil jako přimrazen.

Nemohl jsem s místa. Úzkost má dosáhla nejvyššího stupně.

Náhle však jsem se vzpamatoval a sáhnuv ruče pravici svou na hlavu, bych netvora buď zaplašil nebo polapil, vztáhl jsem ruku rovněž tak rychle nazpět. Zdálo se mi, jako bych byl sáhl do řeřavého uhlí.

Avšak od toho okamžiku cítil jsem se opět úplně volným; děsného netvora na mé hlavě patrně už nebylo a v pravici držel jsem trochu bělo-skvoucí pěny . . .

Na přízrak ten nepamatuju se sice tak živě jako na přízraky pozdější, když už jsem byl přestál krizi nemoci. Tyto však byly již obyčejnější, jako se dostávají při akutních nemocech vůbec.

Vše kolem mne měnilo se v nejpodivnější, nejbizarnější netvory. Brzo se mi zdálo, že se přede mnou rozevřela bezedná propast, z které vystupoval zažloutlý kouř, z něhož vyšlehovaly červené plamínky. Nad kouřem vznášely se dětské hlavičky s křídloma u krčků a každým okamžikem padla některá z nich do propasti, odkud vždy zazněl divoký chechtot.

Brzo zase jsem viděl před sebou písčitou planinu a uprostřed tančil dav kostlivců. Slyšel jsem zcela zřetelně, že kosti jejich haraší jako řehtačky, slyšel jsem také, že kostlivci výskají, ale tak divně, tak přidušeně sípavě, jako když člověku dech dochází.

Náhle se mi zdálo, že kosti nohou a rukou změnilo se v hady; kostlivci sklesli do písku na hromadu, z které pak na všechny strany plazilo se nesčíslné množství velkých i malých hadů.

Větší část hadů těch hnala se proti mně.

Chtěl jsem prchnouti; avšak nohy mi nesloužily, zůstal jsem bez pohnutí. Hadi se plazili již kolem mne.

Náhle však se obraz změnil. Místo hadů viděl jsem po zemi spoustu pendlíků, jehel a drátků . . .

Podobných příznaků bylo mnoho, ale jak jsem již podotknul, nevy-
nikaly nad obyčejnost.

I po letech, když jsem byl zdánlivě skoro úplně zdrav, měl jsem
podobné vidění.

Byl jsem tenkrát alumnem v pražském semináři. Soudruzi, kteří se
mnou obývali tutéž celu, meškali právě na návštěvě u svých rodičů. Byl
jsem po několik dní sám a zaměstnává se právě horlivě studiem legend,
zahloubil jsem se v předmět tou měrou, že jsem po nějaký čas ani na
procházkou nevycházel.

Jak jsem již připomněl, byl jsem zdrav až na nepatrné předcházející
návaly krve k mozku a ještě nepatrnější, skoro nepozorovatelnou ochab-
lost ústrojí zažívacího, nutný a přirozený to následek nedostatečného po-
hybování se.

Byl pozdní večer v měsíci prosinci.

Venku byl tuhý mráz a v jizbě mé příjemné teplo.

Seděl jsem za stolem, za kterýmž jsem byl skoro osm hodin nepře-
tržitě v studiu strávil. Cítil jsem sice jakousi ochablost, ale nedbal jsem
toho. Posléze počal jsem podřimovati, hlava má sklesla na stůl a jak se mi
zdá, usnul jsem.

Za nedlouho slyšel jsem podivný šramot, jako by někdo přede dveřmi
mé cely nohama dupal.

Procítl jsem. Šramot se opakoval, ale byl slabší než dříve, načež se
mi zdálo, jako by někdo po špičkách vzdaloval se ode dveří.

Chvilí jsem pozorně naslouchal, až nastalo zase hrobové ticho. Za
nedlouho počal jsem dřímati poznovu a v dřímotě se mi zdálo, jako by
někdo klepal na okno.

Opět jsem procítl. Klepání na okno pak se ještě asi třikrát opakovalo,
načež vše zase utichlo.

V brzku zdříml jsem po třetí. Zdálo se mi, že slyším z dále nápěv
truchlivé písně, kterou mi za mých dětských let babička zpívala. Nápěv
jen vzbudil v duši mé bolestné vzpomínky; bylo mi nevýslovně smutno. V tom
tsem slyšel zcela zřetelně vysloviti své jméno, čímž jsem procítl.

Tentokrátě však se mi zdálo, jako by byla cela naplněna hustou
mlhou. Nemohl jsem skoro ani rozeznati obraz rodičky boží na stěně
proti mně.

Zadíval jsem se na obraz bystřeji.

Viděl jsem mlhavé obrysy jeho; ale přece se mi zdálo, jako by se
byla rodička boží na obraze pohnula.

Zmocnila se mne úzkost.

Pot vyvstal mi na čele. Počal jsem se chvěti. Chtěl jsem vstáti, avšak nohy mé byly strnulé; chtěl jsem vykřiknouti, ale hlas mi uvázl v hrdle.

V tom se mi zdá, že rodička boží vystupuje z obrazu a za několik okamžiků viděl jsem ji těsně před sebou. Držela Ježíška v náručí a smutně, nevysovlně truchlivě dívala se na mne.

Po chvíli se mi zdálo, že ztrácí se zase v mlze, že mlha řídne, až spatřil jsem opět zcela zřetelně obraz viseti nepohnutě na stěně, kde visel již od nepamětných dob.

Vzpamatoval jsem se úplně; ale úzkosti, která se mne byla zmocnila, nemohl jsem se zbaviti po celou noc . . .«

Po té páter Schneider opět na několik okamžiků se odmlčel, načež, když jsem ani slovem neodpovídal, pokračoval:

»Případ, který jsem vám byl právě vypravoval, je sice velmi prostičký, ale uvedl jsem jej, poněvadž je pravdivý. Nejednáť se mi o vylíčení nějaké podivnosti, nýbrž o konstatování pravdy a chci tím říci jen tolik, že všechny takové přízraky, byť sebe neobyčejnější a zdánlivě nevysvětlitelné, jsou zcela přirozenými následky nějakého podráždění nervů.

Život samotářský, asketický, život četných tak zvaných svatých církve katolické poskytuje dostatečných dokladů. Život v pošmurných klášteřích nebo život trávený z velké části v chladných nevlídných chrámech nemohl býti než hlavním zřídlem nesčíslných příznaků, vidění a zázraků, jimiž jsou legendy svatých a světic tak přebohaty.

Ostatně bylo také úmyslem jistých kruhů, aby vzbudily posvátnou hrůzu u obecného lidu, jež by nebyly mohly jinak ovládat, než udržováním v bázni a úzkosti před nadsmyslností.

Avšak doby, kdy se tak díti musilo, dávno již minuly. Nyní už není potřebí, líčiti věci zcela přirozené, jako by byly nadpřirozenými; nyní by bylo hříchem nepromíjitelným, stavěti se na odpor nezvratným vymoženostem věd.

Škaredý páter umkl, načež vstav počal přecházeti po saloně.

Zdálo se mi, jako by jej byla poslední jeho slova poněkud rozčílila.

Přecházel prudce, dívaje se upřeně před sebe na zem, jako by vzpomínal, jak by mi ještě něco řekl, co snad se mu zdálo býti příliš smělým.

Avšak i mne byl dřívější můj klid opustil.

Nelíčené vypravování Schneidrovo bylo na mne učinilo hluboký dojem. Pociťil jsem v průběhu jeho v podstatě vše, co byl asi vypravovatel sám pociťil v okamžicích svého vidění.

Pozoruje nynější jeho rozčilení nemohl jsem se ubrániti vždy více se vzímajícímu nepokoji, jenž změnil se za nedlouho ve zvláštní druh na-

nejvyšší trapné úzkosti. Cítil jsem, že krev má počíná vřít, že vstupuje mi k hlavě a působí lehýnkou závrať.

Z nenadání zastavil se páter Schneider přede mnou.

Čelo jeho bylo svrašťeno; sivé, pronikavé oči takměř vášnivě rozjiskřeny.

Několik okamžiků díval se na mne upřeně, jako by chtěl proniknouti v nejtajnější záhyby mého srdce. Na to sebou prudce pohnul a děl:

»Ještě jednou, a sice roku 1848 stalo se . . .«

Tentokráte nedomluvil. Poznovu se odmlčev počal opět prudce přecházeti po saloně, mumlaje cosi nesrozumitelného.

Pronešení těchto několika slov působilo však na mne způsobem neodolatelným. Vzbudiloť v duši mé dávné vzpomínky a vše, co zdálo se mi býti dříve pouhou domněnkou, nabylo náhle úplné pravděpodobnosti.

Schneider však mi neposkytnul času k reflexím. Drsný, apatický hlas jeho ozval se poznovu.

Promluvilť v tento smysl:

»K neuvěření, že možno ještě na počátku druhé polovice devatenáctého století konstatovati takořka úplné vítězství pověry nad zdravým rozumem nejen u lidí nevzdělaných, nýbrž i u vzdělanců.

Tradice, vychování a vyučování ve školách hrají v tom arci úlohu hlavní. Otažte se kohokoli ze svých známých, optejte se mužů nepředpoklatých a sebe srdnatějších na pocit, jaký se jich zmocnil, když musili za noční doby strávití několik hodin o samotě u mrtvoly nebo na hřbitově nebo v pošmurném chrámě nějakém, a povědí-li vám pravdu upřímně, podíváte se u většiny z nich hrůze, kterou byli pocítili.

A přece jest mrtvola již jen bezduchým předmětem, hřbitov pouhým sadem a chrám pouhou budovou, jako kterákoliv jiná, v které zcela klidně noci trávíme. Vizte jen obraz ukřížovaného spasitele tamo na stěně! . . .«

Po těchto slovech ukázal na stěnu za mne a odmlčel se.

Obrátiv se spatřil jsem na stěně na velkém ebenovém kříži dřevěnou podobu Kristovu v životní velikosti. Bylať pracována velmi dovedně; ale v zažloutlém osvětlení olejové lampy měla výraz takměř příšerný. V nakloněné tváři jevila se přísnost a pošmurnost; tělo, patrně z lipového dřeva, mělo ráz skutečné mrtvoly.

Páter Schneider měl pravdu.

Nemohl jsem se ubrániti pocitu hrůzy. Zachvěl jsem se a Schneider zachvění to spozoroval.

»Od nepamětných dob,« pokračoval po malé přestávce, »pracovali jednotliví osvícenci proti takovémuto nepravému pojmání světa. Ale nic

naplat! Přírodopytci, filosofové a básníci podřývali znenáhla půdu pod bůžkem pověry.

V tisícerých spisech proveden přesný, nezvratný důkaz, že neděje a nedělo se na tomto světě pranic způsobem nadpřirozeným, nýbrž vše jen dle určitých, byť i doposud z velké části nevysvětlitelných zákonů přírodních. Největší duchové všech vzdělaných národů zápasili na tomto poli, ale výsledek veškeré jejich dosavadní práce je poměrně velmi nepatrný.

Připomeňte si jen nynější Francii! A přece se může národ francouzský jako málo který jiný vykázati muži, kteří v tomto směru učinili vše, co vůbec možno.«

Páter Schneider nespouštěje se mne očí postavil se pak proti mně a pravil dále dutým, přitlumeným hlasem:

»Pozoruju, že na vás slova má učinila zvláštní dojem. Také pohled na tento kříž zde na stěně nemohl zůstat na vás za poměrů, v kterých se právě nalezáte, bez účinku.

A přece kříž ten a podoba Kristova na něm není než pouhé dřevo, bezduchá látka, kterou každý den vidáme. Ovšem za jiných okolností a v jiných tvarech.

Ale kdož medle, jenž byv vychován ve víře katolické a později třeba vědami se zanášel, kdož medle odvážil by se v pozdní hodině noční, jako nyní, strhnouti bezduchý obraz vykupitelův s kříže toho?

Komuž by netanulo na mysli, že by tím spáchal čin nepromíjitelný, čin, kterýž by sám ukřižovaný strestal bez odkladu?

A přece každý z nás ví, že dřevěné tělo Kristovo na kříži necítí, jako jest bez citu tento nůž zde na stole.«

Po té uchopil Schneider nůž na stole ležící a přistoupiv kvapně až ku kříži na stěně dodal:

»Kdyby tomu bylo jinak, musila by vystříknout krev!«

A prudce jednou ranou zarazil nůž do prsou Kristových . . .

Po ráně následoval dutý zvuk jako temné, přidušené záupění.

Nůž trčel z prsou Kristových a škaredý páter stál bez pohnutí vedle kříže, dívaje se na mne upřeně a přísně jako člověk, jenž byl právě provedl nezvratný důkaz.

»Nuže, proč nevystříkla krev?« pravil po malé chvíli a obrátiv se ku stěně uchopil nůž a několikráte jím prudce zalomcoval, jako by jej ještě hlouběji vrážel do prsou Kristových.

Nemohl jsem odvrátiti zraků svých s kříže.

Nůž trčel v prsou Kristových doposud; ale zdálo se mi — buď to byl klam smyslů nebo skutečnost — jako bych pod nožem na Kristově zažloutlém těle pozoroval několik kapek čerstvé krve.

Výkřik zděšení vydral se mi mimovolně z prsou. Prudce vyskočil jsem se stoličky, na které jsem byl až dosud seděl. Chvěl jsem se na celém těle; nohy mé byly takřka bez vlády.

V tváři a vůbec v celém vzezření mém zračila se bezpochyby hrůza v nejvyšším stupni; neboť sám Schneider, jenž byl rychle ke mně přistoupil, jevil překvapení, ba i leknutí.

V okamžiku tom jsem si připomenul, že na mne čekáš venku před domem, že ti mohu dát umluvené znamení. Sáhnul jsem do kapsy po kamenu . . .

»Co to? Jakž možno, aby měl chladný, střízlivý výklad můj takovýto účinek?« zvolal páter Schneider náhle přísným hlasem přistoupiv ke mně; ale hned na to, jako by se byl vzpamatoval, dodal co možná přívětivě:

»Utíste se, příteli! Upokojte se! Nechtěl jsem vás polekatí.«

Schneidrovo oslovení zdrželo mě na okamžik, že jsem ti nedal umluvené znamení hned; ale kámen držel jsem stále v ruce.

Schneider couvnul několik kroků ode mne pokračoval:

»Nebuďte přece bláhovec! Kdyby zde skutečně bylo ve hře něco nadmyslného, musilo by se přece díti něco jiného, nežli se děje. Vizte jen! Vždyť Kristova podoba visí zde na kříži právě tak bez hnutí a bez ducha jako dříve. A o krvi, která nám měla býti znamením, není ani památky.«

Při tom ukázal pravou rukou ku kříži a hned na to rukou tou prudce mávnul proti mně.

Zdálo se mi, jako by mi bylo několik vřelých kapek stříklo do obličeje. Rychle přešel jsem si levou rukou tvář a mimovolně pohlédl jsem do dlaně.

Tentokrát nebylo žádné pochybnosti již; setřel jsem s tváře své — krev. Výkřik zděšení vydral se mi opětně z prsou a současně letěl kámen, jež jsem držel v pravici, do okna. Rozbité sklo zařinčelo. Zvukem tím poněkud vzpamatován, napjal jsem veškeré síly a vyrazil ze salonu.

Slyšel jsem za sebou kroky a přitlumené volání Schneidrovo; ale zděšení a hrůza hnaly mne dále.

Seběhl jsem přes schody a nedbaje tebe, jenž jsi mi dle úmluvy na dané znamení spěchal ku pomoci, běžel jsem dále.

Co dělo se se mnou později, je ti známo.«

Přítel umkl.

Zatím, co byl vypravoval, bylo se poněkud setmělo. Na šedé obloze, která byla jen na západě ještě poněkud zarůžovělá, počaly se již roztrpávat hvězdy, a šeré stíny rozkládaly se po hřbitovč.

Kolem nás panovalo hluboké ticho.

Jen časem zašelestil větřík tajemně v hustém listoví stromů a pohnul smuteční vrbou některou, která se mírně rozkývala, by po chvíli svislé haluze své spustila zase bez hnutí ku hrobu, nad kterýmž stála.

Přívětivo, ba příjemno bylo na tomto místě staletého stlívání tisícův lidských těl; ba ani kříže a bizarní pomníky s vkusnými a nevkusnými sochami nebyly celkovitému dojmu na újmu. Jen veliký masivní temněšedý kříž stojící asi čtyřicet kroků před námi měl v šeru večerním ráz pošmurný a nevlídný.

Podoba Kristova, obrácena jsouc čelem k severu, byla zpola osvětlena jemným, žlutavězarůžovavělým přísvitem hasnoucích červánek od západu, kdežto druhá polovice směrem k východu nalézala se v temnu. Tvář Kristova měla v podivném osvětlení tom výraz pošmurné, nevlídné trpkosti

Vedle mne sedící přítel vše to nepozoroval. Skončiv své vypravování podepřel ruce lokty o kolena a ukryl tvář svou v dlaních, jako by se byl zamyslíl.

Přál jsem sobě sice bližší vysvětlení některých momentů, ale přece jsem přítele nevyrušil.

Po několika minutách obapolného mlčení chtěl jsem jej přece oslovit, než pozornost má byla upoutána k zvláštnímu, neočekávanému úkazu.

Již ke konci přítelova vypravování cítil jsem po nějaký čas jakýsi podivný dusivý dým. Rozhlédl jsem se sice několikráte kolem sebe, ale kromě lehýnkého mžení opodál nepozoroval jsem pranic nápadného. Nyní pak se mi zdálo, jako by šero na hřbitově panující měnilo se znenáhla v žlutavý, pak v zarůžovělý přísvit jitřní.

Změna ta děla se tak povlovně, že jsem ji sice několik okamžiků pozoroval, aniž mi napadlo pátratí po příčině.

Náhle však zarůžovělý zásvit změnil se v rudou zář, která mžiknutím oka osvětila hřbitov, jenž v nenadálém tomto osvětlení nabyt rázu takměř příšerného.

Tuše příčinu zcela přirozenou vstal jsem a ohlédnuv se nazad spatřil jsem, pokud bylo možno skrze stromoví rozeznati, že na nedalekém poli stojí stoh obilí v plameni.

Také přítele vyrušila nenadálá tato změna z jeho zadumání, ale vyrušila jej náhle. Vyskočil prudce s lavičky a plaše, ba divoce rozhlížel se

kolem sebe, neboť plamen byl v okamžiku tom vyšlehl vysoko do výše a skoro oslňoval.

»Co to? Co se děje?« zvolal přidušeným hlasem. Ale hned na to zavrávoral a zachytiv se o strom, sklesl zase na lavičku, s které byl vyskočil.

Naklonil jsem se k němu; ale nežli jsem promluvil, vztýčil se přítel poznovu.

»Což nevidíš tamo před námi kříž?« pravil chvějícím se hlasem.

»Vidím,« odpovídám.

»A na něm ten děsivý přízrak?« pokračuje přítel. »Ó ne, ne! To není Kristus, to není tvář muže — toť dívka — spanilá, čarokrásná, ale na smrt bledá dívčí tvář . . . Na hlavě má korunu a od té vlaje dlouhý, řásnatý bílý závoj, v němž třpytí se množství drobných hvězdiček . . . Dva vrkoče tmavých vlasů splývají jí přes ramena až po pás . . . Viz jen, jak lahodně se usmívá, ač trpí — nevýslovně . . . Ne, ne! To není, to nemůže býti Kristus! To není tvář muže, toť nevýslovně sladká tvář panny . . .«

»Probůh, jen se vzpamatuj!« konejším přítele. »Vždyť pak vše, o čem mluvíš, je pouhý klam.«

»Ne, ne! Jen pohledni na kříž pozorněji!« volá přítel hlasem úzkostlivě rozechvěným. »Nevidíš, že na kříži není rozepjata nahá mrtvola Kristova, nýbrž v bolesti se svíjející útlé tělo dívčí ve vybledlém žlutavém rouchu ženském, tělo panny s tváří milostných tahů, ale zhyzděné hustým, tmavým, plným vousem . . .«

»Ty šílíš!« vzkřikl jsem.

»A viz! Právě pohnula útlou nožkou a shodila lesklý zlatý pantoflíček pod kříž,« zvolal přítel, vztýčiv se a ukázav rukou ku kříži.

Pohledl jsem na okamžik na kříž.

Místo přízraku přítelem líčeného spatřil jsem na něm rozepjatou mrtvolu Kristovu jako před tím; jen výraz tváře Kristovy, která se nalézala nyní v úplném osvětlení, nebyl tak pošmurně a nevlídně trpký jako dříve.

»Vzpamatuj se, vzpamatuj!« díím k příteli, jenž stál podle mne, dívaje se upřeně na kříž před námi.

Neodpověděl.

Vzal jsem jej za ruku.

»Kdo se mne dotýká?« zaúpěl bolestně a prudce se mi vytrhnuv rozběhl se směrem ku kříži.

Sotva však učinil několik kroků, sklesl na zem.

Přiskočil jsem k němu, ale pomoci mé již nebylo potřebí. Přítel vyskočiv se země, obrátil se a rychle pospíchal touže cestou, kterou jsme byli přišli.

Několik okamžiků díval jsem se za ním, jsa na rozpacích, mám-li jej následovat čili nic. Rozhodl jsem se pro první a pospíšil za ním; ale za nedlouho jsem nabyl přesvědčení, že přítele již nedohoním . . .

*   *

Jako před lety, když se byla v bytu Schneidrově udála příhoda, kterou mi byl přítel právě vypravoval, pospíšil jsem za přítelem i tentokrát také do jeho bytu na Malé Straně nedaleko budovy vrchního vojenského velitelstva, avšak nezastal jsem ho.

Vrátiv se domů ulehл jsem; ale takměř po celou noc nemohl jsem usnouti. Trapná nejistota a obavy o přítele zaplašovaly přese všechnu tělesnou moji unavenost spánek. Toliko k ránu zdřímnuł jsem na krátkou chvíli; však před východem slunce jsem procitnuł a pospíšil bez odkladu k příteli.

Rychle vyběhl jsem po schodech do druhého patra a ještě rychleji zaklepal jsem na zamčené dvěře příteleva bytu.

Nikdo se neozval.

Klepal jsem dvakrát, třikrát, vždy netrpělivěji a hlasitěji; ale nikdo se neozýval, ani když jsem počal v pravém slova smyslu bouchat, až vyburcování sousedé začali vycházeti ze svých bytů, aby se přesvědčili, kdo tak záhy z rána ruší klid jinak neobyčejně tichého domu.

Klepání i bouchání mé bylo marné; v bytu, v němž přítel bydlil sám, nikdo se neozval.

Prohlédnuv pozorněji zámeček, shledal jsem, že jsou dvěře uzamčeny na klíč z bytu a klíč že trčí v zámku.

Obávaje se, že přítele stihlo náhle nějaké neštěstí, poslal jsem souseďova hochu pro zámečníka. Ale než tento přišel, dohnala mě nedočkavost má k tomu, že pomocí sousedův, kteří mě dobře znali, vypáčil jsem dvěře příteleva bytu a vrazil do vnitř.

V předsíni i v prvním pokoji bylo vše v nejvzornějším pořádku; v pokoji druhém, přítelově ložnici, spatřil jsem přítele. Ležel v posteli vysvlečen a na první pohled jsem poznal, že klidně, ale neobyčejně tvrdě spí.

Současně se mnou bylo do bytu vešlo také několik sousedů. Zastyděl jsem se za svou pošetilou nedočkavost a omluviv ji způsobem dosti

nemotorným požádal jsem sousedy, aby mě nechali s přítelem o samotě. Uposlechli s jakousi nelibostí, ba nevrlostí.

Usednuv po té na pohovku čekal jsem, až přítel procitne.

Když však ani po hodině ještě se neprobouzel, počal jsem jej budit. Trvalo to několik minut, nežli procitnul. Otevřel líně oči a poznav mě seskočil ruče s lože úplně zdrav a vesel, jakoby se byl probudil po příjemném snu.

Byl sice v tváři poněkud bled, ale vzezření jeho bylo v celku zcela uspokojující.

Omluvil jsem svou přítomnost i vypáčení dveří způsobem co možná nejvhodnějším, ale pravou příčinu jsem zamlčel.

Přítel sice slovům svým, jak bylo ze všeho patrné, nepřikládal víry úplné, avšak tuše pravou pohnutku mého jednání nevyptával se mne na nic více a v brzku rozpředl se mezi námi hovor o věcech všedních a obyčejných. . .

Od té doby scházivali jsme se opět skoro každodenně; ale o Schneidroví a přítelových přízracích z příčin na snadě ležících jsme nemluvili.

Žili jsme opět jako dříve svým studii, kterýmž jsme se oddali s horlivostí mladistvých nadšenců.

V průběhu několika měsíců byl by bedlivý pozorovatel seznal, že stala se s námi oběma následkem vzájemného vlivu podstatná změna.

Přítel, který sice nikdy společností veselých, bezstarostných přátel a známých u vojště příliš často nevyhledával, počal se později společností těm v pravém slova smyslu vyhýbat a zamiloval si samotou, kdežto já, kterýž jsem se byl druhdý společností vůbec vyhýbával, počal jsem ji nyní častěji než kdy jindy vyhledávati nebo jsem po ní aspoň toužil.

Několikaleté samotářství počalo mě poznenáhla omrzovati a stávalo se mi takměř nesnesitelným, kdežto přítele zase patrně omrzoval veselý, bujný život v bezstarostných, pouhému okamžiku žijících společnostech; ale oba bránili jsme se nenáhlé této změně svých povah s houževnatostí, jakou se obyčejně člověk bránívá, když má odkládati zvyky staré a hluboko zakořeněné.

Přítel odkládal znenáhla nemravy a zlozvyky bujné vojáckosti, já pak zlozvyky a nemravy hypochondrického učence.

Pozbýváje cynismu, bezohlednosti a tvrdošijné neústupnosti, s jakou lpíval na svých tak zvaných zásadách, stával se přítel měkčím, lidumilnějším, smířlivějším a cituplnějším, kdežto já zase, byv druhdý přes příliš ústupným, mírným, nesmělým, ba ostýchavým a vždy a ve všem povolným, počínal

sem býti rozhodnějším, samostatnějším a ne-li drsnějším, tak aspoň houževnatějším v hájení svých názorů a přesvědčení svého.

Přítel, nejsa v kanceláři prací přetížen, mohl větší část dne věnovati studiím a také tak učinil. Maje obstojné příjmy, obracel dobrou jich polovici na knihy a pomůcky všeho druhu. Knihovna jeho rychle se množila, kdežto moje zůstávala takměř bez doplňování.

Za nedlouho uveden také následkem vzájemného vlivu v chaotické studium naše aspoň jakýs takýs systém.

Poznavše, že nalézáme se na scestí, dohodli jsme se po zralém uvážení vzhledem k obapolným náklonnostem svým k vědám přírodním, že věnujeme se budoucně výhradně studiu těchto věd, a rozhodnuvše se zahájili jsme společně na počátku měsíce ledna roku 1866 studium to aspoň poněkud systematicky.

Náklonnost naše k přírodním vědám dřímala v nás obou ode dávna a není tudíž divu, že moje i přítelova knihovna obsahovala z větší části spisy v obor ten spadající, tak že od té doby, co jsme se rozhodli pro vědy přírodní, jen zřídka kdy musili jsme navštěvovati knihovny veřejné.

Jako konečný cíl tanulo nám oběma na mysli dosažení profesury přírodních věd na vyšším gymnasiu nebo vyšší reálné škole. Vědouce zcela dobře, čeho se nám k tomu ještě nedostává, pracovali jsme s úsilím neúporným a vzornou vytrvalostí, obyčejně společně buď v bytu přítelově neb u mne.

Jsem přesvědčen, že za takovýchto okolností byli bychom oba cíle svého dříve nebo později skutečně také dosáhli; avšak válka rakousko-pruská roku 1866 přerušila náhle společné naše studium.

Dva nebo tři dny po úředním vypovězení války navštívil jsem přítele. Zastal jsem jej zaměstnaného pořádáním svých věcí.

»Nechtěl bys převzítí prodej mé knihovny některému antikváři?« vítal mě přítel a trpký úsměv přeletl sličnou jeho tvář. »Jsem v podobném postavení jako před krátkým časem ty. Zdá se mi, že haraburdí toho nepotřebuju a nikdy již potřebovati nebudu.«

Pochopil jsem slova ta úplně.

»Což není prazádné sprostředkování možné?« táž se.

»Pražádné,« vece přítel úsečně.

»Jak to? Vždyť pak jsi vždy ujišťoval, že je ti představený tvůj, plukovník M. nakloněn, že tě v kanceláři své potřebuje nevyhnutelně a že se častokráte vyslovil, že nepůjdeš nikdy více k armádě, dokud bude on tvým představeným, byť byla potřeba sebe naléhavější.«

»Vše to pravda,« odpovídá přítel. »Plukovník si mne dal předvolat a sdělil mi rozkaz, že musejí všichni přespočetní úředníci vojenští ke svým plukům, dal mi na vůli, chci-li jít či-li nic. V případě, kdybych chtěl zůstat, že musí kolega můj nadporučík R. Tento však je ženat a otcem dvou dětí. Rozhodnul jsem se tedy, že půjdu sám.«

Prostičké, ale závažné sdělení to učinilo na mne hluboký dojem. Dovedl jsem oceniti přítelův cit i obětavost jeho.

Mlčky podal jsem mu ruku a vřele jsem stiskl jeho pravici.

»Kde leží nyní tvůj pluk a kdy odejedeš?« tážou se po chvíli.

»Pluk je doposud posádkou v Sibíni. Měl bych tedy odejeti dnes nebo zítra, abych jej ještě zastihl, než se vypraví ze Sedmíhradska do Čech; ale žádal jsem, abych byl přeložen k pěšímu pluku Martini, u něhož jsem sloužil, než jsem přišel k jízdě. Zůstanu tudíž nejspíš několik dní v Praze, až dojde rozkaz k odchodu.«

»Společná naše studia budou tedy na čas přerušena,« připomínám.

»Lituju, že tomu tak, avšak ještě větší žel, že snad na čas dlouhý nebo snad na vždy . . .«

»Jak to? Či soudíš, že bude válka trvat dlouho?«

»Nikoli! Trvám, že bude v několika týdnech po všem; ale zdá se mi, že z polního tažení toho již se nevrátím.«

»Toť pouhé, ničím neodůvodněné zdání . . .«

»Pravda; ale předtucha má jest aspoň poněkud oprávněna. Nejsemf více tím, čím jsem býval, než jsem přijel do Prahy a oddal se studiu. Zdá se mi, že nedovedu se již ani tak bránit jako dřív, tím méně abych měl zmužilosti k útoku.«

»Možná, že se ti to jen zdá,« připomínám. »Až uslyšíš hřmění děl, až uztříš, jak ten neb onen soudruh podle tebe padne nebo raněn v bolesti svíjeti se bude na zemi; až s divokým jáсотem požene celý pluk s nasazenými na puškách bodáky útokem proti pluku tvému . . .«

»Leč právě toho se jaksí obávám,« vece přítel. »Vše, co jsi byl uvedl, arci obyčejně vojina rozplameňuje; ale zdá se mi, že zůstane na mne úplně bez účinku. Pozoruju sice boječtivost, která se jeví v kruzích vojenských i nevojenských, zůstávám však chladným a hostejným ke všemu. Nemohu se ubrániti trpkému pocitu, ježž budí v člověku povahy reflexivní vědomí, že na pouhý rozkaz . . .«

»Avšak vše to nenasvědčuje, že bys se nemohl z boje opět vrátit zdrav.«

»Pravda! Nebezpečí v boji není tak velké, jak se laikům zdá. Hrajeť zde náhoda podobnou asi úlohu jako v loterii. Tisíce lidí sází po celý

svůj život, aniž by vyhráli; a náhodou jen vyhraje ten onen jednotlivec. Podobně je ve válce. Co tu musí býti kulí vystřeleno, než jedna raní, než jedna raní smrtelně, než jedna usmrtí! Není to tedy boj sám o sobě, jenž budí ve mně trapnou předtuchu, nýbrž vědomí, že náhoda, která mi byla dříve přízniva, může se mi tenkrátě státi osudnou.«

»Zdá se tedy, že klidný, tichý život, věnovaný studiu, měl na tebe rozhodný vliv.«

»Sdílim tvůj náhled,« odušil přítel. »Zdá se mi, že život ten utlučuje v člověku tak zvanou rekovnost, že činí z člověka nesmělce, bázlivce, ba zbabělce.«

»Dočasné přerušení života toho nemůže ti tedy býti na škodu,« povzbuzuju přítele. »Možná, že dřívější tvá rozhodnost, odhodlanost a smělost opět se vrátí, ovšem ve formě poněkud mírnější, lidšější.«

Přítel na chvíli se odmlčel. Na to připomenul:

»Nechť už tomu jakkoli, pomoci není žádné. Musím! Jediné to slovo objasňuje úplně společenské poměry, ve kterých žijeme. Zásady, přesvědčení, vůle jednotlivce musí se jim podříditi. Jeť cosi strašného v této neodvratné nutnosti, ale jednotlivec je bezmocný atom . . . Proud všeobecný jej strhne a žene dál jako třtinu, až jej někde zůstaví bez pomoci . . . Jsmeť jeden druhému otrokem a Kristova zásada o vzájemné lásce povšechné je doposud pouhou frází. Zdá se mi, že ani s moderním názorem v svět nevystačíme. Nejsmeť tím, čím nás ideální názor Kristův chtěl učiniti; po smrti neočekává nás ani odplata za utrpení, aniž trest za skutky dle vlastního našeho názoru hříšné — nejsmeť pány své vůle, nýbrž otroci okolností . . .«

Chtěl jsem připomenouti: »Probůh, ty moralisuješ!« ale přítel mne předešel.

»Promiň mi několik těchto trpkých slov,« pravil. »Vímť, že právě tak, jako kdokoli jiný z rozumnějších, nemiluješ ledabylých reflexí všeobecných. Jsouť obyčejně příliš subjektivní a zřídka kdy budí ohlasu u jiného. Leč předmět, o který jde, jest nevyčerpatelný a proto raději o tom pomlčíme!«

Tím byl hovor náš ukončen.

Nějaký čas zůstali jsme ještě pohromadě, hovoříce o věcech zcela obyčejných. Na to jsme se rozloučili. — — —

V krátké době uspořádal přítel všechny své záležitosti a čekal klidně, až dojde rozkaz k odchodu pluku z Prahy.

Rozkaz došel po pěti dnech a posledního dne pozdě na večer dle jsem s přítelem v bytu jeho naposledy . . .

Rozmlouvali jsme z počátku o denních událostech, o přípravách k válce, o organisaci obou armád, o možnosti vítězství a podobném.

Přítel byl neobyčejně málomluvný a zádumčivý. Odpovídal na otázky mé úsečně, jednoslabičně, čímž rozmluva často vážla.

Posléze náhle pohodil hlavou a děl:

»Eh! Zbytečno šířiti o tom slov! Mnohdy záleží od nepatrnosti nejpodřízenějšího druhu porážka, jako u Watterloo a jinde, a vojevudce i armáda jsou úplně bez viny. Mně však jest možné vítězství pruských zbraní úplně lhostejné. Jen následky jeho budí ve mně jakési obavy v ohledu politickém.«

Když jsme si byli v stručnosti vyměnili své náhledy v této příčině, pravil přítel:

»Úsudky, které se pronášejí o válce vůbec, zdají se mi býti více méně povrchní; ale myslím, že by mne i tebe nemálo zajímal úsudek člověka, kterýž . . .«

»Koho míníš?« přerušil jsem přítele.

»Pátera Schneidra.«

»Věřím, že úsudek jeho mohl by býti dosti zajímavý v ohledu povšechném,« pravím kvapně. »Ale proč si připomínáš právě nyní opět muže, jenž jest v tak úzké souvislosti s osudnými tvými přízraky?«

»Připomenutí samo o sobě nebylo nikdy příčinou těchto přízraků,« vece přítel s nezměněným klidem. »Trvám, že podařilo se mi vyzkoumati pravou jich příčinu a proto nemusím se obávat, že by pouhá vzpomínka na škaradého pátera mohla je opět vyvolati.«

»Netane ti na myslí případ ze hřbitova volšanského?« připomínám. »Tenkrátě jsi také vypravoval o Schneidrovi a skončil's vypravování své . . .«

»Toho, bohdá, dnes nebude,« přerušil mě přítel s lehýnkým úsměvem. »Chceš-li, podám toho také důkaz. Chci ti vypravovat událost, kterou jsem ti měl již dávno vypravovat, abys mohl seznati pravý stav věcí a pravou jich příčinu.«

»Ne, ne, nevypravuj! Zbytečně bys se rozčilil!« zvolal jsem kvapně.

»Budiž bez starosti! Nerozčilím se,« dí přítel. »Naopak stanu se klidnějším, když budu vědět, že odcházím v místa, odkud snad se nikdy již nevrátím, bez tajemství, jež jsem byl až dosud před nejlepším přítelem skrýval. Pokládám za svou povinnost, netajiti před tebou ani nejmenšího hlavně proto, poněvadž po mé smrti bude snad tvým přispěním možno aspoň poněkud vědě posloužiti.«

»Jak to?« tážu se bezmyšlenkovitě.

«O tom až později! Především jde o to, chceš-li mne vyslechnout,«
dí přítel s přízvukem škádlivé neústupnosti.

Vida, že přítel stojí pevně na svém, a nechtěje býti několik hodin
před naším rozloučením nepovolným, svolil jsem konečně.

Přítel počal v tento smysl:

»Zvláštní, ba podivný případ, jež ti chci vylíčiti, udál se roku 1848
v známých bouřlivých dnech červnových v Praze.

Pokud byl v souvislosti s událostmi pražskými, nemohu udati, a při-
pomínám hned z předu, že musíš vše, co budu vypravovati, posuzovat jako
pouhou reminiscenci.

Byltě jsem tenkrátě teprv asi dvanáct roků stár, a vše, co v době té
se událo, vznáší se před duševním zrakem mým jako v mlze. Vidím pouhé
obrysy a pamatuju se jen na hlavní věci a některé jednotlivosti; ale nemohu
přesně a do podrobnosti udati, kdy vlastně, kde a za jakých okolností vše
se událo.

Také slova, jež budu citovati, nemohu citovati doslovně, ba ani při-
bližně: ale obsah je týž, jak jsem jej byl před lety slyšel, ovšem doplněn
a zaokrouhlenými mými vlastními dodatky.

Podobně má se s dobou, v které se udály některé podrobnosti.

Pamatuju se zcela dobře, že byla mi tenkrátě udána zcela zřejmě a
určitě, ale zapomněl jsem později všechna data. Teprve po letech počal
jsem z upomínek svých sestavovati celistvý obraz, a hlavní pomůckou byly
mi dějiny povstání polského roku 1846 a podrobnější různé některé zprávy
o pražské revoluci červnové roku 1848. Bez těchto nebylo by mi naprosto
možno udati ani tolik a s takovou určitostí, jak ti udám.

Trvám, že snadno rozeznáš, co a pokud může se srovnávat se sku-
tečnou a historickou pravdou a co asi je pouhou mojí domněnkou nebo
vlastním mým dodatkem.

Jak víš, byl otec můj setníkem u dělostřelectva. Matky své jsem ne-
znal, ale vím, že byla neobyčejně nábožna. Po její smrti svěřil otec můj
mé vychování matčině sestře, ošklivé, žhavé to staré panně, která v zbož-
nosti matku mou daleko předčila.

Otec můj byl jakýmsi představeným v malostranské zbrojnici, kde
jsme také bydleli. Byt náš nalézal se v malém domku na ostrově Kampě
zrovna před místem, kde býval druhdy, dokud ještě nebylo řetězového
mostu, přívoz z Malé Strany kolem severního cípu Sřeleckého ostrova na
Staré město.

Po dnešní den jest na místě tom viděti několik schůdků, vedoucích s hráze ku břehu. Přímo proti těmto schůdkům vedla tehdá malá dvířka do domku, v němž jsme bydlili, ale po pražské revoluci byla dvířka ta zazděna.

Několik dní před vypuknutím bouře pražské musil otec můj vstoupiti do činné služby. Jelikož první pluk dělostřelecký, k němuž otec můj náležel, ležel posádkou v Praze a v malostranské zbrojnici jiná podstatná změna se nestala, zůstali jsme v témže bytu, jako dosud.

O vypuknutí revoluce pražské nevím takměř praničeho. Na předcházející některé momenty ovšem se dosti pamatuju. Víím, že hrával jsem si se soudruhy svými na svornosfáky a na studenty; víím, že jsme se cvičili ve zbrani, ba že měl jsem kdysi k soudruhům svým po příkladu jiných i přiměřenou »řeč« atd.

Byltě jsem ještě dítě, všímající si skoro jen hraček.

Však kdysi po poledni, dle všeho soudím, že bylo to v pondělí svatodušní, přikvapil otec domů a dav mé pěstounce nějaké rozkazy ihned zase odešel. Byl oblečen, jako by měl jíti na cvičení nebo do pole.

Asi za hodinu zaslechl jsem rány z ručnic a později rány z děl na Starém a Novém Městě.

V zbrojnici i v našem domě nastal neobyčejný ruch. Za nedlouho byla zbrojnice vojskem takměř přeplněna.

Pokud jsem tenkrát mohl vyrozuměti, zuřil boj v ulicích pražských již po několik hodin.

Díval jsem se z okna. Viděl jsem na nábřeží lidi a později vojsko, jež pak táhlo z velké části po řetězovém mostě na Malou stranu. Za vojskem vytrhována hned prkna na mostě a házena do vody.

Musím se přiznati, že mi vše to činilo zvláštní potěšení. Nechápal jsem, oč vlastně jde, a nemohl jsem tudíž také uvážiti následkův.

Téhož a následujícího dne otec domů nepřišel.

Události několika dnů po otcově odchodu míhaly se vůbec tak mlhovitě před mojí duší, že naprosto nemohu udati, jak po sobě následovaly.

Pamatuju se však zcela dobře, že dívaje se z okna viděl jsem, jak přijelo od můstku, vedoucího od tak zvaného starého prádla na ostrov Kampu, půl baterie děl, jak jela děla ta podle hráze vodou až k sovím mlýnům a kterak potom zajela na hráz před domek, v němž jsme bydlili, před kterýmž se rozestavila.

Děla namířena proti Starému městu. Velitelem dělostřeleckého oddělení toho byl můj otec. Když bylo vše připraveno a uspořádáno, pospíšil otec dvířkami do domu a spatřiv mne přivinul mě skoro divoce k prsům a dlouho, dlouho mne mlčky líbal.

Minuly dva nebo tři dni.

Otec spával jako obvykle doma. Jenom za dne a vždy až do pozdní

noci meškával před domem u baterie, na jejímž blízku tábořilo pod širým nebem také množství vojska pěšího, hlavně granátníci a myslivci.

V době té bylo vojsko mnohokrát alarmováno. Několikrát také stříleno, ale vždy padlo od našeho domku jen několik ran hlavně směrem k staroměstským mosteckým věžím a mlýnům, načež palba vždy zase v brzku zastavena.

Kdysi odpoledne, podle všech okolností soudím, že to bylo v pátek nebo v sobotu v osudném týdnu svatodušním, přikvapil otec domů a dav pěstounce mé tiše nějaký rozkaz políbil mne a rovněž tak rychle, jak byl přišel, zase odkvapil.

Dle všeho byla pěstounka má již dříve na všechno připravena. Kázalaf mi, bych se oblekl, a v několika minutách vedla mne z domu směrem k Oujezdu.

Ptal jsem se jí sice, proč odcházíme z domu a kam se ubíráme, ale pěstounka na první otázku vůbec ani neodpověděla a na druhou odvětila prostě, že neví.

Mně to bylo ostatně lhostejno. Byl jsem rád, že přišel jsem z domu; neboť otec můj, přísný to voják, nikdy mě nikam nedovoloval kromě do školy, kam mne doprovázivala vždy pěstounka. Nikdy nevycházel jsem z domu sám, nýbrž vždy ve společnosti otcově, a poněvadž otec nemíval mnoho času nazbyt, vycházivali jsme na procházku jen zřídka kdy, obyčejně za Oujezdskou bránu.

V zahradě u zbrojnice arci jsem se mohl se soudruhy prohánivat dle libosti, ale ze zahrady jsem nikdy nesměl sám. Mnohdy jsem arci zákaz ten překročil a odběhl s kamarády někam do nejbližšího okolí, ale vždy jsem se v brzku zase vrátil.

Tím se stalo, že v průběhu půldruhého roku, co meškal otec můj v Praze, kam byl z Terezína, kde jsem se byl narodil, přesazen, nepoznal jsem kromě nejbližšího okolí zbrojnice a krajiny za Oujezdskou branou skoro pranic jiného.

Pěstounka, vyvedši mě z domu, vedla mě dále několika ulicemi, v nichž skoro ve všech tábořilo vojsko buď pod širým nebem na chodnicích podle domů nebo v průjezdech. Později přišli jsme do ulic úplně pustých a ubírali se dále.

Kudy a kam mne pěstounka vedla, nevěděl jsem. Zdá se mi, že vedla mě nejdříve přes Oujezd podle kasáren; ale že jsme se zase vrátili nazpět a šli dále, až jsme přišli do ulic, v kterých jsem ještě nikdy před tím nebyl.

Ve třech z těchto ulic vešla pěstounka do několika domů a nechavši mne v průjezdu čekat šla dále do vnitř, jako by někoho hledala.

Posléze v starém jednom domě nejspíše nalezla, koho hledala. Vrátilať se pro mne a vyvedla mě do prvního patra k neznámým mi lidem.

Zůstali jsme v kuchyni, z čehož soudím, že lidé, u kterýchž jsme dleli, byli jen ledabyly s pěstounkou mojí známi a že nám popřáli útočiště z milosti. Byl jsem unaven, a jelikož byla pěstounka má tentokráte neobyčejně malomluvná, počal jsem za nedlouho podřimovati.

Asi za půl hodiny vrazil do bytu neznámý jakýs člověk, jenž něco šeptmo promluvil a zase odkvapil.

V bytu nastal zvláštní ruch. Všickni hotovili se kvapně k odchodu. Také pěstounka mne vybídla, že půjdeme dále, a v několika okamžicích byli jsme opět na ulici.

Skoro hodinu bloudili jsme opět ulicemi, načež jsme se ubírali úzkým jakýmsi úvozem, pak nějakým parkem nebo zahradou a konečně dlouhým stromořadím, až jsme se ocitli na dosti velkém prostranství obklopeném vysokými budovami. Z prostranství toho šli jsme zas užší ulicí a za nedlouho ocitli jsme se na prostranství menším.

Slunce chýlilo se k západu a zlatý odlesk jeho dodával celému okolí zvláštního půvabu.

Kde jsem se nalézal, nemohu udati; ale kdybych chtěl vylíčiti dojem, jaký na mne celé okolí učinilo, musil bych je porovnat s čtvrtí nějakého města italského.

Obloha byla bez mraků, temně modrá, a jen na západě zažloutlá.

Prostranství, tvořící nepravidelný čtverhran, bylo hrbolaté, nedlážděné. Na jižní straně táhla se řada vysokých domů se starobylym podloubím. Na konci této řady domů, směrem k jihozápadu bylo viděti, že úzká a krátká ulice, kterou poslední dva nebo tři domy tvořily s velkou budovou protější, rozšiřuje se v nemalé prostranství, za jehož domy vypínaly se v dále asi půldruhého tisíce kroků dvě štíhlé věže chrámové.

K západu vypínala se obrovská, pošmurnému paláci podobná budova o čtyřech nebo pěti patrech. V průčelí, jež mohlo býti asi čtyři sta kroků dlouhé, bylo množství od země až po střechnu se vypínajících hladkých sloupů s pěknými hlavicemi.

Část prostranství před touto budovou byla rovná, asi polovice pak nepravidelně se skláněla do hloubky asi čtyř nebo pěti sáhů. V pozadí k severozápadu bylo viděti malý prostý kostelíček s nenápadnou vízkou; před kostelem stál velký dřevěný kříž.

Naproti pošmurné, ale velkolepé budově, kterou jsem pokládal za nějaký palác, bylo viděti průčelí bizarního jakéhos chrámu.

Chrám ten nebyl vyšší obyčejné dvoupatrové budovy. Vížka jeho, pokud se pamatuju, stavěna byla do šesti nebo osmi stran a vypínala se nad střechou chrámovou jen asi na dva sáhy vysoko. Skrze okénka ve vížce bylo viděti uvnitř věže několik menších zvonků, z nichž největší, pokud se pamatuju, nebyl větší lidské hlavy.

Podivný chrám ten nalézal se takměř na úpatí svahu a od hlavních vrat domnělého paláce nebylo viděti nežli střechu a vížku chrámovou.

Na prostranství mezi palácem a oběma chrámy tábořilo vojsko pod širým nebem, z větší části husaři.

Na několika místech hořely ohně a kolem nich byly tlupy z části vysvěcených jezdců, nejrozmanitějším způsobem zaměstnaných. Někteří

cídili zbraně nebo koně, jiní jedli nebo opodál ohňů se procházeli; opět jiní seděli před stany, hrajíce v karty nebo kouříce z krátkých dýmek.

Na celém prostranství panoval zdánlivě největší nepořádek, ale zároveň jakési trapné ticho, rušené jen občas řinkotem zbraní, říčením koní anebo také veselým, leč krátce trvajícím smíchem, vycházejícím z některé tlupy vojínův.

Stráže, a sice vždy jeden jezdec a dva pěší, rozestaveny byly na všech místech, odkud byl přístup k prostranství. Kromě toho neustále přicházely a odcházely vojenské hlídky do blízkých ulic.

Přišedše na popsané prostranství, zastavili jsme se. Jak se zdálo, byla pěstounka má na rozpacích, kam se obrátit. Chvilí váhala, pak ale držíc mě pevně za ruku učinila několik kroků ku předu přímo ke skupení několika důstojníků a jednoho z nich oslovila.

Pravila, že jsme z rodiny vojenské, udala otcovo jméno a optala se, zda-li by nám mohl býti někde na čas poskytnut nějaký útulek.

Důstojník patrně otce mého neznal. Mrzutě stáhl obočí a mávnuv rukou směrem k bizarnímu chrámu děl:

»Nevím! Možná, že snad tam, — bude-li ještě místa. Jest už tam bab i děť jako mravenců v mraveništi.«

Po té se obrátil zase ke svým soudruhům.

Pěstounka mne vedla k připomenutému chrámu. Popošedše několik kroků níže po svahu, octli jsme se před chrámem, z předu kamenným zábradlím ohraničeným.

Na zábradlí stálo množství rozličných soch andělů a podobných vesměs z pískovce tesaných. Se strany, odkud jsme přicházeli, vedlo několik kamenných, vyšlapaných schůdků ke vchodu chrámovému, jenž byl otevřen.

Vrata byla úzká a vysoká a myslím, že železem pobita. Také průčelí chrámu ozdobeno bylo množstvím větších i menších soch svatých buď ve výklencích nebo na rozličných výstupcích.

Všady jevila se však spustlost bezpříkladná. Zdi byly rozpraskány, tu a tam obmítka opadalá a sochy valně porouchány. Větší části soch chyběly již ruce nebo kusy noh a těl. Jiné sochy měly obličejе buď zubem času nebo svévolnou rukou k nepoznání zhyzděné a nepřepínám, řeknu-li, že vyjímaje snad dvě nebo tři sochy ve výklencích nebyla ani jediná bez pohromy.

Vešli jsme do vnitř chrámu.

Prošedše krátkým průjezdem, octli jsme se v prostranném dvoře, v jehož středu nalézala se čtverhranná, nevysoká, velké kapli podobná.

budova. Stěny její byly okrášleny množstvím rozmanitých výjevů z legend a pověstí. Pokud se pamatuju, byla to pěkná práce stukaterská a doposud ještě dosti zachovaná.

Dvůr, do něhož jsme byli vešli, byl s tří stran a sice nejen podle zevnějšího průčelí chrámu, nýbrž i po obou stranách v pravo v levo od západu k východu obklopen křížovými, do vnitř dvora otevřenými chodbami.

Klenuté stropy křížových chodeb pokryty byly rozmanitými, primitivními vyobrazeními rozličných zázraků a výjevů ze života svatých a světic; na stěnách pak v malých výklencích bylo množství křiklavými barvami dosti živě malovaných obrazů za sklem. Skoro každý obraz ten podobal se jednoduchému oltáři.

Viděl jsem tu rytíře v starém kroji s výrazem zmužilosti nebo zbožnosti v tvářích; zde sličnou ženštinu kyprých tvarů, onde matronu s vráskovitou odpornou tváří a opět jinde pošmurný nevlídný obraz nějakého poustevníka nebo řeholníka.

Křiklavá živost obrazů i výjevů na obmítce dodávala chodbám těm zvláštního rázu, ale spíše odporného, ba skoro děsivého, nežli příjemného nebo k tiché zbožnosti vábíciho.

Na obou koncích hlavní chodby, pak v středu a na konci obou pobočních chodeb byly větší a menší kaple s oltáři jako v chrámech. Nad chodbami byly chodby jiné, určené patrně pro řeholníky nebo pro osoby v chrámě obsluhující.

Čtverhrannou budovou uprostřed dvora, za kterou rozprostíral se vlastní chrám, rozdělen byl dvůr na dvě části, z nichž každá tvořila pravidelný čtverhran, zarostlý sporou travou. Tu a tam stál zakrnělý, pouvadlý nějaký strom.

Uprostřed každého z těch dvou čtverhranných prostranství stálo velké, asi tři sáhy vysoké skupení soch z pískovce a pod ním zbytky starých vodojemů.

Pokud se pamatuju, nebyla již ani jediná socha celá. Obě skupení byla deštěm, sluncem a prachem zčernalá. Místy bylo vidět mechovinu a z mnohé trhliny vyrůstaly úponkovité nebo vřesovité rostliny. Slovem vše bylo, možno-li, sešlejší a spustlejší soch a skupení před chrámem.

Následkem valně již k západu se chýlícího slunce panoval v podivném, druhdy zajisté velmi osamělém a smutném nádvoří matný zažloutlý přísvit, dodávající všem předmětům rázu bizarnějšího než kdy jindy.

Bylo mi jaksi teskno, ba úzko. Však neobyčejný ruch a množství lidí všech tříd a všeho stáří, kteří tu právě dleli, trapný pocit můj v brzku zaplašili.

V nejrozmanitějších skupeních leželi nebo seděli lidé, jak se zdálo, celé rodiny nebo známí, na slámě v křížových chodbách dolejších i hořejších, tak že nebylo téměř ani možno chodbami projítí a musilo se chodit podél chodeb po nádvoří.

Než i zde bylo množství lidí buď v skupeních nebo osaměle. Někteří, zvláště muži živě rozmlouvali. Jiní v zamyšlení volným krokem se procházeli. Tu a tam obstarlejší nebo churavá nějaká osoba, jsouc opřena o zeď, podřimovala. Jinde hrály si dítky a opět jinde některá ženština plakala nebo se modlila.

Vše bylo tak mimořádné, tak neobyčejné, že nelze vysati.

Také něco pěšího vojska tu bylo, ale málo. Měliť na nádvoří pušky v pyramidách, u nichž stála stráž; ostatní vojáci byli rozptýleni po celém nádvoří nebo v chodbách.

Kromě toho spatřil jsem také několik řeholníků, starých to mužů v tmavých, hnědých rouších.

Procházeli se po chodbách mezi lidem a rozdávali právě chléb každému, kdo po něm ruku vztáhl.

Dle všeho meškali tu lidé již po několik dní a podle rozházené, rozšlapané a sležené slámy také zde po celou tu dobu spali a sice nejen ve všech místnostech uzavřených, nýbrž i ve všech chodbách a kaplích, slovem všude, kde byli aspoň poněkud chráněni před deštěm a chladným větrem nočním.

Byli to vesměs uprchlíci buď ze Starého buď z Nového města, ale hlavně z malostranských budov na levém břehu Vltavy, odkud je byla palba z ručnic s druhého břehu nebo pouhá bázeň vypudila.

Prošli jsme dvakráte po nádvoří podél křížových chodeb.

Nikdo si nás nepovšimnul. Jak se zdálo, staral se každý o sebe a nanejvýš o svou rodinu nebo své známé. Nás patrně nikdo neznal.

Toliko jeden z řeholníků, rozdávajících chléb, zastavil se před námi a ukrojiv nám každému z velkého bochníku po krajíci chleba šel zase mlčky dále.

Posléze shledla pěstounka má přece osobu známou. Byla to chudičká, asi šedesátiletá stařena, sedící na stupínku u jedné kaple.

»Dobrý večer,« oslovila ji má pěstounka.

Stařena zvedla hlavu a vlídně poděkovala.

»Prosím vás, možno tu někde přespat?« optala se pěstounka, které patrně na přespání nejvíce záleželo.

»Oh, ano, ale jen zde na chodbách; všady jinde už je plno,« zněla odpověď.

»A kde spíte vy?«

»Tady v kapli »sedmibolestné matky boží«, vece stařena a při tom ukázala rukou za sebe na velké skleněné dvěře. »Spí nás tam ale tolik, že už není pro nikoho místa.«

Pěstounka má se zamyslíla.

»Ale vy máte dítě,« pokračovala stařena pohlednuvši na mne, »Tomu musíme udělat místa. Víte co — já a vy zůstaneme před kaplí a hošík ať si lehne do vnitř na moje místo.«

S nelíčenou radostí přijala pěstounka má tento návrh.

Usedli jsme vedle stařeny na týž schůdek a stařenka, žvavá to žena dobrého srdce, počala pěstounce mé vypravovat rozmanité, klepům podobné historky o osobách, mně a možná i pěstounce samé úplně neznámých.

Mne vše to arci ani dost málo nezajímalo. Seděl jsem tiše vedle pěstounky a naslouchal jen tak napolo.

Byl jsem unaven. Kromě toho dlely myšlénky mé skoro neustále u otce. Nedovedl jsem sice úplně ocenití nebezpečí, v jakém se nalézal; ale tušil jsem je a tušení to bylo velmi trapné.

Zatím bylo slunce zapadlo a v křížových chodbách počalo se znenáhla rozhosťovati šero. Zároveň tichnul povlovně ruch a šum, jenž tu byl panoval. Lidé zde dlící počali se ukládati k spánku.

Byl to prazvláštní pohled na tuto směsici lidí.

S místa, kde jsem seděl, přehlídl jsem kromě poboční jedné chodby také celou hlavní chodbu, táhnoucí se podle celého průčelí chrámu.

Zde ležel stařec vedle malé dívky; tam zase matka a několik dětí takorčka v jeden chumáč schouleny, a toliko otec, sedě vedle nejmladšího děčka, ještě bděl. Jinde spalo pět a šest osob tak tvrdě, že jim ani dost málo nevadil hlasitý hovor vedlejšího skupení mužů.

Byli tu lidé chudí i mohovití, a všichni bez rozdílu leželi na slámě, jsouce přikryti buď jen nějakou houní nebo ženským šátkem.

Jak se mi zdálo, nebráno tu také žádného ohledu na stav nebo jakýkoli jiný privilej. Kam si byl kdo poprvé ulehl, tam ležel také podruhé a po třetí a nikdo místa toho nezaujal bez jeho svolení. Krátce všude panoval vzorný pořádek.»

Přítel se odmlčel.

»Proč ustáváš ve svém vypravování?« optal jsem se.

»Zdá se mi, že tě nudím,« připomíná přítel. »Vypravujef v celku nepatrné věci tak podrobně . . .«

»Nikoli,« přerušuju přítele. »Jen vypravuj, jak sám uznáš za dobré! Vždyť i tyto podrobnosti neopakujou se v Praze příliš často.«

Po té přítel dále vypravoval:

»Sedě tiše vedle své pěstounky počal jsem za nedlouho podřimovati a nevím tudíž, co dělo se kolem mne. Toliko na to ještě jako ve snu se pamatuju, že pěstounka má vzala mě do náruči a odnesla do kaple, kde uloživši mne na slámu přikryla mne vlastním šátkem.

V kapli panovala již takměř čirá tma. Víím též, že prosil jsem pěstounku, by u mne zůstala, a pamatuju se zcela dobře, že usedla vedle mne na slámu a držíc ruku moji ve své tiše se modlila.

V brzku po té jsem usnul . . .

Jak dlouho jsem spal, nemohu udati.

Zdálo se mi, že nalézám se kdesi v překrásné zahradě. Stromoví bylo štíhlé, vysoké a v korunách neobyčejně husté. Po štíhlých kmenech a ratolestích pnulo se vzhůru množství úponkovitých rostlin, jejichž květy v korunách stromů se houpajíce leskly a třpytily se v měnivých, takorča oslňujících barvách.

Zahradou vinulo se množství úzkých i širokých steziček, vesměs jasně žlutým pískem posypaných.

Místy bylo viděti malou planinu, porostlou hustou, vysokou, kypře zelenou travou, nad kterouž kolébaly se žhavě purpurové, žluté, modré a běloskvoucí květy neznámých mi rostlin. Jinde trčelo kolkolem houští takměř neproniknutelné.

Kolkolem panovalo hluboké ticho, rušené jen občas lehýnkým zašustěním padajícího listí nebo lahodným zašveholením nějakého ptáka v korunách stromů nebo v hustém houští.

Byl jsem v podivné zahradě té o samotě.

Zmocnila se mne úzkost. Běžel jsem po jedné stezce, aniž bych věděl, kam a proč.

Cesta brzo se rozšířila, brzo zase zoužila. Někdy dotýkaly se hluboko dolů skloněné ratolesti stromů nebo svislé úponkovité rostliny mé hlavy; jindy zase jsem se octnul na velkém, louce podobném prostranství a v brzku zaslechl jsem z dáli tajemné šplouchání vln.

Běžel jsem ještě rychleji, až jsem spatřil z dáli stříbrnou prouhu buď potoka nebo nějaké řeky.

Náhle však se vše změnilo. Neběžel jsem více, nýbrž seděl ve stínu košatého stromu na břehu široké řeky a vedle mne seděla má matka.

Úzkost a bázeň má byly zmizely a klidně, spokojeně díval jsem se na protější břeh.

Hladina řeky byla hladká a jasná jako zrcadlo a hejna rozličných ptáků vodních poletovala nad vodou na blízkou obou břehů.

Na protějším břehu rozkládal se hustý, neproniknutelný les. Setlelé a tlící kmeny starých obrovských stromů ležely nad sebou a nad nimi rozkládaly mladší stromy své kypře zelené husté koruny.

Jemňoučký svit žhavého slunce pronikal smaragdovým tímto baldachýnem a osvětloval matně podivné palmovité, kapradinové a kopřivám podobné rostliny s bohatými, čarokrásnými květy ohnivých, pestrých barev a neobyčejných, bizarních, ale překrásných tvarů.

Mírný větřík vanul k nám přes řeku opojnou, ba omamující vůni.

Z dálky, kam mohutná řeka spousty vod klidně a majestátně valila, zazníval temný hukot vodopádu, jako by vycházel z hlubokých roklín, do nichž se vody řítily, a nad strmými pitoreskními skalami šouraly se lehké mlhy jako stíny oblaků . . .

Bylo mi volně, nevýslovně volně a blaze.

Z nenadání zmocnila se mne pochybnost, že nesedím podle drahé své rodičky, nýbrž podle ženy zcela cizí.

•Matičko drahá, drahá!« zaúpěl jsem, aniž bych byl očí svých k ní povzněl.

Žena podle mne sedící stiskla mi ruku a zašeptla :

›Tíše, hochu, tíše!«

Bez odpovědi zadíval jsem se opět na protější břeh.

Místo bujně zeleného stromovi spatřil jsem hustou mlhu, kterouž prokmitávalo slabé, třepetající se světélko jako hvězdička.

Blížilo se vždy více ke břehu, pak rychlostí blesku přelítlo přes hladinu řeky a zapadlo v brčálovou trávu před námi.

Změna ta mne překvapila.

Pohlédnuv bystřeji v místo, kam bylo světélko zapadlo, spatřil jsem šeredné hádě s otevřenou tlamou, z kteréž neustále šlehal tenoučký jazýček. Zelená očka ošklivého plaza byla na mne upřena. Chtěl jsem vzkřiknouti, ale nemohl jsem.

Náhle otrásla se země, jako by bylo z hluboka zahřmělo, a podivný jakýs blesk šlehnul přede mnou.

Více jsem pranic neviděl; zdálo se mi, že se probouzím.

Pomalou probíral jsem se ze sna; avšak občas slyšel jsem vzdálené hřímání a zdálo se mi, že probouzím se v místě rudě osvětleném.

Procitnuv úplně rozhlédl jsem se kolem.

Nalézal jsem se v malé, asi pět kroků dlouhé a tolikéž kroků široké, zarudlým světlem osvětlené kapli. Osvětlení bylo mdlé, ale přece aspoň dostáčílo, že rozeznal jsem obrysy předmětův kolem.

Kaple tvořila pravidelný čtverhran, vyběhající ve výši asi čtyř nebo pěti sáhů v kulatou, uprostřed proraženou klenbu, nad kterouž nalézala se ve výši asi čtyř stop klenba menší, taktéž kulatá.

Světlo do kaple vnikalo z části velkými zasklenými dveřmi, z větší části však nějakými otvory mezi oběma klenbami s hůry.

Ležel jsem podle jedné stěny na slámě. Proti mně a za mojí hlavou proti dveřím nalézaly se při stěnách dva velké, rozličnými pozlacenými ozdůbkami a sochami okrášlené oltáře. Před oltářem proti mně visela na jakés železné tyčce ve zdi zaražené malá lampička.

Předměty na oltářích nemohl jsem pro nedostatečné osvětlení rozeznati; neboť i lampička hořela, když jsem procitl, tak mdlé, že nerozeznal jsem kolem sebe skoro nic zcela určitě.

Časem vnikalo však do vnitř zarudlé světlo intensivněji, čímž bylo možno aspoň na několik okamžiků předměty lépe rozeznati.

Odkud by podivné světlo to přicházelo, nemohl jsem rozpoznati.

Zdálo se mi, jako by to byla rudá záplava velkého požáru, ale občasné, blesku podobné šlehání intensivního, mnohdy i oslňujícího světla se současným, vzdálenému hřímání podobným rachotem nasvědčovalo prudké bouři, která se byla nejspíše nad Prahou rozzuřila.

Vše, co jsem byl právě vypravoval, postřehl jsem v několika okamžicích.

Temný hřímavý rachot byl mnohdy tak mocný, že cítil jsem, jak třese se pode mnou podlaha.

Zmocnila se mne úzkost.

Chtěl jsem vstáti, ale nohy mé byly jako ochromeny. Pronesl jsem příjmení své pěstounky, o níž jsem se domníval, že spí v kapli nebo přede dveřmi, ale jen dutý ohlas vlastního mého hlasu byl mi odpovědí.

Několik okamžiků panovalo kolem hluboké ticho.

Chvilí jsem pozorně naslouchal, a tu se mi zdálo, jakoby na širokém stupni před oltářem přede mnou bylo se něco pohnulo a slamou, kterou byla podlaha kaple postlána, zašelestilo.

V tom šlehnul zase intensivnější zásvit kapli.

Rozeznal jsem před sebou na slámě neurčité obrysy muže.

Nebyl jsem tedy v kapli sám. Ale bylo mi divno, že není nás tu více, jak byla stařena, která mi byla své místo v kapli postoupila, z večera připomenula.

Upíraje zraky své na neznámého svého soudruha, ani jsem se nepohnul.

Muž ten, jak se zdálo, spal a nejspíše jej volání mé na okamžik ze sna vyrušilo. Vyčkal jsem několik okamžiků, ale bázeň a úzkost má vždy více se zmahaly. Snažil jsem se vztyčiti, ale nemohl jsem než pokleknouti.

Pronesl jsem jméno své pěstounky poznovu hlasitěji a opět mi byla odpověď jen dutá ozvěna vlastního hlasu.

Tentokráte však muž přede mnou napolo se vztyčil.

»Kdo to volá?« optal se temným, skoro hrobovým hlasem.

Neodpověděl jsem.

Drsný hlas, jež jsem byl právě zaslechl, působil na mne jako hlas příšery.

Chvěl jsem se na celém těle a studený pot vyvstával mi na čele.

Nevěda skoro ani, co činím, sepjál jsem mimovolně ruce a počal se šeptmo modliti: »Otče náš!«

Napolo se vztyčivší neznámý mne zpozoroval.

»Kdo jsi, koho voláš?« ozval se po malé chvíli.

Neodvážil jsem se promluvíti.

»Kdo jsi, koho voláš?« opakovala přísně temná postava přede mnou vztáhnuvši proti mně velitelsky jednu ruku.

Pronesl jsem tiše, bázlivě své jméno a hned na to pokračoval jsem šeptmo v modlitbě.

»Tedy to přece nebyl sen!« zamumlal neznámý.

»Ale jak sem přicházíš?« doložil hned na to zcela zřetelně.

Chtěl jsem odpovědět; ale neznámý mne předešel.

»Však vím. Přišel jsi sem právě tak jako já — vidíš?« pravil. »Jsme uprchlíci a — teď nás tu všichni nechali o samotě, poněvadž nemohli odolat pokušení, aby viděli, jak slaví lidská vášeň své triumfy . . .«

Dutý hlas neznámého zněl úsměšně, skoro drze.

Několik okamžiků trvalo trapné ticho, rušené jen šepem mé modlitby, a občas temným, vzdálenému hřmění podobným rachotem.

Neznámý muž usednuv po té na slámě podepřel oba lokte o kolena a skryl obličej v dlaních.

Byl buď zadumán neb o něčem přemýšlel.

V zarudlém pološeru, jež v okamžicích těch v kapli právě panovalo viděl jsem jen neurčité obrysy jeho postavy.

Náhle sebou muž ten pohnul a vztyčiv hlavu obrátil obličej přímo ke mně.

Zdalo se mi, že dívá se přímo na mne.

Nemýlil jsem se; neboť hned na to šlehnul zase několik okamžiků trvající intenzivní zásvit kaplí, jež osvětlil i tvář neznámého.

Spatřil jsem ošklivou, zarudlou tvář muže asi padesátiletého. Dlouhé tmavé vlasy splývaly v nepořádku po skráních a v důlcích zapadlé oči byly na mne neodvratně upřeny.

Byla to tvář, kterou sice nelze popsat, ale na kterou také nikdy nelze zapomenouti.

Mně aspoň nevytratila se nikdy z paměti. Spočívalof v přísných, drsných tazích těch cosi děsivě ztrnulého, jako nemá zoufalost, ve vytřeštěném, neodvratně na mne upřeném pohledu pak cosi jako nevýslovné utrpení a nezměrná bolest.

Jen několik okamžiků mohl jsem škaředou tu tvář pozorovat; neboť v malé chvíli nastalo v kapli opět dřívější zarudlé pološero.

Neznámý, jenž mne byl rovněž tak zkoumavě pozoroval, jako já jej, otázal se znovu přidušeným, poněkud nedůvěřivým hlasem:

›Jak že se jmenuješ?«

Opakoval jsem jmeno své bázlivě a s úzkostí — a hned na to pokračoval jsem opět šeptmo ve své modlitbě.

Teprve nyní, jak se zdá, neznámý postřehl, že se modlím.

›Ty se modlíš, hochu? Ustaň, ustaň se modlit!« zvolal prudce.

Vášnivý, rozkazovací tón jeho mne zarazil. K modlitbě sepjaté ruce mé klesly mi mimovolně do klína. Ustal jsem v modlitbě skutečně; ale úzkost a bázeň má byly tím větší.

›Podivno, jak se lidé scházíávají!« zamumlal neznámý po malé přestávce, jakoby mluvil sám k sobě. ›Kdo by se byl nadál, že právě dnes, že právě v okamžiku, když spatřil jsem ji ve snu tak živě — ozve se podle mne hlas jejího dítka . . .«

Podivná, přidušená tato slova neznámého rozchvívala duši mou jako trpká vzpomínka.

›Znáš mne hochu?« ozval se náhle neznámý nahlas.

Nežli však jsem mohl odpovědít, dodal:

›Neznáš, vid? A přece jsem byl nejlepším přítelem tvé matky.«

Lehký výkřik vydral se mi z prsou.

›Neboj se, hochu!« konejšil mne neznámý hlasem co možná přívětivým. ›Jeť bázeň lidská právě tak zbytečna a malomocna jako rouhavá

Znáš mne, hochu? (Str. 64.)

modlitba. Už se trpět, hochu! Už se trpět, abys sobě v pozdějších letech nezoufal . . .

Ty neznáš ještě světa, ty nevíš ještě, jak často rozhoduje pouhá náhoda . . . Věz jen tolik, že kdyby byla tvá matka uposlechla mé rady — nebylo by tebe na světě . . . Hnusilo se mi krvavé řemeslo tvého otce; ale láska tvé matky byla mocnější a rada má byla oslyšána . . .

A právě před několika okamžiky viděl jsem matičku tvou ve snu. Byla na smrt bledá a z oka zírala jí zoufalost. Ptala se mne po tvém otci, ptala se hlasem přidušeným, bolestným. Odpověděl jsem jí, že jsem s ním náhodou mluvil před několika dny, že byl zdrav a vesel, ale nyní že nejspíše . . .

Matka tvá nevyčkala, až bych dopověděl. Rychle chvátala ode mne. Pospíšil jsem za ní. Běžela vždy rychleji, tak že jsem jí sotva stačil.

Náhle před očima májma zmizela. Běžel jsem dále, až octnul jsem se u břehu Vltavy před domkem, v němž otec tvůj nyní s tebou bydlí.

Před domkem bylo pusto — jen opodál u schůdků, vedoucích k Vltavě, klečela tvá matka u mrtvoly tvého otce . . .

»Bože! Můj otec, můj ubohý otec!« zaúpěl jsem.

»Utiš se, hochu! Vždyť to byl jen sen,« pravit neznámý vážně, tónem poněkud káravým. »Uč se rozeznávat skutečnost od pouhého přeludu, pravdu od pouhého zdání! Vzdechy a modlitby ostatně nikdy nepomohou! Neúprosně, bez milosrdenství a bez ohledu na lidská přání pracují síly přírodní. Člověk je pouhou loutkou jejich a dobře pro něj, pozná-li to záhy nebo nepozná-li toho nikdy.

Jsem z těch, kteří poznali děsnou tuto pravdu záhy. Byltě jsem skoro v témže stáří jako ty a pamatuji se na všechny podrobnosti, když otec můj, tenkrát muž v plné síle, náhle nebezpečně ochuravěl. Slyšel jsem mluvití kolem jeho lože, že životem nevyvázne, že lékař vzdal se veškeré naděje. V úzkosti své pospíšil jsem do chrámu a po několik hodin vyklečel jsem tam na studené dlažbě v nejrůcnější modlitbě, aby bůh otce zachoval . . . A přece, když jsem se vrátil domů, byl otec — mrtev . . .«

Po malé přestávce neznámý pokračoval:

»Je cosi strašného ve věrouce, která hlásá, že bůh dal člověku svobodnou vůli, a přece že bez vůle boží ani vlas s hlavy nesejde. Co ti platna svobodná vůle, když ji nemůžeš bez svolení cizí, neznámé a nepochopitelné všemohoucí síly k platnosti přivést? Avšak ještě strašnější jest pomyšlení, že za všechny ty děsné skutky, které se vědomě i nevědomě pášou ve světě, činí se zodpovědným bůh, bez jehož vůle nic se nedělo a neděje . . .

Zvláštní, podivný tvor je člověk!

Zná svou málomocnost; ví, že se všech stran dorážejí na něj miliardy zjevných i tajných nepřátel, kterým se ubránit nemůže; ví, že bez jeho viny a přičinění strašné pohromy živelní ničí statisíce životů lidských; tuší, že neviditelné zárodky organické ve vzduchu, o nichž se domníváme, že jsou původci nesčíslných nemocí, vznikly jen k jeho záhubě; slovem ví a zná, že vůči přírodě, která nezná milosrdenství, jest tvorem rovněž tak bezmocným, jako kterýkoli bídný mraveneček; přes to vše přibásnil sobě ve své pýše vlastnosti svrchovaného pána přírody, nad kterouž však nemá poměrně větší moci než kterýkoli jiný, byť sebe málomocnější a bídnější tvor tohoto světa.

Ne dostí na tom, že tváří se býti tvorem vyšším, vznešenějším tvorů ostatních, on vymýšlí sobě i bytosti nadsmyslné, připisuje jim vlastnosti nejskvělejší, nejdokonalejší, jen aby porovnáváním s nimi mohl hovětí své sobeckosti. Však přes všechno porovnávání s vymyšlenými těmito vzory vznešených bytostí zůstal otrokem svých vášní. Nejlepší z nás usílovali sice o vykořenění vášní, ale ani největšímu úsilí nepodařilo se více, než dočasné utlumení a zmírnění vášní jednotlivců.

Poznal jsem život i vášně lidské, zkoumal je a přemýšlel o nich ale výsledek přemýšlení mého byl zdrcující.

Jsa člověk mírný, tichý, nevybojný musil jsem jiným, vášnivým a výbojným sloužit za podnož, na kterou drze stoupali, kdykoli se chtěli vyšínouti; za kovádlinu, do které zběsile bušivali, kdykoli jim šlo o provedení sobeckých plánů a ukájení nejrůznějších vášní a náruživostí. Jaký div, že nemiloval jsem nikoho, že nevážil a necenil jsem si nikoho kromě jediné tiché mírné a neskonale dobré bytosti pro její upřímnou oddanost a vřelou lásku k svému příteli, k tvému otci — tvé matky . . .

Byl jsem přítomen posledním jejím okamžikům.

Dlouho díval jsem se mlčky v kalné, hasnoucí již oko její, očekáváje s trapnou úzkostí, až slábnoucí dech její ustane docela.

Životní síla její vzpružila se ještě jednou, naposledy.

Matka tvá vztýčila se poněkud na loži a slabým hlasem děla:

•Prosím, prokaž mi jen službu jedinou . . . Mé dítě bude osiřelé; časem svým vstoupí do světa — prosím tě, neopouštěj je . . . Budiž mu přítelem upřímným a při příležitosti je pouč, aby se neklamalo, jako se klamou tisícové. Nechť pozná svět a lidi, jakými jsou skutečně, a nikoli, jakými si je přejeme . . . Pravda, byť nejtrpčí, nejdrsnější, nechť stane se mu milejší klamu nejsladšího . . .

A za několik okamžiků matky tvé již nebylo . . . .

Avšak i ve mně se zklamala! Zapomněl jsem posledního přání jejího a zůstavil tebe, jediné a nejmilejší její dítě, tvému osudu.

Teprve dnes po mnohých letech setkáváme se náhodou a v okolnostech tak zvláštních a podivných. Teprve dnes, když jsem byl ve snu matičku tvou opět spatřil tak živě, jako by u mne stála, připomenul jsem si poslední její přání a jediné toto připomenutí je příčinou mých slov.

Věziž tedy aspoň úryvek z mého života, abys poznal, co přála si tvá matka v posledních svých okamžicích. Doba i místo, kde se právě nalézáme, je k tomu nejvhodnější. Ty alespoň na dnešní noc a slova má nikdy nezapomeneš . . . .*

Neznámý opět na chvíli se odmlčel.

Úryvkovité jeho vypravování zajímalo mne v nemalé míře přes to vše, že jsem všeho nechápal úplně.

Neodváživ se však promluvit, setrval jsem bez hnutí, až po několika okamžicích neznámý přítel mé matky opět promluvil.

»Nemysli, hochu, že tě neznám. A neznáš-li ty ještě mne, poznáš mne dosti záhy neb o mně uslyšíš dříve nebo později, když už mne snad dávno nebude.

Před třemi dny ještě jsem se nenadál, že budu dnes spátí — bez okovů . . . . Netušil jsem, že může všeobecný proud strhnouti i člověka tak chladnokrevného, jakým jsem já . . . . Bylo mi podivno při prvním útoku granátníků — ale potom . . .

Eh, což! — Byl jsem jat a vlečen ze Starého města na Malou Stranu. Střežili mne, seč bylo v zmatku možno; ale uprchl jsem přece a nyní dlím nepoznán takořka v jejich středu . . . Z města se dostatí není naprosto možno a nebylo by také nic platno. Nejsemť v městě člověk neznámý, a náhodou-li neučiní několik kulí konec životu dvou nebo tří lidí, kteří mě jali a znají — budu dříve nebo později přece vypátrán! . . .

A víš, jaký trest jest vyměřen na velezrádu? . . . Smrt prachem a olovem neb oprátkou! . . .

Nelekám se toho! Život je mi už skoro lhostejný . . . Otce tvého, druhdy přítele nejlepšího, snad nikdy již nespátřím. A proto budeš mu moci někdy vypravovat sám, čeho jsi byl svědkem v podivné této chvíli, když on — jak bezpečně vím — poprvé řídil opravdovou palbu baterie . . .«

Neznámý opět ustal ve svém podivném rapsodickém vypravování, jemuž jsem naslouchal s dechem zatajeným.

Bylo mi úzko a přece zase jaksi příjemno ve společnosti muže, budícího v duši mé svými slovy bázeň i důvěru současně, muže, který znal rodinné poměry mé a k rodičům svým stál v tak důvěrném poměru přátelském, jako snad nikdo jiný.

Přece však jsem nemohl ani slova pronést. Polo kleče a polo sedě měl jsem ruce v klíně sepjaté a upřeně díval jsem se mlčky před sebe k oltáři, kde neznámý jsa opřen zády o oltář seděl.

Pro znovu nastalé přírudlé pološero nemohl jsem zase nic více rozeznati, nežli tmavé neurčité obrysy postavy neznámého.

Po chvíli neznámý poněkud se vztyčil; ale hned zas usedl jako dřív a počal vypravovati hlasem poněkud přidušeným:

»Po smrti tvé matky neznal jsem ve světě nikoho, k němuž bych byl mohl podobně přilnouti. Otce tvého znám z let chlapeckých; studovali jsme spolu na témže gymnasiu v Jindřichově Hradci.

Kromě otce tvého býval v té době nejupřímnějším soudruhem svým jakýsi žid. Byl to dobrý hoch; ale povahu kmene židovského v ničem nezapřel. Bohem jeho byl zisk a bohu tomu byl by obětoval vše.

Ještě jsme studovali, když vydal se do světa, a od té doby jsem o něm neslyšel.

Teprve před třemi roky obdržel jsem od něho list, v němž připomenuv, že daří se mu obstojně, zval mne na nějaký čas k návštěvě na statek, ježž byl před delším časem v kraji tarnovském v Polště najal.

Bylo právě na sklonku měsíce srpna, kdy jsem měl dostatek času. Přijal jsem tudíž vyzvání a odejel za několik dní k starému soudruhovi.

Statek ležel v utěšené krajině asi šest hodin cesty na východ od Tarnova. Průčelí hlavní jednopatrové budovy obráceno bylo na náves malé neúhledné visky, obklopené množstvím ovocných zahrad. Náves byla velká, nerovná a hrbolatá. Uprostřed byl malý rybníček, kterýmž protékal potok, a u lávky přes potok ten vedoucí, stál velký dřevěný kříž s podobou Kristovou z plechu.

Okolí bylo přerozkošné.

Obyvatelstvo visky bylo katolické. Nájemce panského statku, jediný to žid v osadě, nepožíval u obyvatelstva velké přízně, ba byl i nenáviděn pro svou lakotu a časté pokutování a trýznění sedláků.

Okolnost ta byla by mne záhy ze statku vypudila, ale setrval jsem přece z příčiny zcela jiné. Bývalý soudruh můj byl vdovec a jediná šestnáctiletá jeho dcera . . .

Však k čemu líčit dobrotu, mírnost a lásku bleďoučké, takřka etherické této bytosti s divuplným výrazem v černém oku? — K čemu mluvit o něžné, běloučké ručince, o kyprých purpurových rtech, o hustém, hebkém vlasu havranním, o lehynkém rumenci na bleďých líčkách, když se studem zapýřila, o měkkém, lahodném zvuku hlasu, když promluvila? . . .

Zůstal jsem jedině k vůli tomuto děcku, které ke mně v několika dnech přilnulo více než k otci, ba snad více než by bylo přilnulo k příteli nejmilejšímu.

Vrátil se za nedlouho z Haliče do Prahy počal jsem se zapřádati v podivné sny.

Divuplný obraz něžné, cituplné dívky tanul mi neustále na mysli. Marně snažil jsem se jej zapuditi; pracoval jsem do znavení, ale obraz její vznášel se před duševním zrakem mým neustále.

Znenáhla přecházelo přemítání mé v dumání, jež bylo přísné duševní práci nemálo na závalu. Po celé hodiny trávival jsem skoro každodenně v podivné této duševní lethargii. Bylo mi asi podobně, jako bývá mladíku, jehož duši byla poprvé v životě láska rozechvěla.

A přece to nebyla láska, která mne k čarokrásné dívce poutala. Byl to pocit podobný mlhavé, nepochopitelné, ale takořka šílené přichylnosti, s jakou snad lze přilnouti jen k bytosti nejdokonalejší.

Zdálo se mi, že není a nebylo na světě matky, která by byla dítě své čistěji, upřímněji, vřeleji a vášnivěji milovala, nežli já podivnou tuto bytost andělskou . . .

Minulo několik měsíců.

Po celou tu dobu nedostal jsem o dívce žádných bližších zpráv a jenom z různých, stručných poznámek v listech, jež mi otec její občas zasílal, soudil jsem, že žije klidně a spokojeně jako dříve.

V prvních dnech druhé polovice měsíce února roku 1846 obdržel jsem od jejího otce opět list, v němž byla také nejasná poznámka o jakéms nebezpečí, jež hrozí jeho rodině. List ten, vlastně jen tato poznámka byla příčinou, že jsem se odhodlal k opětné návštěvě starého přítele a jeho dcery aspoň na několik dní.

Bez odkladu učinil jsem vše, čeho bylo potřeba, a vydal se na cestu, aniž bych to byl příteli dříve oznámil.

Příbyv do Krakova, shledal jsem tam poměry mimořádné. Zimničný ruch mezi obyvatelstvem nasvědčoval věcem neobyčejným, a nebylo k tomu mnoho potřeba poznati, že konají se s chvatem, bez ostychu a s bezpříkladnou smělostí přípravy — k povstání.

V soukromí, ba i ve veřejnosti verbováno pro revoluci s takovou smělostí, jako by nebylo ani možno, by se někdo počínání tomu mohl na odpor postavití. Všady bylo slyšeti slova nadšení a bojechtivosti; šlechta a emigrace polská byly vítězstvím jisty.

Senát svobodné obce krakovské musil se přiznati ku své málomocnosti a k naléhání zástupců ochranných mocností povolán do Krakova z Podhoří rakouský vojenský sbor ku pomoci.

V den, kdy přibyl jsem do Krakova, vtrhl voj ten čítající asi tisíc mužů do města. Velitel jeho, málomocný a nerozhodný generalmajor, dal nejen přečetná místa v městě obsaditi, nýbrž vyslal i značnou část vojska svého do okolí Krakova na hlídky.

Pro mne neměly všechny tyto přípravy jiné zajímavosti, nežli že jsem z nich nabyl přesvědčení, jaké asi nebezpečí hrozí přáteli.

Bez odkladu vydal jsem se z Krakova na další cestu směrem k Tarnovu.

Přípravy ke vzbouření byly v kraji tarnovském ještě zjevnější nežli v Krakově, ale všady panoval ještě klid. Dověděl jsem se na cestě, že zmáhá se jitření mezi sedláky a že šlechta usiluje ze všech sil, aby je přiměla ku společnému jednání v povstání.

Druhdy šlechtou týraní sedláci byli však nyní nedůvěřiví a pozorujícíe, že jim jindy vždy hrdá šlechta počíná lichotit, obávali se, že kladou se jim vlastně jen osidla. Nedůvěra sedláků k povstalcům byla všeobecná a proto uchýlili se onino o radu k úřadům rakouským, které jim radily, by se nedali svěsti a každého povstalce jali a k úřadům přivedli.

Vše to bylo známo po celé krajině, kterou jsem jel. Všudy mluveno o tom bez ostychu veřejně, jako o věci nejnevinější.

Přibyv do Tarnova, dověděl jsem se, že povstání již vypuklo.

V noci ze dne 18. na 19. února soustředili se povstalci a táhli k Tarnovu. V Horozanech a v Lysé Hoře však, nabaživše se lichocení, kterýmž chtěli sedláky pro povstání získati, počali vzbouřenci sedlákům vyhrožovati, aby je donutili ku společnému jednání; ale když v Lysé Hoře padla první rána z řad povstalců proti sedlákům, vrhli se títo s bezpříkladnou zuřivostí na povstalce a povraždili vše, co jim přišlo do cesty.

Když jsem z rána opouštěl Tarnov, panovalo v městě všeobecné zděšení a příčinu jeho poznal jsem za několik hodin. Potkalf jsem na cestě dlouhý průvod ozbrojených sedláků, vezoucích na saních a vozích zabitě, raněné a z větší části strašně zohavené povstalce do Tarnova, by je odevzdali úřadům.

Byla to divoká směsice rozvášněných lidí všeho stáří.

Když potkali mé sáně, kázali zastavit. Vozka můj uposlechl a teprve po náležitěm prokázání se, kým jsem, svolili, že mohl jsem dále jeti. Mezi tím slyšel jsem však jen výhrůžky platicí povstalcům a z jednotlivých poznámek jsem vyrozuměl, že chystají se sedláci v celém kraji tarnovském ku všeobecnému zabíjení osob nenáviděných, k drancování a vypalování statků šlechtických a židovských.

Jel jsem dále.

Doufal jsem doraziti k cíli v prvních hodinách po poledni; ale neschůdná cesta a hlavně četné a vysoké závěje sněhové, jimiž se musili koně v pravém slova smyslu prodírat, byly příčinou, že překvapila mne noc ještě asi dvě hodiny od cíle.

Koně byli vysílení a kočí nechtěl již dále jeti, by v chumelenici, která byla k večeru nastala, nezbloudil.

Několik hodin strávili jsme v bídné hospůdce jakési malé vesničky.

Na štěstí vichřice za nedlouho se utišila, přestalo sněžit a měsíc takřka v úplňku objevil se na obloze. Bylo asi k desáté hodině, když sliby v přiměřenou a zaslouženou odměnu přiměl jsem kočího, který si byl zatím poodpočinul, k další jízdě.

Kočí zapřáhl a já vsedl zase do saní.

Jeli jsme dosti rychle.

Skoro již v zenithu se nalézající měsíc ozařoval zasněženou krajinu, že leskla se v stříbrné záři jeho jako bájně zákoutí neznámého světa pohádkového. Jen tu a tam vrhala nějaká vršina neb osamělý nějaký strom podle cesty krátký, ale tmavý stín.

Noční ticho nerušeno než temným, táhlým vrzotem saní a veselým cinkotem zvonků na chomoutech koní. Občas vylétla ze strouhy podle silnice vyplašená vrána, která krákorajíc popolétla dále, aby se dala za nedlouho koňmi opět vyplašit.

Asi po hodině poznal jsem, že blížíme se k cíli, a krátce před půlnocí spatřil jsem v dáli matné a neurčité obrysy známé mi vesničky.

Po celou noční cestu jsme nikoho nepotkali. Celé okolí, jak se zdálo, pohříženo bylo v hluboký spánek. Jenom několik světél, kmitajících z oken chatřičí věsky, ku které jsem se nyní rychle blížil, nasvědčovalo, že tam ještě aspoň někteří obyvatelé bdí.

Nebylo mi to ani dost málo nápadno; ale když jsem se přiblížil k prvním chatřičím, poznal jsem, že děje se ve více něco neobyčejného. Stáloť před jednou z chatřičí několik mužů.

Když k nim sáně mé dojely, zastoupili mi cestu.

»Kdo jste a kam jedete?« ozval se hrubý hlas.

Pověděl jsem.

»Jedte tedy!« zachechtal se jízlivě a potupně hlas jiný.

A skoro všichni muži divoce se rozesmáli.

»Přijede nejspíš pozdě!« dodal jeden z nich, když se byly sáně opět hnuly.

»Jak to?« zvolal jsem obrátiv se v saních.

Místo odpovědi zaslechl jsem jen pustý smích . . .

Za několik okamžiků vjeli jsme do vesničky.

Všude panoval hluboký klid.

Prostranná náves, kterouž bylo možno v jasné záři měsíce celou přehlédnouti, byla úplně pusta; ale zdálo se mi, že na druhém jejím konci mihlo se před jednou chýží několik temných postav, které hned zase zmizely.

Kromě toho nebylo mi pranic nápadno. Teprve když jsme vjeli na náves, kam bylo obráceno průčelí hlavní budovy přítelova statku, spatřil jsem, že z několika oken statku vychází zvláštní rudé světlo, jako by uvnitř hořelo.

Byl jsem sice již jen několik kroků od statku vzdálen, ale přece jsem ještě vybědnu kočího k většímu spěchu.

Kočí práskl do koní a v několika okamžicích objeli jsme zeď, která přede mnou zakrývala vrata statku.

Vrata byla dokořán. Vjeli jsme tedy kvapně přímo do dvora, kde spatřil jsem k nemalému podivení svému asi deset mužů, kteří moje sáně obklopili.

»Co se děje?« táži se.

Místo odpovědi opáčil jeden z mužů:

»A kdo jste vy, že se na to ptáte?«

Pronesl jsem své jméno, jež učinilo skoro na všechny zvláštní dojem. Ustoupilif od saní a ani jediný neodpověděl.

»Co se děje?« táži se poznovu.

Jeden z mužů přistoupil blíže a nesměle děl:

»Odpusťte, velebný pane — my tu jen hlídáme . . . Ale několik zpitých sousedů už je nahoře . . .«

V tom zazněl z bytu přítelova divoký výkřik, provázený pustým smíchem a směsicí drsných hlasů.

Vyskočiv ze saní shodil jsem plášť, v němž jsem byl zahalen, a pospíšil, nikým nezdržován, ku vchodu do budovy a po schodech nahoru k přítelovu bytu v prvním patře.

Dvěře do předsíně a odtud do salonu vedoucí byly otevřeny.

Z divoké směsice hlasů zaslechl jsem slova: »Vzdej se, padouchu — živ nebo mrtev musíš do Tarnova!«

V okamžiku, kdy jsem vrazil do salonu, volal kdosi:

»Dost jsi se nás natýral — a teď bys nás chtěl ještě bouřit proti vládě? . . . Tvých slibů nedbáme, tvého lichocení si nevšímáme . . .«

Zvláštní divadlo objevilo se přede mnou.

V saloně bylo asi dvanáct nebo patnáct mužů starších i mladších, vesměs ozbrojených obušky a starými zbraněmi všeho druhu.

Někteří z mužů měli svítilny, jiní drželi v rukou hořící louče.

Ve všech tvářích jevila se k zvířeckosti rozplameněná divoká vášeň.

Vrazil do salonu, rozhlédl jsem se kolem a tuše, co se zde děje, zvolal jsem přísným, velitelským hlasem:

»Jménem nejsvětější trojice vás vyzývám, abyste netýrali bližního a klidně se rozešli!«

Nenadálým mým objevením se, přísným hlasem a připomenutím nejsvětější trojice byli rozvášnění sedláci poněkud zaraženi.

Divoká vřava náhle utichla a dav rozstoupil se na dvě strany, tak že jsem mohl volně salonem projíti.

Hlavní příčinou toho byla ovšem jen okolnost, že mne někteří sedláci poznali a vědouce, že jsem knězem jejich víry, kterýž jim byl za svého dřívějšího pobytu v osadě mnohou laskavost prokázal a v mnohém ohledu přispěl k ulehčení tehda ještě trudného jich osudu, neodvážili se aspoň v prvních okamžicích k žádnému odporu nebo násilí.

»Probůh, kam vás zavedla vášeň a zaslepenost, přátelé!« oslovil jsem je hned na to tonem mírným a přátelským. »Vzpamatujte se přec! Rozpomeňte se, že chcete spáchat zločin, jehož bůh nikdy nemůže nechatí bez trestu.«

»Ale, velebný pane, to věčné týrání!« ozval se po chvíli jeden hlas.

»Víra naše však káže trpělivost,« opáčil jsem. »A proto vás opětně vyzývám, abyste se rozešli! Vždyť se snad dá záležitost vaše v mírnosti vyřídit.«

»Ne, ne!« zvolalo současně několik mužů a jeden sedlák dodal:

»My jinak nemůžeme! Ptali jsme se úřadu, jak se máme zachovat, kdyby nás povstalci podněcovali ke vzpouře, a tam nám práli, abychom každého, kdo tak učiní, jali a k úřadu dovedli.«

»Ale nikdo vás přece nevybízel ke skutkům násilným!« zvolal jsem poněkud přísněji. »Než i v případě, kdyby tomu bylo tak, nemohli, nesměli byste uposlechnout, ano vám v tom brání učení Kristovo!«

Tato slova má nezůstala, jak se zdálo, na hlouček rozvášněných vesničanů bez účinku.

Nastalo několik okamžiků trvající mlčení.

Pozoruje v některých tvářích jakousi rozpačitost, chtěl jsem vhodnou příležitost vykořistit. Postoupil jsem tedy mlčky několik kroků ku předu.

Přítel, kteréhož byl až dosud přede mnou hlouček venkovanů zakrýval, stál mezi dveřmi, vedoucími do vedlejší komnaty, která sloužila dceři jeho za ložnici.

Před sebou měl široký dubový stůl, jež byl dle všeho, byv divokou chasou napaden, v rychlosti ku dveřím přitáhl, aby byl aspoň poněkud chráněn před nepředvídanými útoky. Levou rukou držel v náruči na smrt bledou, patrně omdlelou svou dceru; v pravé ruce měl bambitku. Přítel byl napolo oblečen; dcerka jeho měla na sobě bílý, lehynký šat noční.

Jak se zdálo, byli rozkácenými a zpitými vesničany překvapeni, právě když se chystali k odpočinku.

Přítel, spatřiv a poznáv mě, nabyl poněkud zmužilosti. Avšak právě tato nenadálá zmužilost u člověka jinak zbabělého stala se jemu i dceři jeho osudnou.

Vesničané, stojící ve dvou tlupách, byli mými slovy buď zaraženi nebo se nemohli hned rozhodnouti, jak se mají dále zachovat. Mlčeliž, a mlčení to bylo mi dobrým znamením.

Chtěl jsem nerozhodnost jejich vykořistit. Postoupiv až ke stolu, jenž chránil přítele, zašeptal jsem mu, aby byl tich, a chtěl jsem se obrátit k výtržníkům, abych je poznovu mírným způsobem napomenul k mírnosti; ale přítel plán můj několika slovy překazil.

»Nechť se teď někdo odváží k útoku!« zvolal přísným hlasem a pozvednuv bambitku, namířil ji proti tlupě u oken, jež vedly na náves.

Nevrlé, ba zlostné zamumlání ze středu tlupy té bylo jedinou odpovědí.

»Kdo učiní jen krok ku předu, bude synem smrti!« zvolal přítel nedbaje opětého mého varování.

»Dřív nám lichotil a teď nám vyhrožuje!« vzkřikl kdosi z tlupy druhé.

Mlčky namířil přítel bambitku proti tlupě druhé, čímž vesničany v největší míře popudil. Rychlostí blesku vrhlo se několik mužů z první tlupy ku předu a jeden z nich nazvednuv stůl, kterým se přítel chránil, převrhl jej.

Přítel vystřelil.

Z druhé tlupy zazněl výkřik bolesti; patrně byl někdo raněn. Současně vrhlo se i z této tlupy několik mužů na přítele. Byl stržen k zemi a smýkán ode dveří do prostřed salonu.

Mne a dcery jeho, kterou přítel, byv udeřen do prsou, pustil z náručí, nikdo se nedotkl.

Ohlušující lomoz a surové spílání trvalo několik okamžiků. Obušky a zbraněmi tepali rozkacení vesničané do přítele.

Prosil jsem, zapřísahal jsem je, aby ustali; ale hlas můj nebylo v strašném hluku ani slyšet.

Vida, že je přítel ztracen, chtěl jsem použití všeobecného zmatku a zachránit aspoň omdlelou dceru. Vzav ji do náručí, chtěl jsem vklouznouti do její ložnice, ale byl jsem spozorován.

Dva z vesničanů vrhli se proti mně.

„Zpátky!“ vzkřikl jsem mocným hlasem.

Jeden ustoupil; ale druhý uchopil ubohou dívku kolem pasu, aby mi ji vyrval. S napjetím veškerých svých sil bránil jsem se tomu; ale soupeř můj byl silnější.

Zápas náš o dívku netrval dlouho a již jsem cítil, že nedostává se mi sil, že musím podlehnouti. Drže levicí dívku pevně kolem pasu, snažil jsem se pravicí soupeře odstrčit, ale marně. Svalovitá ruka jeho byla obemkla štíhlé tělo dívčino jako železné kleště.

V nesnázi své počal jsem prositi, ale prosba má měla účinek opačný. Netrpěliv a popuzen mým odporem pustil posléze soupeř svou kořist; leč místo odpovědi udeřil mne pěstí do čela a srazil k zemi . . .

Co se dále dělo, nevím; byltě jsem beze smyslu sklesl na zem . . .

Jak dlouho jsem ležel bez sebe, nemohu udati.

Posléze probral jsem se znenáhla z mdloby jako člověk, jenž probouzí se z tvrdého sna následkem neobyčejné zimy. V prvních okamžicích nemohl jsem si ani připomenouti, kde se nalézám a co se bylo se mnou přihodilo. Mrazilo mě takřka až do kostí; byl jsem na celém těle zkrhlý a za nedlouho pocítil jsem palčivou bolest na čele a neobyčejnou žízeň.

Teprve po delší době vzpamatoval jsem se úplně.

Ležel jsem v saloně přítelově přede dveřmi, vedoucími do ložnice jeho dcerky. Kolkolem panovalo hrobové ticho. Plavá zář měsíce, vnikající dvěma okny do vnitř, ozařovala z části a mdle místo děsného výstupu, kterýž jsem si nyní připamatoval s neobyčejnou živostí.

Chtěl jsem vstáti, ale nedostávalo se mně sil. Volal jsem na přítele a dcerku jeho jménem, avšak vlastní hlas můj odrážel se dutě ode stěn. Nikdo nedpovídal; kolkolem bylo úplně pusto.

Namáhavě dovlék jsem se posléze k jednomu z oken, kterými svítil měsíc do vnitř.

Bylo úplně zamrzlé. Vztyčiv se poněkud, otevřel jsem je. Šlo do zahrady; ale i zde bylo všady pusto. Volal jsem, však ani nyní nikdo se neozýval. Chvilí zůstal jsem u okna toho a nabyv poněkud sil, vlek jsem se namáhavě k oknu protějšimu, které šlo, jak jsem věděl, na náves.

Dovlekl jsem se k němu snadněji než k oknu prvnímu a otevřel je též.

Rozhlédnuv se po návsi, shledal jsem, že je úplně pustá. Světlo již k západu se klonícího měsíce ozařovalo zasněženou náves i chatrče kolkolem.

Ve vesničce panoval úplný klid. Všechna světla v chatrčích byla shasnuta a jenom zář měsíce odrážela se od některých oken.

Hrobové ticho rušeno bylo občas slabým zasvištěním větříku, jenž rozhoupav na chvíli posněžené haluze stromů, smetl s nich několik chomáčů sněhu a letěl pak dále vesnicí, až svištění jeho v dáli úplně zaniklo.

Byla to jedna z oněch čarokrásných lunojasných nocí zimních, jež báječným leskem a nevylicitelným kouzlem působí i na nejrozčilenější mysl lidskou konejšivě.

Dlouho stál jsem u otevřeného okna a zrak můj mimovolně bloudil od chatrčky k chatrče, až utkvěl na velkém dřevěném kříži, stojícím u lávky, kteráž vedla přes potok. Kříž ten obrácen byl zpola k západu, zpola k oknu, kterým jsem se díval.

Avšak sotva na něm zrak můj utkvěl, zachvěl jsem se. V záři měsíce viděl jsem zcela zřetelně, že nevisí na kříži rozepjatá podoba Kristova z plechu, nýbrž skutečné tělo lidské v bílém rouchu . . .

V prvním okamžiku měl jsem za to, že to klam smyslů, ale pohlédnuv na kříž pozorněji shledal jsem, že visí na něm přibité tělo dívky . . .

Hlava ubohé byla skloněna k prsům a dva pletence černých vlasů splývaly jí přes ramena skoro až po pás. Navzdor nedostatečnému osvětlení a dosti značné vzdálenosti poznal jsem v ukřižované dceru svého přítele . . .

Nebylo pro mne již žádné pochybnosti, že spáchán zde skutek nejběsilejší brutálnosti.

Několik okamžiků díval jsem se bez pohnutí na kříž. Z počátku jsem soudil, že ubohá není ještě mrtva, že tělo její svíjí se křečovitě na kříži; ale hned po té se mi zdálo, že visí na kříži již nepohnutě, že jest mrtva.

Krev v žilách mých se rozproudila a místo mrazivého chladu cítil jsem rychle přibývající horko. Skřehlé ruce mé nabyly v několika okamžicích opět vlády, cítil jsem, že následkem nenadálého rozčilení vrací se mi opět síla.

Jako pomatenec vrávorál jsem od okna ke dveřím a odtud po schodech dolů.

Z počátku šel jsem zvolna a nejistě, pak vždy rychleji a jistěji. Octnul se na dvoře, mohl jsem už skoro tak jistě dále jít, jako kdy jindy.

V domě i na dvoře, ba i na návsi nebylo ani živé duše. Vyráziv ze vrat, jež byly doposud dokořán, chvátal jsem přímo ke kříži a v několika okamžicích octnul jsem se pod ním.

Teprve nyní pozvedl jsem opět oči a pohledl na kříž. Spatřil jsem a poznal na něm skutečně přítelovu dcerušku . . .

Byla přibita velkými hřebíky a útlé tělo její zakrývalo obraz Kristův skoro úplně. Hlava její byla poněkud k prsům a v pravo nachýlena, následkem čehož bylo těsně vedle její hlavy viděti tvář Kristovu.

Zář měsíce padala skoro přímo na její i Kristovu tvář; avšak výraz obou tváří byl nestejný. V mužné, křiklavými barvami malované tváři Kristově jevil se klid smrti, v bledé, něžné tváři dívčiny pak nevýslovné utrpení mučené. Víčka očí jejich byla pootevřena a oči, jak se zdálo, na mne upřeny.

Kříž, na němž bylo tělo ubohé dívky rozepjato, nebyl posněžen, nýbrž pokryt nesčíslnými ledovými křišťálky, jež v záři měsíce jako množství perliček se třpytily, a jenom tu a tam, kam byla při provedení brutálního skutku ukřižování ruka rozvášněného katana sáhla, bylo místo temné.

A uprostřed zvláštního tohoto jasu visela na kříži dívka v bílém svém nočním rouchu; z pod několika bílých sukének vyčnívaly útlé nožky

její, z nichž jedna, bosá, přibita byla ke kříži, kdežto druhá v běloučké punčošce a atlasovém střevíčku visela nepřibita podle kříže. Část svrchního roucha byla utržena a až k hlavě ubohé povyhrnuta, odkud splyvala dolů jako bílý závoj . . .

Co dělo se v duši mé při pohledu na tuto nevinou oběť lidské ukrutnosti, nelze vylíčit.

Dlouho díval jsem se na ukřižovanou upřeně a bez pohnutí. Zdálo se mi, že je již mrtva, a proto stál jsem dlouho před křížem, aniž by mi bylo napadlo, že možno snad ubohé nějakým způsobem přispěti ku pomoci.

Ve vesničce panoval doposud úplný klid. Jak se zdálo, bylo veškeré obyvatelstvo pohříženo v hluboký spánek. I původcové děsného skutku meškali dle všeho buď mimo osadu nebo již odpočívali na loži . . .

Mimovolně poklekl jsem před křížem, jako bych se chtěl modlití, ale oči svých nemohl jsem s kříže ani na okamžik odvrátiti.

Znenadání se mi zdálo, že prsa dívčina lehynece se zdvihají, jako by ještě dýchala.

Možná, že to byl klam smyslů; ale přece jsem zbystřil zrak. Zdálo se mi, že vidím, kterak jí od úst vane občas lehýnká, takměř nepozorovatelná pára, neomylný to důkaz dýchání.

Vyskočiv střelhibtě se země, obemknul jsem bez rozmýšlení dřevěný kříž a počal se soukat do výše.

Kříž byl vysoký, tak že nohy ukřižované byly asi dva sáhy nad zemí.

Avšak hned po prvním pokusu jsem seznal, že se mi nedostává zručnosti i sil k provedení mého úmyslu, vysoukatí se na kříž. Svezl jsem se po kříži dolů a sklesl pod křížem.

Myslénka, že je dívka ještě živa, dodala mi však poznovu zmužilosti. Počal jsem volati o pomoc; ale hlas můj byl sláb a nikdo se neozýval.

Po několika trapných okamžicích opakoval jsem pokus svůj, vysoukatí se na kříž, poznovu.

S napjetím veškerých zbývajících sil svých vysoukal jsem se až k nohám ubohé oběti. Tvář má dotkla se studené bosé nožky dívčiny; leč v témže okamžiku opustily mě opět síly a skoro bez vlády svezl jsem se zase pod kříž.

Po krátké chvíli vztyčil jsem se poznovu a opakoval zoufalý svůj pokus po třetí.

Opět jsem se vysoukal až k nohám ukřižované; opět dotkla se tvář má studené bosé nožky a již již jsem cítil, že síly mé zase ochabují, an

»Mimovolně poklekl jsem před křížem . . .
(Str. 78.)

tu náhle pod mýma nohama vylomil se kus spukřelého kříže a jedna noha má nalezla aspoň nepatrné jakés opory v otvoru vylomeného dřeva.

Jistější postavení, jaké jsem tím byl zaujal, dodalo mi zmužilosti a vzbudilo ve mně naději ve zdar celého pokusu. Drže kříž oběma rukama obemknutý, snažil jsem se hlavou a zuby vyviklati hřeb, kterýmž byla bosá nožka dívčina ku kříži přibita.

Staré, z části spukřelé dřevo kříže usnadnilo mi poněkud obtížnou a namáhavou práci. Po delším namáhání jsem pozoroval, že se hřeb viklá, a v několika okamžicích byl šťastně zuby vytažen ze dřeva, ale vězel ještě v noze.

Drže hřeb zuby a opřev čelo o nožku, vytáhl jsem hřeb po delším úsilí i z nohy a abych měl výše opět opory, zasadil jsem jej zase do otvoru a vtlačil čelem co možná hluboko a pevně do kříže.

Částečný tento úspěch dodal mi zmužilosti ještě větší.

Namáhavě vysoukal jsem se po kříži tak vysoko, že mohl jsem se jednou nohou opřít o novou oporu, kterou mi poskytoval vytažený a opětně do kříže vtlačený hřeb. Boje se, aby hřeb pod mojí nohou nepovolil, obemknul jsem levou rukou příční trám kříže a snaže se co možná držeti se více rukou tou, než opírat se nohou o hřeb, počal jsem pravou rukou opatrně vyviklávati hřeb, kterýmž byla levá ručka dívčina ku kříži přibita.

Tentokráte podařilo se mi to neobyčejně rychle.

Vyviklav tento hřeb, ponechal jsem jej ještě v kříži, načež vztáhl jsem pravici ku hřebu, jímž byla přibita druhá ruka dívčina.

Zde bylo namáhání daleko obtížnější. Boje se, aby tělo dívčino nespadlo pak bez opory s kříže na zem, obemknul jsem kříž i tělo oběma rukama, tak že prsa má spočívala na prsou dívčiny, a jako u hřebu prvního vyviklal jsem hlavou a zuby hřeb poslední.

Trvalo dlouho, nežli jsem zpozoroval, že se hřeb viklá. Na to přitlačiv prsouma tělo ubohé dívky ku kříži, obemknul jsem nejdříve pravou rukou příční trám kříže a levou rukou vytáhl jsem hřeb z ruky pravé, obemknuv pak levicí druhou část příčního trámu, vytáhl jsem pravou rukou hřeb poslední.

Tělo dívčino bylo tudíž úplně volno a toliko prsouma mýma ke kříži přitlačeno.

Nahnuv nyní tělo své nazad, aby tělo dívčino skleslo na má prsa, soukal jsem se s břemenem s kříže a v několika okamžicích octl jsem se s dívkou pod křížem.

Jak dlouho tato má namáhavá práce trvala, nemohu udati.

Tenkrátě zdálo se mi, že netrvala dlouho, ale později, když jsem uvážil všechny okolnosti, musil jsem vyznati, že namáhání mé trvalo asi dvě nebo tři hodiny.

Po celou dobu, co pracoval jsem o vysvobození ubohé dívky, necítil jsem, že by mně ubývalo sil; ale octnuv se s dívkou, již jsem na prsou svých držel v pevném objetí, pod křížem, sklesl jsem takořka úplně bez vlády na zem.

Snažil jsem se vztyčiti se, ale nebylo možno. Nohy mé byly úplně bez vlády, ruce skřehlé a z úst, z hlavy i rukou řinula se krev a mrazem ihned stydla.

Především počal jsem zkoumati, zdali je dívka ještě živa.

Nikoliv bez namáhání vztáhl a položil jsem skřehlou ruku svou na dívčino čelo a tvář. Obé bylo studenější mé ruky; zdálo se mi, jako bych se byl dotkl ledu.

Sáhl jsem k srdci jejímu, ale nepozoroval ani tlukotu nejnepatrnějšího.

Nahnuv se k její tváři přiložil jsem vlastní tvář těsně k ústům jejím, ale dívka již nedýchala, nebo dýchala již jen tak slabě, že v zmatku a rozčilení svém nemohl jsem toho pozorovati.

Zachránění ubohé dívky bylo tudíž takořka nemožné. Přes to však nevzdával jsem se ještě naděje veškeré.

Počal jsem opět volati o pomoc. Avšak druhdy zvučný hlas svůj sám jsem nepoznal; sípalt jsem. Pustiv dívku z objetí o zanechav ji pod křížem, chtěl jsem se dovléci aspoň k nejbližší, pouze padesát nebo šedesát kroků vzdálené chatrči, abych tam poprosil o pomoc; ale nedovlekl jsem se dále, než několik kroků.

S největším namáháním dovlekl jsem se zase nazpět až ku kříži, u něhož jsem byl dívku na několik okamžiků o samotě zůstavil. Chtěl jsem ji křísiti sám, leč ruce mé byly už tak skřehlé, že nemohl jsem více než vzítí tělo dívčino do náručí a dechem svým zahřívati ledovou její tvář.

Bylo to namáhání zoufalcovo.

Ještě nyní připomínám si s hrůzou děsné ony okamžiky. Duševní muka, jež jsem v době té přestál, není možno vylčíti.

Tušil jsem, ba byl jsem skoro přesvědčen, že málomocné namáhání mé jest úplně marné, ale přece jsem v něm neustal. Cítil jsem, že dech můj slábne, a vědomí to hnalo mi krev ku hlavě.

Pozoroval jsem, že ještě jednou vrací se mi trochu síly. Opětoval jsem zoufalý pokus poznovu. Tentokrátě dotkly se rty mé ledových rtů

dívčinyých a poprvé v životě svém vtiskl jsem mimovolně políbení na dívčí rty . . .

Krev zavířila mně prudčeji v žilách. Zdálo se mně, že vrací se mně síla, a nevěda skoro ani, co a proč tak činím — počal jsem čilko i líce i rty dívčiny vášnivě líbati . . .

Náhle ustal jsem v líbání. Zdálo se mi, jako bych cítil, že mne ovanul slaboučký dech . . .

Zadíval jsem se upřeně v dívčinu tvář.

Možná, že to byla skutečnost nebo pouze klam smyslů mých — pootevřená víčka očí jejích byla se otevřela úplně a pomalu zase se zavírala . . .

Bouřlivě přitiskl jsem skřehlé tělo dívčino ke svým prsům a divoce naruživě počal jsem dívku líbati v tvář . . .

Bylo to však poslední vzplanutí mých sil.

V několika okamžicích cítil jsem všeobecnou ochablost. Ochaboval jsem v líbání, až jsem ustal; hlava má sklesla k prsům a mráčky počínaly zastíratí mou duši.

Zmocnila se mne trapná, zoufalá úzkost.

V úzkosti té pozvedl jsem oči svých vzhůru a zrak můj utkvěl na kříži. Podoba Kristova shlížela ke mně, jak se mi zdálo, nevládně; přes to vše odvažil jsem se v beznadějném stavu svém ku prostředku posledního — počal jsem se modlití . . .

Nemodlil jsem se slovy, nýbrž jen myšlenkami; ale modlil jsem se tak vřele, tak upřímně, jako tehdá, když jako hoch, kleče na studeném dláždění v chrámě, prosil jsem boha, by mi otce zachoval . . .

Modlitba má netrvala než několik okamžiků.

Mráкотná mdloba zachmuřovala vždy rychleji mého ducha, až mne přemohla úplně.

Pamatuju se ještě jen na to, že zdálo se mi, jako bych byl z dále zaslechnul zvláštní, víření bubnu podobný rachot. Zvuk ten byl vždy hlasitější a blížil se ke mně; ale chápavost má byla již tak nepatrná, že nemohl jsem ani rozeznati, zdali to skutečně víření bubnu čili nic.

Z nenadání rachot přestal a kolem mne panovalo hrobové ticho.

Za nedlouho se mi zdálo, jako bych slyšel na blízku několik lidských hlasů. Později jsem cítil, že se mne někdo dotýká a že mne zvedá se země. Tím nabyl jsem opět na několik okamžiků aspoň poněkud vědomí. V slabém osvětlení právě zapadajícího měsíce spatřil jsem kolem sebe tlupu vojáků v šedých pláštích; dva z nich právě mne zvedali se země.

Zasípal jsem něco, ale dle všeho neproněsíl jsem než několik nesrozumitelných slov, poněvadž jsem hned na to zaslechl, že se mne několik hlasů táže na vysvětlení. Snažil jsem se pronést ještě něco, ale nevím už, zdali zasípaní mému někomu porozuměl . . .

Co se se mnou dále dělo, nemohu udati; byltě jsem pozbyl vědomí úplně . . .

Když jsem opět přišel k sobě, nalézal jsem se v bídné chatrči na prosticím loži. Byltě jsem nebezpečně onemocněl, a jak mi bylo později vypravováno, skoro po dva týdny jsem o sobě nevěděl. Pozdravoval jsem se pomalu a teprve když jsem mohl lože opustiti, optal jsem se lidí, kteří mne ošetřovali, kde se nalézám, jak jsem tam přišel a co se vůbec se mnou po celou tu dobu mé nemoci dělo.

Z počátku odpovídáno na mé otázky vyhýbavě. Později jsem se dověděl, že vojenský lékař, který mě občas navštěvoval, přísně rozkázal, aby se mi pranic podobného nezvěstovalo.

Ještě později, když už jsem se byl tak dalece pozdravil, že jsem mohl v jizbě denně aspoň několik hodin přecházeti, byl jsem v povoze dopraven do větší nemocnice a teprve zde jsem se dověděl, že nalézám se v Tarnově.

Z počátku nedověděl jsem se ani nyní ještě pranic podstatného a teprve když pozdraviv se úplně měl jsem nemocnici opustiti, pověděno mi následující:

Přítel byl mrtev; výstřelem rozlícení sedláci byli jej zabili. Mezi tím, co někteří z nich páchali brutální násilí na jeho dceři, naložili jiní mrtvolu přítelovu na saně, aby ji dopravili do Tarnova.

Na cestě však potkali setninu vojáků. Velitel rozkázal, aby se vrátili, a tak octlo se vojsko v osadě, v které byl děsný skutek spáchán.

Byl jsem nalezen pod křížem, s něhož jsem byl ukřižovanou dceru přítelovu sňal, a k rozkazu setníka, jenž zůstal se svou setninou k zamezení dalších výtržností nějaký čas v osadě, byl jsem z počátku veským lazebníkem ošetřován a později pečlivě léčen lékařem vojenským, jenž byl zvláště z nejbližší stanice vojenské povolán.

Co se stalo s přítelovou dceruškou, byla-li mrtva a kde pohřbena, nemohl mi nikdo pověděti.

Později, když jsem opustil nemocnici, dověděl jsem se jméno setníka, jemuž jsem byl díkem zavázán za své zachránění. Praveno mi, že setnina jeho mešká právě v Lysé Hoře. Pospíšil jsem tam; ale setník nebyl mezi živými; setnina jeho byla sdecimována. Od několika vojinů jsem se dověděl, že setník padl v malé šrůtce s povstanci několik dní po mém zachránění.

O ukřižované nevěděli vojáci téměř pranic podstatného kromě toho že nebyla mrtva.

K rozkazu setníkovu byla dopravena nejdříve do jedné z nejbližších chatrčí u kříže, na němž měla zahynouti. Později nabyl setník přesvědčení, že přes nejpřísnější dozor není tam dívka v bezpečí, poněvadž rozlícenost a mstivost vesničanů spíše rostla, než by byla ochabovala, a proto, chtěje předejít možné výtržnosti, dal dívku z osady odvéztí.

Kam byla dopravena, nemohl mi nikdo udati, neboť i oni dva vojíni, kteří ji byli v saních doprovázeli, padli v téže šrůtce s povstalci jako jejich setník . . . Pátral jsem sice nyní s dvojnásobnou horlivostí po dívce, ale veškeré mé pátrání bylo marné . . .*

Tím ukončil neznámý své vypravování.

Ke konci byl jeho hlas přitlumený jako na počátku a poslední slova pronesl hlasem tak přidušeným, že jsem jich sotva doslechl.

Naslouchal jsem vypravování tomu s napjetím a v duši mé vystupovaly líčené obrazy s daleko větší živostí, než byly neznámým popisovány. Cítil jsem soustrast s neznámou dívkou, i s osudem muže, jenž mi byl právě vypravoval o nezaviněném jejím utrpení, a slzy vstoupily mi do očí.

Možná, že bych byl za nedlouho vypukl v hlasitý pláč, kdyby mně byl neznámý delším mlčením ponechal volnost k přemítání o tělesných i duševních mukách, jež byla ubohá dívka vytrpěla.

Neznámý odmlčel se jen na chvíli, načež podotknul :

»Viz, jak podivné panuje zde osvětlení!«

Již za jeho vypravování byl jsem si změny té povšimnul, ale jsa zaujat více vypravováním, nedbal jsem toho. Nyní, byv zřejmě upozorněn, spozoroval jsem, že panuje v kapli rudé osvětlení, jako by se probouzel letní den a odlesk červánků vnikal do vnitř.

Vnitřek kaple byl nyní tak jasně osvětlen, že mohl jsem vše, ba i obličej neznámého zcela zřetelně jako za jasného dne rozeznati. Časem ovšem šlehnul kapli jako blesk zásvit intensivnější, skoro oslňující.

Hřímavý rachot, kterýž byl v průběhu vypravování neznámého vždy více ochaboval, opakoval se nyní již jen zřídka, ale vždy byl velmi mocný a prudký a po každé otřásla se země, jako když prudce zahřmí. Než teprve nyní jsem zcela zřetelně rozeznal, že není to hřímání, nýbrž že otřásá se země následkem prudké palby z děl . . .

Vše to spozoroval jsem v několika okamžicích.

»A víš-li pak, že příčinou osvětlení tohoto je tvůj — otec?« pokračoval neznámý. »Ale nikoli z vlastního popudu, nýbrž proti své vůli, z pouhého rozkazu . . .

Nyní snad pochopíš, jak bídný, jak málomocný je člověk — snad pochopíš, co může za takových poměrů prospěti modlitba . . .

Oduševňování přírody je pouze lahodný klam. Zákony přírodní jsou nezvratny a vše musí se jim podrobiti. Výkony jejich nezastaví ani prosba neupěnlivější.

Dovolávají se milosrdenství u vymyšlených bytostí nadsmyslných, o nichž se mnozí z nás klamně domnívají, že libovolně zákony ty řídí, jest rouháním a hříchem nejtěžším. Žádají od přírodních sil, které v účincích svých ještě nikdy nikomu se nepodrobily, aby změnily odvěkou svou podstatu a hověly choutkám jednotlivců, je pošetilost nejhnusnějšího druhu.*

Po těch slovech neznámý, kterýž po celou dobu svého vypravování nebyl se skoro ani pohnul, prudce se vztyčil a vstav začal se na mne.

Polo sedě a polo kleče byl jsem naslouchal jeho slovům a zrak můj byl takměř neustále upřen v místo, kde viděl jsem přímo před sebou z počátku temné obrysy a později, když vnikalo do kaple jasnější rudé světlo, zřejmě tvář neznámého. Avšak ani nyní, když neznámý se vztyčoval a konečně vstal, nemohl jsem odvrátit zraku svého s jeho tváře.

Tím se stalo, že sleduje jeho tvář, když se vztyčoval se země, pohledl jsem do výše, a zrak můj svezl se na okamžik s tváře neznámého na oltář přede mnou.

Současně šlehl jasně osvětlenou kaplí opětně zásvit tak intenzivní, ba oslňující, že musil jsem zamhouřiti oči.

Když pak jsem je opět otevřel, vykřikl jsem hrůzou a zděšením. Zrak můj byl utkvěl na oltáři, jenž byl právě v okamžiku tom tak jasně osvětlen, že mohl jsem na něm zcela zřetelně rozeznati každou podrobnost.

Spatřil jsem na něm široký, kolmo vztyčený dřevěný kříž a na kříži rozepjatou postavu útloucké dívky ve vybledlém žlutavém šatě.

Zdalo se mi, že na smrt bleďá tvář ukřížované je spanilá. Na hlavě měla zlatou korunu a od té vlál dlouhý řasnatý bílý závoj, na němž třpytilo se množství drobných hvězdiček. Dva vrkoče tmavých vlasů splývaly jí přes ramena až po pás; ale milostné tahy její zhyzděny byly hustým, tmavým, plným vousem . . .

Později arci jsem si vše to vysvětloval jako pouhý přízrak, vzniklý následkem právě líčené události a náhlého, blesku podobného oslňujícího zásvitu, jenž šlehnul kaplí; ale v okamžiku, když jsem viděl obraz ten před sebou, nechápal jsem ani možnost toho.

Zmocnila se mne nevýslovná úzkost. Cítil jsem, že vyvstává mi pot na čele, a chvěje se na celém těle počal jsem blaboliti.

Hned po prvním mém výkřiku promluvil ke mně neznámý několik konejšivých slov, načež pokleknuv vzal mne důvěrně za ruku.

Trhnul jsem sebou, jako by mě byla zmije uštkla, a zamhouřiv oči setrval jsem několik okamžiků bez hnutí.

Přízrak zmizel.

Ale jakmile jsem oči opět otevřel, utkvěl zrak můj poznovu na oltáři a přízrak stál přede mnou s toužou živostí jako dříve.

Tentokráte však se mi zdálo, jako by se byla postava ukřižované dívky pohnula.

V bledé tváři ukřižované, která byla zprvu bez hnutí a mrtva, jevil se nyní lehynký úsměv; polo otevřené, na mne upřené oči leskly se a jedna nožka dívčina právě v okamžiku, když opakoval se opět hřímavý rachot a podlaha pode mnou se otrásla, se pohnula a zlatý lesklý střevíček nebo pantoflíček smekl se pod kříž . . .

Možná, že vše to byl klam mých smyslů; ale zdánlivé toto oživení před chvílí ještě úplně bez hnutí přede mnou se jevícího přízraku zvýšilo hrůzu, která se mne byla zmocnila, v takové míře, že vyskočil jsem se země. V chování mém jevil se bezpochyby zděšení bezpříkladné, neboť neznámý chopiv mne za ruku počal mě s patrnou úzkostí konejšiti.

Chvilí stál jsem, třesa se na celém těle, se zamhouřenýma očima bez pohnutí; ale hned na to, když otevřev opět oči spatřil jsem na oltáři týž přízrak jako dříve, vytrhl jsem se prudce neznámému a vzkřiknuv vyrazil jsem z kaple na chodbu.

Neznámý volaje, bych neprchal, chvátal za mnou; avšak hrůza hnala mne ku předu.

Na chodbě, na kterou jsem byl vyběhl, spalo sice několik osob; než většina z těch, jež se tam byly z večera ke spaní uložily, meškala dle všeho někde jinde.

Bez překážky běžel jsem podle chodby po nádvoří a v několika okamžicích octnul jsem se u východu z podivné budovy. Zahýbaje do průjezdu spozoroval jsem, že chvátá neznámý za mnou.

Běžel jsem ještě rychleji.

Prostranství bezprostředně před chrámem bylo pusté, ale trochu výše stály tlupy lidu a vojska. Krvavá záplava, pocházející patrně od nějakého velkého požáru, dodávala všemu, co jsem viděl, rázu děsivého. Z nedaleka troubeno a bubnováno na poplach, zdáli pak zaznívaly rány z děl.

Z počátku zaměřil jsem k davu lidu; ale po několika skocích odbočil jsem stranou a seběhnuv doleji k menšímu kostelíčku veběhl jsem do úzké uličky, kterou tvořily po obou stranách se táhnoucí zdi.

Ulička šla skoro příkře s vršku a byla úplně pustá. Z této uličky zabočil jsem do ulice jiné, kterou tvořila toliko po jedné straně řada budov, kdežto po druhé straně táhla se dosti vysoká zeď. I tato ulice byla liduprázdná.

Úprkem běžel jsem dále, beze cíle, až octnul jsem se na větším prostranství, ohraničeném velkými, palácům podobnými budovami. Středem

prostranství táhlo se stromořadí vysokých košatých stromů. Pod stromy tábořila nepatrná část vojska, kdežto množství pěchoty i jízdy stálo po obou stranách stromořadí.

Jak se zdálo, bylo vojsko to připraveno k boji a čekalo jen na rozkaz.

Teprve zde jsem se zastavil a rozhlédl pozorněji kolem sebe.

I zde měly v odlesku rudého světla všechny předměty ráz takměř příšerný.

Obloha byla skoro krvavá. Každou chvíli bylo pozorovati zablesknutí, načež následovala hřímavá rána z děla. A skoro vždy šlehnul hned na to

prostranstvím mocný zásvit, jako by byly plameny požáru, jenž byl příčinou zvláštního tohoto osvětlení, po několik okamžiků tak intenzivní, že bylo lze předměty kolkolem zcela zřetelně, skoro jako za jasného dne rozeznati.

Sotva však jsem postál několik okamžiků, ozval se těsně za mnou drsný velitelský hlas.

Ohlédnuv se, spatřil jsem za sebou silnou vojenskou hlídku. Hned na to byl jsem několika vojíny obklopen a vyzván povědět, kdo jsem a jak v ta místa přicházím.

Odpověděl jsem třesoucím hlasem, že hledám svou pěstounku a udal také své jméno.

Dle všeho znal velitel hlídky mého otce; neboť jakmile jsem pronesl své jméno, netázal se na nic více, nýbrž vyzval jednoho z vojínův, aby mne dovedl na místo bezpečnější, kde bych mohl aspoň přes noc zůstat.

Byl jsem doveden do tmavého průjezdu jednoho z nejbližších domů, kde bylo po zemi množství slámy rozestláno. Dle všeho byla sláma určena pro vojsko, které však tuto noc musilo strávit pod širým nebem.

Bylo mi rozkázáno ulehnutí a nevzdalovati se. Uposlechl jsem; ale na usnutí nebylo lze ani pomyslet. Byltě jsem v největší míře rozčilen a teprve někdy k ránu trochu jsem zdřimnul.

Když jsem opět procitl, panoval kolkolem hluboký klid. Pálba z děl byla úplně utichla a rudé osvětlení, které ze dvora i do průjezdu vnikalo, bylo již mdlejší.

Vrata domu byla zavřena. Nevida nikoho na blízku, vstal jsem a plížil se pomalu přes dvůr. Spatřiv v jedné z postranních budov nízkou otevřenou chodbu, vešel jsem do ní.

Chodba byla klikatá a vedla do jiného dvora, z něhož zase vedl tmavý průjezd. Vešel do průjezdu toho shledal jsem, že jsou vrata jen přivřena, a za několik okamžiků byl jsem na ulici.

Kde jsem se nalézal, nevím; ulice byla pustá.

Bez rozmyšlení šel jsem jedním směrem a bloudil pak z ulice do ulice.

Skoro hodinu strávil jsem tímto bezúčelným blouděním ulicemi. V některé potkal jsem již arci také lidi, neboť slunce bylo už nad obzorem; ale ostýchal jsem se pozeptati se jich, kde se nalézám.

Konečně přišel jsem úzkou uličkou na prostranství a poznal, že nalézám se na náměstí před malostranským mikulášským chrámem. Zrychliv

kroky pospíchal jsem k Újezdu; avšak pro množství vojska, jež tu tábořilo a ulici takměř zatarasovalo, nešel jsem dále, nýbrž zabočil do jedné z postranních uliček a pospíšil přes druhé a třetí maltézské náměstí k jízdárně za Nosticovým palácem, odkud pak, jako druhdy přechozí se dělo, dostal jsem se přes zeď těsně u břehu ramene Vltavy, jež tvoří ostrov Kampu, do zahrady za zbrojnicí.

Po celou tu dobu pozoroval jsem přes vyšlé již slunce rudou záplavu na obloze a husté kotouče kouře nad Prahou, vlastně nad Starým městem:

V zahradě zbrojnice bylo doposud množství vojska, ale skoro všechno odpočívalo v trávě pod stromy. Vyhnuv se instinktivně strážím, pospíšil jsem k domku, v němž jsem s otcem bydlil, a bez překážky dostal jsem se do domu a k bytu našemu.

Byt byl uzamčen, ale z malé předsínky bylo jedním oknem viděti přes Vltavu na nábřeží staroměstské.

Přistoupiv k oknu tomu spatřil jsem staroměstské mlýny mostecké v plamenech a požárem tím vysvětlil jsem si také zvláštní rudé osvětlení kaple, v níž jsem byl osudnou onu noc strávil, jakož i občasná intenzivní a mnohdy i oslňující blýskání, jež jsem byl nejen v kapli, nýbrž i později, když jsem se octl na ulici, pozoroval.

Dle všeho šlehl intenzivnější zásvit kapli jen tenkrát, když některý granát nebo smolný věnec padl do hořících již mlýnů a plameny z té nebo snad z jiné příčiny vysoko k obloze vyšlehly. Nyní však, když už do mlýnů nestříleno, hořelo hlavně uvnitř a plameny nešlehaly již tak mocně vzhůru.

Před domkem, z něhož jsem se na neobyčejný výjev tento díval, stála děla hrozivě k Starému městu namířená a podle nich k palbě připravení dělostřelci.

Na všem bylo lze pozorovati, že bylo z děl těch po několik hodin prudce páleno. Kouřem začmoudlé tváře dělostřelců, kteří byli celou noc v záhubné, namáhavé práci probděli, měly výraz pusté zdivočilosti.

Několik okamžiků díval jsem se z okna, pátraje po otci, ale nezahlédl jsem ho.

Seběhnuv po schodech opět do zahrady, spatřil jsem podle zdi ležeti několik mrtvých vojáků, kteří byvše nejspíše palbou ze Starého města někde před domkem zabití, byli sem od soudruhů zavlčeni. Byli to hlavně myslivci, několik granátníků a tři dělostřelci. Jeden z těchto posledních byl z části přikryt vojenským pláštěm a obrácen obličejem ke zdi.

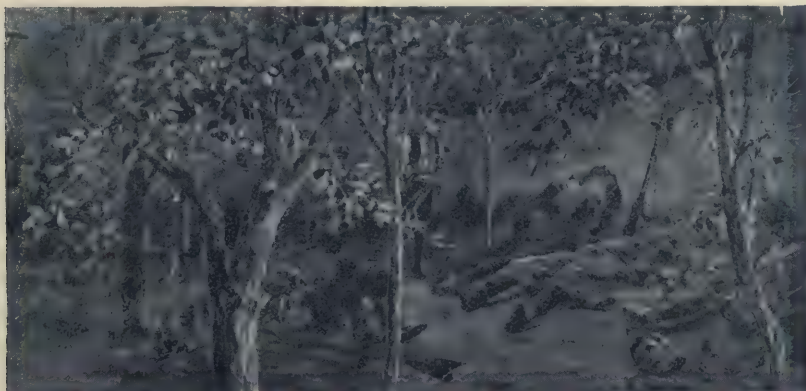
Zvědavě přiblížil jsem se k němu a pohlednuv mu v zsinalou tvář poznal jsem svého — otce . . .«

Přítel skončil své vypravování.

Připomenutím smrti svého otce vzbudil v duši své bez odporu jednu z nejtrpčích vzpomínek a nemohl se ubránit hlubokému pohnutí. Zastřev oběma rukama svou tvář setrval chvíli v mlčení.

Právě tak jako jsem nebyl přerušil dlouhé a poněkud i rozvláčné vypravování jeho, neosmělil jsem se vyrušit jej nyní z bolestných jeho vzpomínek.

Za nedlouho přítel vstal s pohovky, na které byl seděl, a přešed několikrát po pokoji usedl opět na totéž místo.

Byl zase tak klidný jako před tím a dříve ještě, nežli jsem jej oslovil, promluvil sám:

»Vylíčil jsem ti právě podivný tento případ, jak mi byl v paměti utkvěl, a připomínám poznovu, co jsem byl na počátku svého vypravování podotkl, že musíš líčení mé pokládati za pouhou reminiscenci z dob, na které se v pozdějším věku zřídka kdy dosti živě pamatujeme.

V podstatě a v hlavních věcech událo se však všechno v tom způsobu, jak jsem byl právě uvedl.

K dalšímu vysvětlení musím však dodat některé podrobnosti ze svého života, jakož i některé své domněnky, kterýmiž jsem sobě v pozdějších letech právě vylíčený případ vysvětloval.

Před osudnou nocí tušil otec můj, že dojde dle všeho k palbě proti Starému městu, a chtěje mne míti v místě bezpečnějším, nežli byl domek, v němž jsme bydlili, poslal mě s pěstounkou, by vyhledala pro mne nějaký útulek.

Kam mne byla uvedla, nevím, ba doposud ani netuším. Že to bylo někde na Malé Straně, není žádné pochybnosti, ačkoli jsem si nikdy nemohl vysvětliti, jak možno nalézt v Praze chrám tak bezpříkladně spustlý, jako byl onen, v němž jsem byl svědkem vypravovaného případu.

Okolnost, že zůstal jsem sám v kapli, kam mě byla pěstounka má, když jsem počal dřímati, donesla, byla mi vysvětlena později.

Když totiž zahájena prudká palba děl proti staroměstským mosteckým mlýnům a mlýny ty za nedlouho počaly hořet, vnikala neobyčejná záplava do kaple, v níž teta má vedle mne seděla.

Jako mnoho jiných osob, které byly v připomenutém chrámě útulek našly, nemohla pěstounka má odolati zvědavosti a vyběhla společně s několika jinými před chrám, aby byla očitou svědkyní děsného nočního divadla.

Když mě opouštěla, věděla, že v kapli přenocuje také neznámý muž, jenž tam byl již před tím, než jsme my přibyli do chrámu. Žvavá stařena, která mi byla postoupila své místo v kapli, byla ji o tom zpravila a proto byla teta o mne bez starostí.

Kdo by muž ten byl, nevěděla ani teta, ani stařena; ale poslední, která jej byla viděla za dne, tušila, že to nějaký kněz.

Když pak později teta má do kaple se vrátila, nenalezla tam ani mne, ani neznámého muže. V úzkosti své proběhla několikráte nádvoří i chodby, a když mne nikde nenalezla, pospíšila opět před chrám, aby mne vyhledala. Jelikož pak mě nenalezla ani mezi davy lidu před chrámem, zabočila dle všeho do téže postranní ulice, kterou jsem byl uprchl; ale potkala vojenskou hlídku, která ji vrátila.

Byla nucena jíti nazpět na prostranství před chrámem, kde neustále po mně pátrajíc musila zůstatí až do rána, kdy bylo lidu opět dovoleno ulicemi volně procházeti.

Majíc za to, že procitnuv v kapli ve společnosti neznámého muže vyběhl jsem, abych ji vyhledal, a soudíc zcela dobře, že nemoha ji naléztí dal jsem se nejspíše na zdař bůh některou pustější ulicí, abych se dostal k domovu, pospíšila pěstounka má, jakmile jí bylo dovoleno, k našemu bytu a našla mne u mrtvolý otcovy . . .

Co se dělo dále se mnou, jest zcela prostičké.

Především však musím připomenout, že jsem dítětem nemanželským. Jak víš, nemůže se v rakouském vojtě žádný důstojník oženiti, nesložili nevěsta přiměřenou kauci. Matka má byla chudička a otec, nemoha ji pojmouti za chof legální, žil s ní v konkubinátu.

Z té příčiny neměl jsem po smrti otcově žádného práva žádati jakéhokoli zaopatření od státu. Také teta má neměla žádného jmění, ale přes to vše mne neopustila. Prodávši v několika dnech, co bylo po otci zbylo, odebrala se se mnou do jedné vísky nedaleko Klatov, kde žili jsme nějaký čas na malém statečku, jenž náležel lidem, kterýmž byl otec matky mé před lety zvláštní jakousi službu prokázal.

Byli to lidé již obstarožní; dobří, tiší a trpěliví. Asi za tři měsíce však pěstounka má zemřela. Dobří lidé, u nichž jsme byli útulek našli, věděli sice, že mám ještě jednu tetu, žijící v nepatrné vesničce nedaleko Sušice; věděli, že pěstounka má před svou smrtí tuto svou starší sestru, která měla chatrčku se zahrádkou a malým políčkem, písemně žádala, by mne neopouštěla; ale přes to vše, když došla později cizí rukou psaná zpráva, že teta jest ochotna přání své sestry vyhověti, nesvolili k tomu, nýbrž prohlásili, že mě přijímají za vlastní dítě.

Posílali mne do školy do Klatov, kam jsem měl přes půl druhého hodiny cesty, a poskytli mi vše, čeho bylo třeba; slovem, nemajíce sami žádných dětí, chovali se ke mně skutečně jako k dítěti vlastnímu.

Asi po čtyrech letech stihlo tyto mé dobrodince strašné neštěstí: vyhořeli. Byli sice pojištěni, vlastně domnívali se, že jimi jsou; neboť agent, u něhož se pojistili a kterémuž pojistné po půl druhého roku vždy správně odváděli, podržev přijaté částky, dovedl venkovany, po celou tu dobu nic zlého netušící, klamati, že jest vše ve vzorném pořádku. Věřili mu a byli podvedeni; přes noc stali se žebráky.

Pohroma ta nebyla by zůstala bez vlivu také na můj osud, kdybych v té době nebyl měl několik obstojných kondic v Klatovech. Byltě jsem v sekundě a náležel mezi žáky nejlepší.

Ředitel znaje mé osudy postaral se později vlivem svým o to, že mohl jsem vstoupiti do některého učiliště vojenského; ale nemaje k vojančině žádné chuti zůstal jsem raději na gymnasiu, kde zápase s hmotným nedostatkem setrval jsem až do kvarty.

Náklonnost má k vědám praktickým přiměla mne později, jak víš, k tomu, že přešel jsem na sklonku roku 1856 z gymnasia klatovského na německou vyšší reálku v Praze.

Toť vše, co mohu ti povědít závažnějšího o svých osudech, než jsem se v Praze setkal s tebou a za několik dní s páterem Schneidrem.

Rozumí se samo sebou, že v tichém Pošumaví, zvláště na svých výletech do lesů šumavských nebo na osamělých procházkách v rozkošném okolí klatovském často jsem si vzpomínal na noční dobrodružství své v spustlém chrámě pražském.

Kdo by byl neznámý onen muž, jenž mne byl svým vypravováním tak polekal, nedověděl jsem se. Ptal jsem se sice pěstounky své, které jsem arci mnohé zamlčel, ale ona nemohla mi dáti žádného vysvětlení, poněvadž ani otce mého dříve neznala, až když ji po smrti mé matky požádal, aby převzala úkol mého vychování.

Otec a matka má byli mrtvi a kromě těch nemohl mi nikdo dáti žádného vysvětlení.

Teprve když jsem přibyl do Prahy a pátera Schneidra poprvé spatřil, domníval jsem se v něm poznávati podivného vypravovatele ze spustlého chrámu.

Dlouho jsem se sice zpečoval, pokládati domněnku svou za pravdu; ale po osudném odpoledni, kdy o Schneidrově přednášce za pozdní podzimní bouřky měl jsem podobné vidění jako roku 1848, a když pak po několika dnech navštíviv Schneidra v pozdní době večerní byl jsem svědkem případu, o němž jsem ti byl na hřbitově volšanském vloni vypravoval, nemohl jsem jinak, než pevně za to míti, že podivný neznámý muž onen nemohl býti nikdo jiný, nežli páter Schneider.

Nevěděl jsem sice o osudech Schneidrových takměř pranic bližšího; ale ohydná tvář podivného vypravovatele a rovněž tak podivný temný názor v svět, jenž se jevil v jeho vypravování, byly mi utkvěly v paměti, a ze všech lidí, jež jsem byl poznal, nebyl nikdo tomuto nevylicitelnému obrazu, jež jsem v duši své choval, tak podoben, jako Schneider.

V pozdějších letech, když jsem vedl kočovnický život vojenský, a zvláště když jsem ležel posádkou v Haliči, pátral jsem po svědcích děsného případu, jenž se byl udál v revoluci polské v osadě za Tarnovem. Ale kromě pouhé pověsti, která se o tom v několika vesničkách v okolí Tarnova zachovala, nevyslídil jsem nikoho, kdo by mi mohl vypravovat událost tu z vlastního názoru.

Také o přízraku samém dosti často jsem přemýšlel, aniž by se mi bylo podařilo, poznati pravou podstatu jeho. Teprv od posledního vidění na hřbitově volšanském zdá se mi, že mohu udati jeho příčinu.

Poprvé měl jsem vidění to roku 1848, jak jsem byl právě vylíčil.

Po druhé stalo se tak, když jsem byl ještě u svých prvních dobrodinců u Klatov.

Bylo to na podzim roku 1852. V době té byl jsem neobyčejně pilen. Minulé prázdniny strávil jsem v namáhavém, vysilujícím studiu soukromém; když pak zahájen nový školní rok, byl jsem neobyčejně sláb. Občas dostavovala se také lehýnká závrať, spaní mé bylo nepokojné, chuf k jídlu jen nepatrná.

Za to pracoval mozek čileji a snadněji než kdy jindy a zvláště nočního času dařovalo se mi studium k úplné mé spokojenosti.

V tu dobu však jsem také častěji dlíval v zadumání, bavě se vzpomínkami nebo zanášej se rozličnými mlhavými plány životními.

Obrazy mé fantasie byly v ten čas živější než kdy jindy.

Kdysi za tiché tmavé podzimní noci meškal jsem sám ve své prostické sedničce. Ležel jsem na znak natažen na loži oblečen, jak jsem se byl z celodenního výletu vrátil.

Vzpomněl jsem si na dobrodružství své s neznámým mužem — obraz za obrazem míjel před duševním mým zrakem s neobyčejnou živostí, an tu znenadání vyrušil mě z mého polosnění neobyčejný poplach a pokřik.

Střelhitě seskočil jsem s lože a vyraziv jednou ranou jen přivřeně dvéře své sedničky, vyběhl jsem na dvůr.

Spatřil jsem před sebou stodolu v plamenech. Přechod z tmavé komůrky do oslňujícího rudého světla byl tak náhlý, že nemoha světla toho snésti musil jsem oči zamhouřiti.

Když pak jsem je opět otevřel, spatřil jsem k nemalé své hrůze známý přízrak ukřižované přímo před sebou . . .

Po třetí opakovalo se to za podobných okolností, jak víš, v posluchárně o přednášce Schneidrově za pozdní bouře podzimní. Také v té době byl jsem po několik měsíců neobyčejně namáhavě studoval, abych odbyl přijímací zkoušky s úspěchem nejskvělejším.

Když pak Schneider přednášel, zahloubal jsem se ve vzpomínky a po neobyčejně intenzivním zablesknutí spatřil jsem ukřižovanou taktéž přímo před sebou, ale jako v mlze zahalenou.

Od té doby přízrak se neopakoval, až teprve před krátkým časem na hřbitově volšanském.

I tentokráte bylo to za podobných okolností jako po druhé a po třetí. Také toto poslední vidění předcházelo neobyčejné duševní namáhání. Byl jsem sláb a systém nervový byl zajisté valně rozrušen.

Přízrak dostavil se u mne vždy v době po namáhavých studiích, kdy krev hnávala se prudčeji k hlavě a nervy mé byly churavy. Vždy jej předcházely vzpomínky, a když pak náhle nastalo podobné osvětlení, jako bylo ono, za jakého jsem měl vidění to poprvé, objevil se přízrak přede mnou.

Musím však podotknouti, že charakter prvního vidění valně se lišil ode všech ostatních.

Pokud se pamatuju, byl první přízrak můj neobyčejně živý a určitý. Viděl jsem ukřižovanou dívku před sebou jako ve skutečnosti a pamatuju se zcela dobře, že objevily se přede mnou všechny podrobnosti, jak jsem ti byl o nich vypravoval, kdežto všechny ostatní přízraky byly mdlejší, mlhavější a neurčitější, tak že jsem si mnohou podrobnost musil doplniti sám, aby byl přízrak podobnější přízraku prvnímu, jehož bezprostřednost byla v pravdě až překvapující.

Vykládám si to sice tím, že všechny pozdější přízraky dostavily se v dlouhých intervalech několika roků a za jiných okolností, ale výklad ten přece mě úplně neuspokojuje.

Pamatuju se, že přízrak nejposlednější byl daleko živější přízraku druhého, ačkoli oba co do živosti a určitosti přízrak první ani z daleka nedostihly. Jisto, že hraje tu také osvětlení a duševní nálada úlohu nejspodnější, ale přes to vše, jak už připomenuto, nejsem s výkladem svým spokojen.

V pozdější době, když jsem podivný případ ten logicky analysovat počal, měl jsem v úmyslu vyhledati také místo, kde se udál; ale úmysl svůj jsem nikdy neprovedl. Měltě jsem od roku 1848 tak neobyčejnou antipathii ku chrámům vůbec, že navštěvoval jsem je jen zřídka kdy a vždy jen v případech nejnnutnějších.

A chci-li býti upřímným, musím se přiznati, že bych byl v žádném chrámě nezůstal ani za dne o samotě, tím méně abych se tam byl zdržel delší čas v pozdní době večerní nebo noční.

Když jsem přibyl z klatovského gymnasia do Prahy, byla tato nechuf, vlastně bázeň má, ještě tak intenzivní, že vyhýbal jsem se všem pražským chrámům, tak že jsem kromě chrámu salvatorského, kam jsem jako student vždy v neděli na exhorty Schneidroy chodívati musil, nenavštívil a nepoznal žádného jiného.

V pozdějších letech, zvláště když vrátil jsem se po kočovnickém životě vojanském loni opět do Prahy, byla bázeň má již tak dalece ochabla, že měl jsem pevný úmysl vyhledati chrám i kapli, v níž jsem byl poprvé

zvláštní přízrak spatřil; ale nenadále opakování přízraku na hřbitově volšanském zdrželo mě poznovu od provedení mého úmyslu.

Přiznávám se, že byla to zpozdilost muže nedůstojná; ale trvám, že nemám prázdné příčiny, něco podobného před tebou tajiti.

Toť vše, co mohu ti pověditi o podstatě přízraku svého. Zbývá mi jen ještě několik slov o jeho následcích.

Kromě připomenuté již bázně před chrámy a tudíž i jakési nechuti ke všemu, co bylo a jest ať již v jakémkoli spojení s nimi, nevěděl jsem až do nedávna o ničem podstatném.

Duch můj zůstal jasný, soudnost přesná, vnímavost a chápavost táž jako dříve. Jen bezprostředně před přízrakem jevily se u mne vždy symptomy zvýšené duševní činnosti, spojené s bázní vždy více přibývající, kdežto po přízraku dostavila se málomocnost a povšechná ochablost, ba skoro zpitomělost, které však později zase ponenáhla mizely, až organismus můj přišel opět do stavu normálního.

Teprve před nějakým časem, když jsem o dřívějším životě svém počal přemýšleti jaksi se stanoviska objektivního, shledal jsem, že liším se v jedné věci v podstatě a nápadně od jiných lidí.

Po celý svůj život nepoznal jsem totiž pohlavní lásky. Dívčí krása a spanilost zůstavila mě vždy chladného, ačkoli nemohu říci, že bych pro krásu vůbec nebyl měl smyslu.

Možná, že patří valná část tohoto nedostatku na účet mé povahy, možná také, že prvý zárodek k zvláštnosti té položen byl v mládí nejútlejším, nebo že z jiných neznámých příčin zaujímám výlučné toto stanovisko. Dle všeho zdá se mi však, že první přízrak můj nezůstal na mne v ohledu tom bez vlivu.

V okamžicích úplné odloučenosti a milého snění vídal jsem bezpočtukrát před duševním zrakem svým spanilou, ale na smrt bledou tvář. Havranní vlas, povyhaslé černé oko a zsinalé rty dodávaly krásné tváři té výraz nevýslovně bolestný...

Byla to tvář, jak jsem si v duchu představoval tvář ukřižované dcery Schmeidrova přítele... Tváři té podobnou nespatriil jsem nikdy; zůstalať mi tak milou, tak drahou, jako tvář mrtvé matky...

Přítel umkl.

Chvíli popřál jsem mu oddechu, ale po té počal jsem se vyptávati na nejrozmanitější podrobnosti.

Přítel odpovídal na každou moji otázku; avšak v podstatě nedověděl jsem se pranic nového, než co mi byl již dříve v souvislosti a obsírně vypravoval.

Tak seděli jsme v tiché vážné rozmluvě pospolu až do rána, když jitřní zásvit nás upomenul, že musíme se rozloučiti.

»Mám tě vyprovodit?« otázal jsem se, když posléze přítel vstav sáhl po šavli, aby se jí opásal.

»Děkuju ti,« odpověděl měkce. »Bude líp, když si po probdělé noci odpočineš.«

»Mohu ti snad ještě něčím posloužit? Něco uspořádat, vyřídít?«

»I za to děkuju; pamatoval jsem na vše sám,« dí přítel. »V případě, kdybych se již nevrátil, nalož s nepatrným jměním mým, hlavně s mojí knihovnou po vlastním uznání. Poslední vůli svou, která tě k tomu opravňuje, deponoval jsem na úřadě.«

Chtěl jsem něco namítnout, ale přítel pokračoval:

»O jednu laskavost však tě přece musím požádat. Připomenul jsem na počátku dnešního svého vypravování, že po mé smrti bude snad možno aspoň částečně vědě prospěti. Z té příčiny tě žádám, abys v případě, kdybych padl — bude-li jen možno — vyhledal můj hrob, mrtvolu moji dal vykopati a hlavně mozek a oči mé dal vědecky prozkoumati. Toť poslední má prosba, které zajisté neoslyšíš.«

Slíbiv, že přání tomu vyhovím, podal jsem příteli ruku, jenž ji srdečně a vděčně stisknul.

Když mi byl přítel ještě připomenul, že mi bude při příležitosti z bojiště psát, rozloučili jsme se . . .

* * *

Zvláštní poměry nastaly v Čechách před vypuknutím války.

Nepřítel, jak známo, podceňován a vítězství zbraní rakouských pokládáno všeobecně za jisté.

Všechny třídy obyvatelstva rozechvíval zimničný nepokoj. Trapné očekávání blížící se katastrofy, jejíž následky — ať již na prospěch nebo neprospěch Čech — nikdo nemohl předvídati, jevílo se veřejně i v soukromí v nejrůznějších obdobích.

Bojechtivost byla všeobecná.

I lidé druhdy mírní, ba bojácní, osvědčovali nyní všemožným způsobem netušenou odhodlanost. Mapa Čech nebyla snad ještě nikdy, co mapy existují, tak pilně a od tak ohromného množství znalců i laikův zkoumána, jako právě v tu dobu.

Lidé rázní a smělí byli úplně přesvědčeni, že není ani jinak možno, nežli zvítězit, kdežto lidé nesmělí a neodhodlaní kojili se aspoň nadějí ve vítězství.

Před válkou, kdy strategie, taktika a hromadná zhoubnost jehlovek nepřátelských nebyly se ještě osvědčily, byla tak pevná důvěra ve vítězství zbraní rakouských aspoň poněkud oprávněna.

Mezi lidmi, kteří se o válku nejvíce interesovali, byli bez odporu jednotlivci i celé rodiny, jejichž otcové, bratři i synové nebo přátelé musili táhnouti proti nepříteli.

Mnozí z nich arci toho nedávali na jevo, očekávající v trapné úzkosti zprávy o první srážce, kdežto jiní a to hlavně ti, kdož pokládají vojáctví za pouhé řemeslo, kterýmž možno pohodlněji se živiti, než jakýmkoli jiným zaměstnáním, netajili se svými nadějemi v brzké a rychlé postoupení svých příbuzných a přátel.

Náležel jsem k lidem prvnějším. Přítel, jenž mne byl právě opustil, netoužil po povýšení a také já neměl pražádné přičiny, přáteli si více, než aby se co možná nejdříve zase vrátil zdrav, jak byl odešel.

Zdánlivě jsem byl sice klidný, ale duši moji rozechvíval bezpříkladný nepokoj. Na práci, ať již druhu jakéhokoli, nebylo ani pomýšlení. S trapnou úzkostí očekával jsem nejen slíbené listy přítelovy, nýbrž i zprávy o průběhu války vůbec.

Konečně a sice pátý den po přítelově odchodu dostal jsem první jeho list. Byl datován z Mladé Boleslavi a obsahoval jen několik slov.

Přítel mi psal, že byl pluk jeho přidělen k armádnímu sboru, jemuž velel Clam Gallas; dále si nařikal na dlouhou chvíli a na to, že jest mu nyní pobožnost vojáků polského pluku skoro protivna.

»Byl jsem sice vždy tolerantní ku všem vyznáním,« psal mimo jiné. »Byloť mi totiž vždy zcela lhostejno, jakého boha a jakým způsobem někdo vzývá; ale býti bez ustání očitým svědkem růženečkování a líbání škapuřířů, neslyšeti v středu svých podřízených skoro nic jiného, nežli vzdechy, zbožná přání a vzývání všech možných svatých, aby orodovali u boha

a nejsvětější trojice, musí se přece časem svým i nejtolerantnějšímu člověku zhnusiti.

Pozoruju zcela dobře, jak zmahá se náboženský tento zelotismus vůči bližícímu se nebezpečí. Druhdy, v době míru nebyl aspoň nikdy tak nápadný, leda u jednotlivců, kdežto nyní je všeobecný. Shlednouti kostel, kapličku nebo sochu nějakého svatého a nemoci se tam pomodliti; spatřiti duchovního a nemoci se mu vyzpovídat, jest asi pro podivný lid ten nyní mukou největší.

Větší část důstojnictva ovšem si toho nevšímá nebo se pohrdlivě usměje; ale na mne vše to činí dojem odporný, zvláště když si připomenu, že titěž lidé, kteří dnes celé hodiny v nejbožnější modlitbě vyklečí, budou zejtra nebo pozejří zcela chladnokrevně pálit do řad nepřátel a až zazní rozkaz k útoku, že vrhnou se na nepřítel s bezpříkladnou zuřivostí. Skoro lituju, že jsem žádal, abych byl přidělen ku zbožnému tomuto pluku; leč nyní již nelze věc změnití.«

Následujícího dne obdržel jsem od přítele lístek druhý.

Obsahoval jen několik řádků.

Přítel mi psal, že za hodinu opustí pluk jeho Mladou Boleslav, aby se odebral na sever. Dále mi zvěstoval, že od té doby budu dostávat listy jeho poštou polní a že následkem rozkazu vrchního velitelstva severní armády nesmí býti v žádném listu udáno místo, kde byl psán, aby v případě zachycení nebo zneužití listu nedověděl se nepřítel o pohybech jednotlivých oddělení vojska rakouského.

Byl jsem spokojen; neboť na místě, odkud mi přítel psal, zajisté mi pramálo záleželo.

Obdržev tyto dva listy rychle za sebou, domníval jsem se, že bude přítel podobně pilně i dále psávat; ale uplynulo pět dní, aniž bych byl dostal nějaké zprávy a počal jsem už býti nepokojným.

V přípravách k válce pokračováno v té době s nezměněnou horlivostí; nicméně na bojišti samém nebylo přišlo ještě k žádné srážce.

Doposud mělo se všeobecně za to, že vojsko rakouské vtrhne do země nepřítelovy, an tu znenadání došla telegrafická zvěst, že vojsko pruské překročilo hranice české a Rakušané že — couvají. A téhož dne, kdy tedy bylo již možno, že přítel můj sůčastnil se někde boje, obdržel jsem od něho list třetí a nad očekávání obšírný.

Kladu jej zde doslova:

. . . . 19. června 1866.

» Milý příteli!

Tentokrát neudávám místa, kde tento list píšu, z dvou příčin: jednak abych vyhověl přísnému rozkazu vrchního velitelstva, jednak proto, poněvadž sám si přeju, aby případ, o němž ti píšu, zůstal aspoň nějaký čas ještě tajemstvím. Proto nepřipojuju ani svého jména . . .

Jsem rozčilen v míře nejvyšší a nevím ani, zdali a jak ti asi list tento dopíšu.

Činil jsem, seč jsem, abych nabyl klidu aspoň poněkud; ale veškeré úsilí mé bylo až dosud marné.

Divoce bouří krev v mých žilách, hlava mě pálí a ruka má se chvěje . . . Promiň tedy, shledáš-li v dopisu mém něco temného, nesouvislého, nevysvětleného! . . . Život můj nenáleží již mně . . .

. . . . 20. června,

Odpusť, že jsem list ten včera nedokončil.

Musil jsem přestat a pokračuju teprve dnes, když jsem už aspoň poněkud klidnější.

Nepsal bych ostatně ani tentokrát; ale nepřítel může každou chvíli překročit hranice a tak by se mohlo osudnou náhodou státi, že bych sešel se světa, aniž bych ti podal zprávu o zvláštním případě, jenž jest v nejuzší souvislosti s událostmi, o nichž jsem ti byl před svým odchodem z Prahy obšírněji vypravoval.

Píšu ti v bídné chatrči malé osady, která se rozkládá na úpatí mírného pahorku, na němž se nalézá klášter.

Nebudu šířit slov o duševním stavu svém, nýbrž obmezím se na prosté vylíčení pouhého fakta a ty sám zajisté snadno se domyslíš, co bouří v mé duši. Chci, abys zvěděl především o události samé a nikoli o mých citech. Víím, že tento způsob psaní bude mne státi obrovské přemáhání; ale přičiním se ze všech sil, abych nezabředl do reflexí, kterýmiž bych list svůj zbytečně rozváděl.

Byl jsem se svou setninou vyslán na přední stráž. Část vojska mého táboří pod širým nebem v osadě, v které ti píšu; ostatní vojíní jsou na předních strážích. Nepřítel, jak jsem už připomenul, nepřekročil sice ještě hranic, ale nejdále pošinuté stráže a hlídky naše pozorujou prý nepřátelské přední stráže ze vzdálenosti asi půl hodiny cesty.

Leč o tom všem nechci šířiti slov! Chci ti psáti o události, která se sběhla zde předevěřím k večeru.

Přibyl jsem do krajiny této se svou setninou za krásného odpůldne, bych obsadil malý klášter a nepatrnou vesničku.

Klášter nalézá se na malém pahorku, s něhož je do lesnatého okolí překrásná vyhlídka. Osada, čítající asi třicet chatrčí, rozkládá se na úpatí vršiny té a z osady samé vede trojí stromořadí na jih, na sever a na západ. Budova klášterní ničím nevyniká a jest obydlena asi desíti jeptiškami.

Jak víš, nejsem přítelem života klášterního; ale přes to vše nechtěl jsem zbožné sestry vyrušiti z klidu jejich a místo obsazení kláštera vyslal jsem ku klášteru a na malý hřbitůvek opodál jen několik stráží k pozorování okolí, kdežto hlavní část vojska mého rozložila se táborem v stromořadí, vedoucím z osady na jih.

Učinniv veškerá nutná opatření bezpečnosti, požádal jsem vojíny, by se nevzdalovali a zejména, aby klášternic nižádným způsobem neobtěžovali.

Nadešel tichý letní večer.

Unaven několikahodinným pochodem, ulehl jsem v polním stanu, jenž mi byl od úslužných vojínů na rychlo sdělán, a usnul jsem.

Když jsem procitl, byla již noc. Vyšed ze stanu, ubíral jsem se volným krokem stromořadím a pak širokou, poněkud příkrou stezkou ku klášteru, bych s výšiny rozhlédl se po okolí.

Dospěv až ku vchodu na hřbitov, jenž rozkládá se opodál kláštera, zastavil jsem se a pozoroval chvíli okolí. Všady byl klid a strážné ohně bylo viděti v půlkole na sever od kláštera.

Vše bylo tedy v nejlepším pořádku. Také na hřbitově byla si stráž rozdělala oheň a pět vojínů sedělo kolem ohně v dosti živé rozprávce.

Zastaviv se u vchodu na hřbitov, díval jsem se chvíli na vojíny, z nichž jeden soudruhům svým vypravoval právě cosi tak zajímavého, že všickni pozorně naslouchali.

Poznal jsem ve vyprávějícím desátníka první čty, muže asi šestatřicetiletého, kterýž sloužil u téhož pluku již třetí kapitulaci. Od několika roků byl ženat a otcem tří dítek; rodina jeho dlela v tu dobu právě v Praze.

Znal jsem jej již z doby, kdy jsem byl u téhož pluku ještě nováčkem.

Ve smyslu vojenských předpisů byl to vojín vzorný; jako člověk však měl všechny necnosti lidí surových a prchlivých. Vynikal nad jiné houževnatou vytrvalostí a náboženským zelotismem; ale lišil se od sdělných krajanů svých neobyčejnou málomluvností.

»Také na hřbitově byla si stráž rozdělala oheň . . .« (Str. 100.)

Po celou dobu, co jsem jej znal, neslyšel jsem ho nikdy v souvislosti vypravovati a proto bylo mi nynější vypravování jeho nápadným.

Z té příčiny popošel jsem podle hřbitovni zdi několik kroků ku předu, bych slyšel, co druhdy mlčelivý desátník soudruhům svým nyní tak živě vypravuje.

Nežli však mne vojíni spozorovali, zaslechl jsem z vypravování desátníkova následující úryvek:

»... Chlap si myslil, že už má vyhráno, že vyvázne... Ale nepodařilo se mu to. Páter nás chlácholil; ale my byli rozvztekleni a zpítí všichni... Neměl nás dráždit!... Dřív nám lichotil a teď, když měl pátera ku pomoci, počal nám vyhrožovat a namířil proti nám pistolí. Vrh' jsem se první proti němu. Nazvedl a překotil jsem stůl, za kterým stál. V tom vyšla rána...«

Dojem, jaký na mne učinilo těchto několik slov, nelze vypsati.

Poznal jsem, že setkal jsem se po mnoha letech s očitým svědkem, ba s jedním z hlavních účastníků děsného případu, o němž mi byl neznámý páter roku 1848 v kapli pražského chrámu vypravoval.

Chtěl jsem postoupiti o několik kroků blíže, ale byl jsem jako přimrazen a tak musil jsem nepozorován vyslechnouti ještě následující slova:

»... Vrhli jsme se na padoucha a vtáhli jej do prostřed pokoje. Páter chtěl chránit holčinu, ale já mu ji vyrval a srazil pátera jednou ranou k zemi... Židáka jsme utloukli... Mezi tím vykřikl jsem: «A co s holkou?» — »Zabme ji!« volali někteří. — »Ne, ne! to by za to nestálo,« zvolal jsem. »Jako židé ukřižovali Krista, tak ukřižujme my židovku!« — »Ukřižujme! Ukřižujme!« hulákalo několik zpitých a rozvzteklených sedláků... Byl jsem tenkrát mladý, silný chlapík a sám jsem omdlelou holčinu vynesl na náves a tam...«

Více jsem neslyšel. Rychle postoupil jsem ku předu.

Vojíni spatřivše a poznavše mě, vstali a mlčky salutovali.

Pro vnitřní pohnutí nebyl jsem v stavu ani slova pronésti, a teprve po chvíli, když jsem byl pohnutí své aspoň poněkud potlačil, optal jsem se vojínů, o čem tu právě řeč.

»Pan desátník nám vypravuje o polské revoluci,« podotknul jeden z vojínů.

»Slyšel jsem,« vyrazil jsem ze sebe, neboť krev hnala se mi tak prudce k hlavě, že nebyl jsem takořka ani s to, abych něco jiného pronesl.

Vojáci pozorující mé rozčilení byli poněkud na rozpacích a nikdo z nich neodvážil se promluvíti.

Po chvíli, obrátiv se k desátníkovi, který stál dva kroky přede mnou, otázal jsem se ho:

»Vy jste byl při tom?«

»Ano, pane setníku,« zněla poněkud nesmělá odpověď.

»Kdy a kde se to stalo?«

»Ku konci února roku 1846 v mém rodišti.«

»A vykřikl jste: »Ukřižujme ji!« — vy první?«

Desátník mlčel, jsa patrně na rozpacích, má-li se nyní přiznati neb účastenství své popřítí.

»Vy a nebo někdo jiný?« opáčil jsem přísně a ruka má mimovolně sáhla po rukojeti šavle.

Oslovený opět neodpověděl.

»Odpovíte nebo neodpovíte?« zvolal jsem ještě přísněji než před tím.

Desátník vida, že nelze vyváznouti, ustoupil o krok na zad a nesměle pronesl:

»Já ne, pane setníku — a nevím, kdo . . .«

Zbabělá tato výmluva učinila na mne strašný dojem. V mžiknutí oka vytasil jsem šavli a mávnul po desátníku, jenž s rozpoltěnou lebkou sklesl na zem . . .

Ostatní vojíní s hrůzou ustoupili ode mne . . .

Co dělo se v tu chvíli v mé duši, nelze vylíčiti.

Vmysli se, možno-li, v rozčilení největší a suď sám, byl-li jsem v okamžicích těch při smyslech a možno-li snad zabítí člověka toho omluviti. Já toho nedovedu. Možná, že muž ten přece nebyl vinen . . .

Tak soudím nyní, když už jsem poněkud klidnější. Ale předevcířem, když stál jsem na hřbitově nad jeho mrtvolou a rudá zář strážného ohně rozdělaného mezi dvěma hroby děsivě osvěcovala neočekávaným skutkem polekané ostatní vojíny, netanulo mi na myslí nic, nežli že bych skutek ten za podobných okolností bez rozmýšlení a snad chladnokrevněji než poprvé opakoval.

Neklň mi, nezlořeč mi, duše drahá! Vímf, že zabiv jediného člověka zničil jsem štěstí celé nevinné rodiny. Vímf, že utrativ lidský život, spáchal jsem skutek nepromíjitelný, poněvadž individuum nikdy se neopakuje. Vímf a uvažuju nyní vše, i následky, které bude míti skutek ten pro mne v zápětí.

Poslední okolnost připamatoval jsem si také na hřbitově. Zaraziv zkrvácenou šavli prudce do pochvy, chtěl jsem beze slova opustiti hřbitov.

»Máme mrávolu pochovat, pane setníku?« otázal se jeden z vojínův, když jsem se byl obrátil k odchodu.

Připomenutí to uvedlo mi na mysl nutné následky mého skutku.

»Především vás žádám,« pravil jsem k vojínům, »abyste o skutku, jehož svědky jste právě byli, nezmiňovali se zatím nikomu. Víím, že pro skutek svůj budu postaven před vojenský soud a výrok soudu nemůže znít jinak než vinen. Přál bych si však, aby se to nestalo dříve, než bude skončeno nynější polní tažení. Možná, že nepřátelská zbraň učiní životu mému konec. Nestane-li se tak, zaručuju se vám svou ctí, že dostávím se pak k soudu sám. Můžete a chcete mi poskytnouti tuto lhůtu?«

»Učiníme, jak si přejete, pane setníku,« odpověděl jeden z vojínů.

»Nechť tedy nyní některý z vás pospíší do osady pro vojenského lékaře, aby zjistil smrt zabitého; potom můžete mrtvolu pohřbítí.«

Zatím, co jeden voják odkvapil pro lékaře, otázel jsem se ostatních :

»Jak se stalo, že vám desátník počal příhodu tu vypravovat? Vzpomněl si sám nebo snad někdo z vás věděl už dříve něco o ní?«

»Stalo se to takto, pane setníku,« ujal se slova jeden voják. »V dnešním denním rozkazu bylo nám, jak víte, přísně zakázáno, obtěžovati jeptišky kláštera způsobem jakýmkoli. Stráž, která sem byla odpoledne vyslána a kterou jsme my večer vystřídali, rozkazu tomu nevyhověla. Prostranná kaple kláštera, v které se konají jen občas služby boží, byla otevřena a dva vojáci odpolední stráže, nemohouce odolati, vešli do kaple, aby se tam pomodlili. Kdo v kapli oné byl nebo jakým způsobem dověděli se o tom, co nám vypravoval jeden z nich, když jsme je vystřídali, nevím; ale . . .«

»A co vám vypravoval?« přerušil jsem vojína.

»Že je v klášteře jeptiška, která má na ruce i nohou podobné rány jako ukřižovaný spasitel . . . A tak se stalo, že nám desátník počal vypravovat . . .«

»Zde v klášteře že jest?« vyrazil jsem ze sebe.

Vojín přisvědčil.

»A jak se zove, odkud je?« tážu se kvapně.

»Nevím, pane setníku; nevím vůbec nic více, než co jsem byl právě uvedl.«

Chvilí stál jsem mlčky, jsa na rozpacích, co mám činiti, ale v brzku jsem se rozhodl, že musím se bez odkladu přesvědčiti. Vznikla v duši mé domněnka, že jeptišky klamou snad zbožný lid, a v souvislosti s vypravováním desátníkovým měl jsem v tu chvíli pevně za to, že stigmatovaná jeptiška nemůže být jinou osobou, než ukřižovanou židovkou . . .

Bez dalšího rozmyšlení se odkvapil jsem ze hřbitova a pospíšil k fortně klášterní, kde jsem prudce zazvonil.

Za několik okamžiků ozval se v chodbě lehký krok, slabé světlo kmitlo zamřížovaným okénkem ve fortně a vlídny ženský hlas se ozval:

»Co si přejete v tak pozdní noční chvíli?«

»Jsem velitelem oddělení vojska, které dnes obsadilo podklášteří, a musím bez odkladu mluvit s představenou kláštera,« pravil jsem rozhodně. »Prosím, ohlase mne!«

Po těchto slovech padlo světlo skrze okénko přímo na moji tvář, jako by se vrátná chtěla aspoň poněkud přesvědčiti o pravděpodobnosti slov, jež byla slyšela.

»Poshovte několik okamžiků!« ozval se též vlídny ženský hlas. »Abatyše posud bdí — ohlásím vás.«

Nečekal jsem ani pět minut.

Okénkem ve fortně mihlo světlo poznovu a za několik okamžiků ozval se jiný ženský hlas opakující otázku, čeho si přeju.

Opáčil jsem svou žádost za vpuštění.

Po chvíli zaskřípal klíč v zámku a fortna se pootevřela.

Spatřil jsem dvě jeptišky. Jedna z nich držela v ruce svítilnu a svazek klíčů.

»Přejete si, pane veliteli?« optala se vlídně druhá. »Jsem abatyší kláštera toho.«

»Přál bych si promluvit s vámi o vážné záležitosti,« dím hlasem poněkud přitlumeným.

„V tak pozdní době noční?“ opáčila abatyše. «Což nelze rozmluvu odročit na zejtra?«

V měkkém přívětivém hlase, jakým byla slova pronesena, spočívalo zvláštní kouzlo. Již jsem chtěl odpovědět, že dostavím se druhého dne, když mi napadlo, že by jeptišky, jsouce takto upozorněny, mohly nejen uhodnouti, ale v průběhu noci účel mé návštěvy také překaziti. Proto jsem odpověděl:

»Odpusťte, že nelze ani okamžik otálet; záležitost, o kterou se jedná, je naléhavá . . .«

Abatyše ještě chvíli váhala a zdá se, že by byla za jiných okolností žádost moji rozhodně odepřela. Ale v době tak mimořádné, jako byla ona, kdy vojsko nepřátelské mohlo každou chvíli překročiti hranice, domnívala se nejspíše, že žádost moje týká se výhradně záležitostí vojenských, a proto žádosti mé, ač nerada, přece vyhověla.

»Následujte mne tedy!« pravila posléze a ubírala se volným krokem chodbou do kláštera.

Poprvé v životě svém vkročil jsem přes práh pošmurné budovy klášterní.

Za nedlouho octnul jsem se v hovorně kláštera. Vrátná, která nás tam byla doprovodila, zavěsila svítlnu na hřeb ve zdi a opustila síň.

Byl jsem s abatyší o samotě.

»Nuže, pane veliteli — vaše přání?« ozvala se představená kláštera ještě vlídněji, než když mě byla poprvé oslovila.

»Odpusťte, velebná matko, že se vás tážu na záležitost klášterní,« pravil jsem. »Je pravda, co jsem se byl právě dověděl, že přechováváte v klášteře jeptišku stigmatovanou?«

Otázka má abatyši patrně překvapila i urazila. Ustoupilať o krok ode mne a vážně, ba přísně děla:

»Dovolte, pane — po jakém pak právu se na to tážete?«

Vyhýbavost ta byla mi podezřelou.

»Promiňte,« díím rozhodně, »že prozatím na tuto vaši otázku neodpovím. Pravda-li, co mi bylo zvěstováno, pak musím s jeptíškou tou mluvit ještě dnes.«

»To není možné!« odvětila abatyše vážně.

»Proč?«

Abatyše neodpověděla.

»Tedy skutečně se zde nalézá?« opáčil jsem po chvíli.

»Myslíte-li sestru Marii . . .«

»Nevím, jak se zove nyní; ale dříve bylo její jméno Ruth . . .«

»Sestra Marie že se zvala Ruth?« otázala se abatyše udiveně a zrak její, doposud k zemi upřený, utkvěl nyní zvědavě na mé tváři.

»Dívka o které mluvím, byla židovka . . .« připomínám.

Abatyše ucouvla opět o krok, sklopila zraky a neodpověděla.

»Mohu s ní mluvit, mohu ji spatřit?« naléhám netrpělivě.

Abatyše váhavě odpověděla:

»Vaše přání, pane, v této době jest neobyčejné a naléhavost, s jakou se domáháte jeho vyplnění, jest mi důkazem, že není bezdůvodné. Ale promiňte — možno-li, dostavte se zejtra — a přání vaše bude vyplněno aspoň částečně . . .«

»Proč jen částečně?« opáčil jsem a nedůvěřivost moje se zmáhala.

»Protože můžete sestru Marii jen spatřit, ale nikoli s ní mluvit.«

»Je snad vaše řehole tak přísná?«

»Nikoli!«

»Jaká tedy toho příčina?«

Abatyše na chvíli se odmlčela a teprve, když jsem otázku svou opakoval, odvětila:

»Prosím, račte přijít zejtra!«

Žádost moje arci byla neobyčejná, ale vyhýbavost abatyše a odkazování na druhý den potvrzovaly mě v domněnce, že se zde skutečně jedná o nějaký klam fanatismu náboženského.

»Nemohu jinak, paní abatyše,« pravil jsem po té, »nežli žádost svoji opakovat s veškerým důrazem. Buď vyhovíte mé prosbě dobrovolně nebo — užiju násilí...«

Chmura nevole zastřela na okamžik až dosud klidnou, vráskovitou tvář abatyše. Neodpověděla na moje slova, nýbrž popošla ke dveřím a otevřela je.

Vešla vrátná, která byla čekala přede dveřmi.

»Vezmi světlo a uveď nás do kaple!« kázala vrátné.

Jeptiška mlčky uposlechla.

Šli jsme z hovorny dlouhou nevlídnou chodbou.

Asi za dvě minuty octli jsme se v prostranné, jen několika obrazy a sochami okrášlené kapli. Hlavní oltář byl rovněž tak prostý jako oba menší postranní oltáře a v celé kapli nepoutalo pranic pozornost, kromě železného zábradlí, jež ohraničovalo před hlavním oltářem jakýsi nevysoký pomník kamenný.

Abatyše popošla mlčky až k tomuto zábradlí.

Následoval jsem ji s vrátnou, která nesla světlo. Dospěv až k zábradlí, shledal jsem, že vedou po obou stranách pomníku schůdky dolů do nějakého sklepení.

Teprve nyní obrátila se abatyše k doprovázející nás jeptišce se slovy:

»Jdi napřed — k sestře Marii...«

Jeptiška uposlechla.

Otevřeš jen přivřená dvířka zábradlí sestupovala po schodech.

Následoval jsem ji, abatyše ubírala se za mnou.

Za několik okamžiků octnuli jsme se v nevelkém klenutém sklepení, s jehož stropu visela věčná lampa, jejíž zaružovělé světlo dodávalo všem předmětům rázu neobyčejně pošmurného.

Na první pohled jsem poznal, že nalézám se v hrobce. Podle dvou stěn v pravo a v levo stálo po osmi až desíti velkých kovových rakvích a nad každou byla na stěně malá tabulka.

U protější stěny přímo před námi nalézala se rakev jediná. Rakev ta, lišící se od ostatních šířkou, byla pokryta černou jakousi látkou. Nad rakví na stěně byla jednoduchá tabulka s čitelným nápisem »Sestra Marie«.

Beze slova vzala abatyše vrátne svítilnu z ruky a popošedši až k rakvi, odhrnula s ní černou roušku a držela svítilnu nad rakví.

Dojem, jaký na mne učinil obraz, jež jsem spatřil, z paměti mé nikdy nevymizí.

I teď, když si okamžik ten připomínám, tají se mi dech, ruka má se chvěje a krev prudce žene se od srdce k hlavě a zase nazpět k srdci...

Pojala mě závrť, jako člověka, jenž octnuv se náhle před děsnou propastí, spatřil na jejím dně bytost nejdražší, bytost, po které byl po léta toužil, bytost milejší nejsladších vzpomínek, ale — mrtvou...

Přede mnou ležela zvláštní, skoro rovněž tak široká jako dlouhá kovová rakev se skleněným vikem. Uvnitř byla vyložena černým aksamitem, na němž ležel široký, plochý dřevěný kříž přihnědlé barvy a na kříži tom rozepjatá, ale nepřibitá mrtvola útloucké mladistvé dívčiny ve vybledlém řasnatém rouše klášterním.

V podivném dvojsvětlí, jež tvořilo zarůžovělé světlo věčné lampy a žlutavý svit svítilny, kterouž abatyše nad rakví držela, měla tvář mrtvé dívky výraz neobyčejně lahodný.

Tvář její, ovroubená havranním, krátce přistřiženým vlasem byla skutečně nebo se mi aspoň zdála čarokrásnou.

Spočívalo v ní tolik dobroty, lahody a laskavosti, že zdálo se mi, jako bych se díval v tvář oné tajuplné bytosti, která od mého mládí po celou řadu let neustále vznášela se před duševním zrakem mým, kterou jsem vídal vždy, kdykoli připomenul jsem si sny nejbláznivější a nejrozkošnější a která mi byla tak milá, tak drahá jako vzpomínka na mrtvou matku...

Beze slova popošel jsem až k rakvi a nahnuv se nad ni, dlouho, předlouho díval jsem se v němé bolesti v sličnou tvář mrtvé jeptišky...

Nebylo pro mne žádné pochybnosti více. Rány na rukou od probitých hřebů, pak rána na jediné bosé nožce byly nezvratným důkazem, že nalézám se před mrtvolou nešťastné ukřižované, o níž mi bylo před lety za tak zvláštních okolností vypravováno, a která byla bez odporu hlavní příčinou mých příznaků.

Nevýslovná bolest sevřela má prsa.

Chtěl jsem promluvit, ale hlas mi uvázl v hrdle; chtěl jsem odstoupit, avšak nohy mé byly jako přimrazeny a slzy, které po mnoho let nebyly mi vstoupily do očí, zakalily mi zrak.

Staříčká abatyše, držíc v jedné ruce svítilnu a v druhé černý příkrov, jež byla s rakve odhrnula, stála nepohnutě a mlčky u rakve tak dlouho, až posléze sám jsem odvrátil zraků svých od neobyčejného obrazu toho. Po té přehodila opět černý příkrov přes rakev...

»Vyhověla jsem vašemu přání, pane veliteli,« ozvala se po chvíli abatyše, která stojíc klidně u rakve čekala, až mine mé pohnutí, »aniž bych se byla tázala po pohnutkách neobyčejného přání vašeho...«

»Děkuju vám, paní abatyše, za vaši ochotu,« přerušil jsem stařenu.
 »Odpusťte, že vyrušil jsem vás v tak pozdní době...«

»Znal jste sestru Marii?« otázala se abatyše.

»Neznal!«

»Jak tedy možno vysvětliti?...«

»Chci být za vaši laskavost upřímným,« pravil jsem. »Teprv asi před půl hodinou dověděl jsem se, že mešká ve vašem klášteře, a v duši mé vzniklo podezření, že stala se obětí náboženského fanatismu.«

Abatyše neodpověděla.

»Jen za jedno vás ještě prosím,« pokračoval jsem. »Povězte mi, možno-li, kdy a jakým způsobem přišla sem do klášteřa?«

»Osud ubohé sestry Marie je velmi prostý,« pravila stařena. »Roku 1846, tuším na počátku měsíce března, nalezlo několik vesničanů v blízkém lese zimou skřehlou a hlady vysílenou dívku v rozedraném šatě a přivedli ji sem do klášteřa. Poskytly jsme jí útulku. Byla to dívka asi šestnáctiletá; na obou rukou a na jedné noze měla rány, jak jste je byl právě na mrtvole spatřil. Kdo a odkud by byla, nedověděly jsme se, neboť ubohá dívka, již jsme později zvaly sestrou Marií, byla — šílenou a němou... Zdá se, že konala dalekou cestu. Žila, vlastně živořila zde v klášteře jen několik měsíců; churavělať, až dokonala tiše svůj život. Jediné, co po ní zbylo, je část jakéhosi listu, jež jsme nalezly v jedné kapse jejích šatů; leč ani list ten neposkytl nám žádného vysvětlení.«

»Je možno, bych list ten spatřil?« pravil jsem kvapně.

Abatyše přisvědčila.

»Byl to majetek sestry Marie a proto uložily jsme jej u jejích nohou.«

Při tom odhrnula ještě jednou přikryvku s rakve, nadzvedla skleněné víko a vzavši u nohou mrtvoly ležící lístek, podala mi jej.

Poznal jsem písmo na první pohled.

»Darujte mi, prosím, tento lístek,« poprosil jsem.

Abatyše svolila.

Poděkoval jsem se a omluviv se ještě jednou opustil jsem hrobku i klášter.

O citech, které bouřily a bouří v mých prsou, psátí nemohu a stálo mne velkého přemáhání, nežli jsem ti vypsál celý příběh zcela objektivně.

Lístek, vlastně jen část lístku toho, jenž mi byl darován, příkládám k tomuto svému dopisu.

Buď zdrav! Bude-li možno, budu ti psát zase co nejdříve.*

Potud přítelův dopis.

Avšak lístek, o němž se ku konci zmiňuje, že jej k dopisu svému příkládá, přiložen nebyl.

* * *

Ode dne, kdy došla z bojiště telegrafická zpráva, že překročil nepřítel hranice a vojsko rakouské že couvá, následovaly zprávy z bojiště s nepředvídanou rychlostí za sebou. Brzo došla zvěšť o bojích a za nedlouho dopravení do Prahy první ranění z bitek u Podola a Mnichova Hradiště.

S trapnou úzkostí očekával jsem na nádraží příjezd prvního vlaku s raněnými, jehož přibytí do Prahy bylo dříve ohlášeno.

Mezi raněnými, mezi kterýmiž byli také důstojníci a vojáci polského pluku Martini, přítele mého nebylo. Poptával jsem se po něm několika lehce raněných vojáků jeho pluku, ale žádný z nich nemohl mi o něm podati podstatnou zprávu. Jeden z důstojníků viděl jej sice v boji u Podola, ale byv tam sám raněn, nemohl mi pranic více pověditi, nežli že právě v okamžiku, když jej z bojiště odnášeli, hnal přítel můj v čele setniny útokem na menší oddělení pruské pěchoty.

Od té doby byl jsem pokaždé na nádraží, kdykoli přibyl nějaký vlak s raněnými, a náležel jsem — jako mnozí jiní, jejichž přátelé a známí účastnili se války — k nejpilnějším čtenářům úředního listu, v němž každodenně otištěn byl dlouhý seznam jmen — raněných a mrtvých...

Neočekávané couvání vojska rakouského i po větších bitkách u Mnichova Hradiště, Jičina, Trutnova atd. bylo sice nápadné, ale přece nebudilo ještě za tehdejší bojechtivosti, která nepřítel podceňovala, žádných velkých obav. Mělo se prostě za to, že armáda rakouská vyčká nepřítel v postavení strategicky nejvýhodnějším, aby svedla jedinou, velkou a rozhodnou bitvu. —

Zprávy o bitvě té došly v několika dnech. Zpočátku zněly příznivě, pak pochybně a posléze nebylo už více možno tajiti úplnou porážku vojska rakouského.

Tvárnost Prahy v dnech po bitvě u Králové Hradce jest doposud v živé paměti. Vojsko, které tu ještě zbylo, c. k. úřadové, policie, četnictvo, slovem vše, co bylo jen z daleka v nějaké souvislosti s vládou, opustilo

v dnech těch Prahu a po příkladu orgánů vládních prchaly přečetné rodiny bohatých i chudších soukromníků na jih a na západ od Prahy . . .

Netrvalo to dlouho a Praha byla — poprvé, co existuje — úplně volna . . .

Královský hrad hradčanský, místodržitelství, vrchní vojenské velitelství, policejní ředitelství, všechny kasárny, vojenské i četnické, slovem všechny místnosti, v nichž pracoval až do té doby složitý aparát vládní — vyjímaje toliko trestní soud — byly opuštěny a takměř úplně prázdný nebo ponechány pod ochranou nějakého ubožáka, jemuž vypláceno až dosud ze státní pokladnice jen tolik, aby právě nemusil hladem zemřít.

Hlavní město Čech těšilo se úplně a neobmezené volnosti. Nikdo v něm nevládl, nikdo nerozkazoval, nikdo nikomu nevyhrožoval, ba zdálo se, že není v Praze člověka, jenž by se odvážil mír a poklid porušit.

Neobmezená tato volnost Prahy však dlouho netrvala. Občanstvo, jsouc odvěkým vladařením nejen úřadnictvu, nýbrž i všem ostatním orgánům vládním od místodržitele až po prostého policistu příliš uvyklé, nemohlo na dlouho snést úplné svobody.

Za několik hodin zřídilo si samo náhradu za vládní orgány a c. k. priv. ozbrojený sborové měšťanští dobrovolně a ochotně převzali úkol policie a z části také úkol vojska.

Obsadivše vojenské a policejní strážnice, věnovali se službě té s veškerou horlivostí a svědomitostí mužův o důležitosti svého konání přesvědčených.

Na štěstí nebyla služba ta v oné době příliš nesnadna, neboť tolik jest nad vši pochybnost jisto, že bezpečnost života a majetku nikdy nebyla v Praze tak velká jako právě v oněch dnech všeobecného napjetí a rozechvění.

Za několik dní po bitvě u Králové Hradce změnila se fysiognomie Prahy poznovu.

Vojsko nepřátelské přibylo do Prahy, ubytovalo se v kasárnách a po domech a Praha měla na pohled opět dávný svůj ráz, toliko s tím rozdílem, že službu, kterou druhy konávali lidé v uniformách rakouských, převzali nyní lidé v uniformách pruských.

Pro lidi obyčejného druhu, jako jsem byl já, kteří ani od porážky ani od vítězství nepřítelova praničeho neočekávali, změna tato mnoho neznamenala.

Neušla nám sice, mluvili jsme o ní, ale v podstatě nám aspoň v oněch dnech ještě v praničem nepřekážela.

Žil jsem tedy i po obsazení Prahy vojskem nepřátelským rovněž tak, jako před tím — to jest nevšiml jsem si takměř praničeho, co se dělo kolem mne.

O osudu, jaký potkal v svedených bitvách přítele mého, nedověděl jsem se ani nyní ještě pranic podstatného, a měl jsem za to, že aspoň životem šťastně vyváznu.

Avšak domnění mé netrvalo dlouho. Kdysi, prohlížeje dodatečně seznamy mrtvých a raněných v českých listech pražských, našel jsem mezi mrtvými také jméno příteleho.

Dojem, jaký na mne učinilo několik těch vytištěných písmenek, byl zdrcující. Chvil jsem se na celém těle, srdce počalo mi prudce bít a oči zalily se mi slzami.

Byl jsem sice připraven na nejhorsí; ale nabyv úplně jistoty o smrti přítelově nemohl jsem se na několik okamžiků ubrániti pohnutí nejbolestnějšímu.

V tu dobu byly již nejen všechny nemocnice, nýbrž i všechny místnosti, které byly v Praze provisorně v nemocnice přeměněny, raněnými vojiny v pravém slova smyslu přeplněny. Jelikož však stále ranění do Prahy dopravováni, nezbylo pomocnému komitě než upravovati vždy nové místnosti v polní nemocnice.

Od onoho okamžiku, co jsem zvěděl o smrti přítelově, nešel jsem sice nikdy více na nádraží, když přibyl vlak s raněnými.

Přes to vše neopomenul jsem přece nížádné příležitosti, abych se dověděl, kdy, kde a jakým způsobem vlastně přítel zahynul, a vždy, kdykoli jsem se setkal s někým, kdo buď sám nebo prostřednictvím druhé osoby měl příležitost, mluvit s některým lehce raněným vojínem buď od pluku přítelova nebo od pluku jiného, o němž jsem věděl, že súčastnil se těchže bitek jako pluk přítelův, neopomenul jsem se nikdy popatati také po osudu přítelově.

Avšak veškeré mé pátrání zůstalo i nyní ještě úplně bez výsledku.

Ku konci měsíce července, když už bylo všeobecné účastenství obyvatelstva pražského i k raněným vojínům valně ochablo, tak že už skoro nikdo ani se nezastavil, když ubíral se ulicemi pražskými nějaký menší transport s raněnými, vracel jsem se za krásného odpůldne z delší vycházký do okolí pražského a octnuv se na Mariánských hradbách dal jsem se přes hradby směrem k Novému světu a odtud podle kapucínského kláštera.

Octnuv se před klášterem tím, spatřil jsem, že před chrámem lorentánským stojí několik povozů, v kterýchž bývali ranění vojíni dopravováni.

U vozů stálo malé skupení pruských vojáků, kteří je byli dle všeho doprovázeli; vozy však už byly prázdné.

»Odkud ten transport raněných?« otázal jsem se jednoho z vojáků pruských, když jsem byl došel až před chrám loretánský.

»Z Mladé Boleslavi,« zněla stručná odpověď jargonem berlínským.

»Prusové nebo Rakušané?«

»Pouze Rakušané.«

»A nevíte od jakých pluků?«

»Nevím.«

»Neznáte rakouský pluk pěchoty Martini?«

»Znám; bojoval jsem proti němu u Podola.«

»Je snad někdo od pluku toho mezi raněnými?«

»Nevím, ale zde přítel bude vědět; doprovázeli transport raněných z Boleslavi až sem a má seznam jmen,« zněla odpověď.

A voják ukázal na staršího poddůstojníka, jenž byl právě vyšel z chrámu.

Obrátiv se k tomuto, opakoval jsem poslední svou otázku.

Muž ten ani do seznamu raněných nenahlédnuv pravil, že mezi raněnými nalézá se také důstojník od pluku Martini.

»Znáte jeho jméno?«

Tázaný vytáhnul z postranní kapsy svého kabátu úřední listinu nahlednul do ní a vyslovil jméno — přítelovo.

»Jak to? Nemýlíte se?« zvolal jsem.

»Nemýlím.«

»Je raněn lehce nebo těžce?« optal jsem se kvapně dále.

»Jen lehce na hlavě.«

»Možno s ním promluvit několik slov? Jeť mým přítelem . . .«

»Není žádné překážky; ale ranění nejsou ještě umístěni.«

»Jak to?«

»Když jsme s nimi přibyli do Prahy, odkázali nás sem; ale i zde jsou všechny místnosti už přeplněny. Pro nové raněné musejí býti teprve lože upravena. Zatím byli ranění na krátkou dobu uloženi na slamníky v kaplích . . .«

»To nic nevádí,« díím nedočkavě. »Možno-li, ukažte mi, kam byl přítel dopraven.«

Poddůstojník s ochotou přání mému vyhověl.

Prošedše průjezdem octnuli jsme se v křížové chodbě. Průvodce můj se zastavil a ukázav rukou v pravo do chodby děl:

»Tam v poslední kapli — stojí tam jeden muž na stráž.«

»Odkud ten transport raněných?« otázal jsem se. (Str. 112.)

Na smrt bledá jeho tvář měla výraz neobyčejně klidný. (Str. 113.)

Všimnuv si jen zběžně, že nádvoří i křížové chodby loretánského chrámu, kde hemžilo se množstvím vojska pruského, poskytovaly neobyčejný pohled, spěchal jsem naznačeným směrem. Před kaplí oznámil jsem stráží, že přál bych si s raněným důstojníkem promluvit.

Stráž ničeho nenamítala a já vešel do kaple.

Paprsky k západu se chýlícího slunce vnikající do kaple, v které se nalézaly dva oltáře, okrouhlými otvory s hůry a z části jako odlesk velkým; zasklenými dveřmi, osvětlovaly vnitřek kaple dosti jasně. Přes to vše nevšimnul jsem si ničeho kromě podle jedné stěny na slavníku na znak ležícího a až po krk hrubou houní přikrytého muže s obvázanou hlavou.

Na první pohled poznal jsem přítele.

Na smrt bleďá jeho tvář měla však výraz neobyčejně klidný. Oči měl zamhouřeny; patrně spal nebo dřímал . . .

Když jsem vstoupil a k němu se nachýlil, otevřel oči.

Také on mne poznal a zásvit radosti přeletěl bledou jeho tvář. Namáhavě se nadzvedl a podal mi pravici.

Byla studená jako led.

V okamžiku, když jsem příteli ruku stiskl, zahalila nějaká chmura slunce a v kapli nastalo přitnutí.

»Dostal's poslední můj list?« otázal se přítel mdlým hlasem.

Přisvědčil jsem.

Avšak právě tato první otázka mě upomenula, že zabývá se přítel v myšlénkách předmětem, který by jej mohl snadno rozčilit. Proto snažil jsem se odbočiti k předmětu jinému.

»Jak se ti daří?« tážu se. »Bylo mi zvěstováno, že's raněn lehce; nebezpečí patrně už minulo.«

»Nesnadno říci,« vece namáhavě přítel. »Lékaři rakouští dělí, že jsem raněn těžce, lékaři pruští zase, že lehce . . .«

»Proč jsi tedy svolil k dopravě své do Prahy?«

»I na to nesnadno odpovědět. Když jsem ležel v nemocnici v Mladé Boleslavi a horečka pominula, zmocnila se mne tak neodolatelná touha po Praze, že sám jsem žádal . . .«

»Lékaři ti zajisté radili klid,« pravil jsem, pozoruje na příteli, že namáhá se, aby usel.

»Jsem tak kliden jako málo kdy jindy.«

»Kdy a kde's byl raněn?«

»V bitce u Podola 26. června, když jsme počali po celém šiku couvat. Jak snad víš, couvali jsme od hranic bez ustání. Přibyvše k Sych-

rovu, couvli jsme k Podolu, kde svedena tuhá bitka. Řadová palba trvala aspoň přes tři hodiny. Byl jsem raněn při útoku jízdy pruské na moji setninu. Sklesl jsem bez sebe na zem. Co dělo se dále se mnou, nevím. Když jsem nabyl opět vědomí, zvěděl jsem, že nalézám se v nemocnici v Mladé Boleslavi a že mi byl pruský palaš odštípl kus lebky . . .

Pozoruje, že mluvení přítele namáhá, připomenul jsem :

»Odpusť, že musím se nyní vzdálit. Postarám se, abys byl co nejdříve dopraven buď do svého bytu nebo někam na místo příhodnější.«

»Ne, ne!« děl kvapně přítel. »Jeť mi zde neobyčejně volně a nepřeju si změny. Také odcházet nemusíš — vždyť vidíš, že jsem úplně kliden . . .«

Přítel měl pravdu. Byl sice sláb a mluvil namáhavě, ale klid jeho byl neobyčejný. Dle všeho již se pozdravoval.

Chtěl jsem namítnouti, že bude snad přece líp, když odejdu, než neobyčejná náhlá změna, kterou jsem v okamžiku tom na příteli spozoroval, upoutala veškerou moji pozornost.

Do kaple, v kteréž bylo po několik okamžiků panovalo přítmí, vnikl pojednou odlesk paprsků jasného slunce, tak že bylo možno všechny předměty zcela zřetelně rozeznati.

Před chvílí ještě na smrt bleďá tvář přítele znenadání se zruměnila, doposud mdlé oko se rozjiskřilo, v obličejí jeho jevil se výraz zděšení.

Nepředvídaná tato změna mne polekala. Poklekl jsem k příteli, ale v témž okamžiku nastalo v kapli opět přítmí a přítel v největším namáhání na polo se vztyčil.

»Probůh, co se s tebou děje?« zvolal jsem.

Přítel však vztáhnuv pravici k jednomu z oltářův bolestným hlasem zaúpěl:

»Bože — zase ten přízrak!«

Ohledl jsem se směrem, kam byl přítel rukou ukázal, a musím se přiznati, že jsem se v okamžiku tom nemohl ubrániti pocitu hrůzy.

V kapli panovalo sice šero, ale přes to vše rozeznal jsem na oltáři vztyčený přihnědlý kříž a na něm přibitou dívčí postavu ve vybledlém žlutém rouše.

Na hlavě měla korunu s bílým závojem. Dva vrkoče černých vlasů splývaly jí přes ramena až po pás a tvář její, ač nehezka a bez výrazu, zastíněna byla hustým tmavým plným vousem.

Byltě to týž přízrak, jaký byl přítel druhdy vidával; ale tentokráte, když jsem jej viděl i já, nemohl to býti klam smyslů . . .

Vyskočil jsem se země,

Tvář ukřižované zastíněna byla hustým,
tmavým plným vousem. (Str. 114.)

Současně vztyčil se i přítel a vzpřímen stál podle mne s vyřeštěným zrakem. Chtěl vyrazit z kaple; ale síly jej opustily a on sklesl na slavník.

Nevěda ani, co činím, vyběhl jsem z kaple a vzkřiknuv na stráž před kaplí: »Prosím, zavolejte rychle lékaře!« vrátil jsem se zase k příteli.

Ležel na slavníku, ale obvazek s rány na hlavě jeho byl stržen a tvář i prsa jeho krví zbarvena.

Několik okamžiků usiloval jsem zastaviti z rány přítelovy řinoucí se krev; ale v brzku jsem spozoroval, že jest úsilí mé marné.

Za nedlouho vešel do kaple přivolaný vojenský lékař. Zručné ruce jeho sice se podařilo ránu opět obvázati, ale v tváři jeho četl jsem zřejmě, že veškerá pomoc lékařská je marna.

Drže chvíli ruku přítelovu ve své, zkoumal tepnu, načež obrátiv se ke mně pravil přidušeným hlasem:

»Ztráta krve je velká — za několik minut bude mrtev.«

Zatím bylo přikvapilo do kaple také několik pruských vojáků a osob civilních. Mezi poslednějšími spozoroval jsem též starého kostelníka, jenž zůstav státi mezi dveřmi lhostejně díval se na celý výjev.

Lékař měl pravdu. Přítel, jehož dech vždy více slábnul, skutečně za několik minut dokonal . . .

Co dělo se v mé duši, nelze vypsati. Bylo mi asi tak, jako člověku, jenž byl nejmilejšího bratra svého nešťastnou náhodou zavraždil . . .

Bez hnutí stál jsem u mrtvoly přítelovy; beze slova díval jsem se, když mrtvolu odnášeli z kaple, a setrval na témže místě, když už byli všichni kapli opustili.

Na prahu stál ještě kostelník, jenž patrně čekal, až opustím kapli i já.

Učinil jsem tak posléze krokem nejistým. Mezi dveřmi jsem se ještě jednou ohlédl do kaple a zrak můj utkvěl na osudném oltáři.

Spatřil jsem na oltáři týž obraz jako dříve, ale zároveň nabyl jsem úplného přesvědčení, že nemůže to býti přízrak a klam smyslů, nýbrž skutečnost.

Byla to socha, vlastně prostá, ve vybledlý žlutavý šat oblečená a na kříž přibitá nevkusná loutka, představující patrně nějaký výjev z jakési legendy. Připamatovav si v tu chvíli některé momenty z přítelova líčení prvního jeho přízraku, seznal jsem, že první setkání jeho se škaredým páterem roku 1848 nemohlo se státi jinde, než v osudné této kapli, a zároveň vysvětlil jsem si také původ přítelových přízraků.

»Co znamená onen výjev tam na oltáři?« otázal jsem se těsně vedle mne stojícího starého kostelníka, nemoha s bezvýrazné, hustým vousem zarostlé tváře ukřížované zraků odvrátit.

»Na kterém oltáři?« opáčil tázaný. »Na jednom a to na oltáři sedmi-bolestné matky boží...«

»Myslím oltář druhý,« přerušil jsem starce, »na němž je ukřižovaná...«

»Ah tak — to je tak zvaná svatá Starosta,« počal kostelník. »Byla to dcera nějakého pohanského krále a tajná křesťanka. Byla prý krásná a dlouho tajila před otcem a světem, že je vyznavačkou učení Kristova. Bůh však ji chtěl zkoušet. A tak zamiloval se do ní otec její a chtěl ji pojmouti za manželku. Dcera bránila se tomu, jak mohla; ale když otec pohanský na svém stál, žádala ubohá dcera boha, aby ji vysvobodil z nástrah ďáblových. Bůh vroucí modlitby její neoslyšel a tak procitla dcera knížecí jednou z rána s obličejem hustým vousem zarostlým... Otec se rozzuřil a když se dověděl, že je dcera jeho tajnou vyznavačkou učení Kristova, kázal ubohou přibiti na kříž, kde dokonala život svůj smrtí mučednickou...«

»Je svatá Starosta na oltáři tom už dlouho?« otázal jsem se.

»Nemohu, prosím, povědít, jak dlouho; ale vím od svého předchůdce, že byla zde už za panování císaře Josefa. A když pak císař ten vydal rozkaz, že nesmějí býti na oltářích v chrámech žádné figury a obrazy trpěny, byla i svatá Starosta snata a uschována; ale když byl později rozkaz ten zas odvolán, byla znovu oblečena a na oltáři vystavena.«

»Připisuje se snad zdejší svatě Starostě nějaká zázračná moc?«

»Nevím o tom, pane. Skoro nikdo se jí nevšímá a zřídka kdy se někdo poptá... Ale roku 1848, v dnech vzbouření, stalo se zde přece něco... Z rána po oné noci, v které byly staroměstské mostecké mlýny zapáleny, nalezl jsem jeden z pantoflíčků, jež měla tenkrát svatá Starosta na nohou, na oltáři a ne nohl jsem si vysvětlit, jak se jí mohl s nohy se-smeknout. Později arci jsem myslel, že snad nějakým zázrakem...«

Více jsem neposlouchal.

»Děkuju vám,« děl jsem a rychle ubíral jsem se křížovou chodbou, bych se dostal z chrámu.

Vojskem pruským a civilisty naplněné nádvoří chrámu loreťanského mělo podobný ráz, jak mi jej byl přítel ve svém vypravování líčil.

Všimnul jsem si i primitivních vyobrazení zázraků a výjevů na obmítce, i četných, křiklavými barvami malovaných obrazů za sklem, jakož i veškeré té bezpříkladné spustlosti, která panuje v chrámě tom od prostých, zčernalých a z části obmítky zbavených stěn až po sochy svatých a světic s uráženími údy a znetvořenými obličejí.

Dospěv na prostranství před chrámem rozhledl jsem se kolem a porovnav, co jsem právě viděl, s podrobnostmi z líčení přítelova, nabyt jsem úplného přesvědčení, že nalézám se před chrámem, v němž byl přítel roku 1848 strávil osudnou noc.

Obloha byla úplně bez mraků, temně modrá a jen na západě plynulo několik mráčků, které občas slunce zahalovaly.

Zlatý odlesk slunce dodával celému okolí zvláštního rázu, tak že se skutečně podobalo části nějakého města italského. Po jedné straně hrbolatého, nedlážděného, nepravidelný čtverhran tvořícího prostranství táhla se řada vysokých domů se starobylym podloubím; po druhé straně vypínal se bývalý palác Černínův, nyní kasárny, jejichž průčelí je ozdobeno množstvím od země až po střechnu se vypínajících hladkých sloupů s pěknými hlavicemi.

V pozadí k severozápadu viděl jsem prostý kostelíček kláštera kapucínského s nenápadnou vížkou a před ním velký dřevěný kříž, a obrátiv se ke chrámu loretánskému spatřil jsem i vížku se zvonky právě tak, jak mi to byl přítel ve svém vypravování vylíčil.

Jindy bych se byl po tomto seznání zajisté domů vracel potěšen; ale tenkrát — bezprostředně po smrti přítelově vracel jsem se v hlubinách duše rozlítostněn . . .

Třetího dne a sice skoro v tutéž pozdní dobu odpolední vyšel zvláštní pohřební průvod z chrámu loretánského.

Čtyři pruští vojíni nesli máry s rakví, na které bylo čáka rakouského důstojníka. Za rakví nešel zpočátku kromě mne nikdo.

Když však jsme přibyli na náměstí loretánské, všimlo si pohřbu několik vojáků pruských, kteří tu v skupení stáli a ze zvědavosti přidružili se k nám.

Průvod bral se přes Pohořelec k Strahovské bráně, a když jsem se u této poohlédnul, spatřil jsem, že pohřební průvod čítá skoro sto vojáků pruských, mezi nimiž bylo také několik důstojníků.

Prošedše Strahovskou branou, zabočili jsme v pravo a za nedlouho octli jsme se na malém hřbitově vojenském, jenž rozkládá se v hradebním příkopě za kasárny černínskými.

Rakev složena s mar u otevřeného hrobu a hrobníci stáli již připravení, aby ji spustili do hrobu.

Bez citu a skoro tupě doprovázel jsem přítele na poslední jeho cestě. Avšak když jsem stál nyní před otevřeným hrobem, připamatoval jsem si poslední noc, kterou jsme byli spolu strávili, než odešel s plukem svým z Prahy, a vzpomněl si na poslední jeho přání.

Bylo to tedy skutečně přání člověka smrti zasvěceného a v okamžiku, když jsem si je připamatoval, zdálo se mi, že by bylo nepromíjitelným hříchem, kdybych je nevyplnil.

Proto rozhledl jsem se po vojínech, kteří byli přítele až ke hrobu doprovodili, a spatřiv vedle dvou pruských důstojníků také vojenského lékaře, přistoupil jsem k nim s otázkou, možno-li pohřeb na krátkou dobu odročit.

Pohledli na mne s udivením a jeden z nich děl:

»Je-li příčina naléhavá . . .«

»Jedná se o vyplnění posledního přání zemřelého,« pravil jsem.

»A můžete nám přání to povědít?« otázal se vojenský lékař.

Pověděl jsem v stručnosti, že přítel, ačkoli muž vědecky vzdělaný a logicky myslící, měl několikrát v životě svém zvláštní vidění. Pověděl

jsem, že vykládaje si je způsobem přirozeným domníval se, že musejí mítí původ svůj mimo jiné také v mimořádném ústrojí mozku a nervů zrakových, a proto že si přál, aby bylo ústrojí to po jeho smrti k účelům vědeckým prozkoumáno.

Zpráva má vzbudila u obou důstojníků a zvláště u lékaře neobyčejný interes.

Přání mému bylo bez odkladu vyhověno a hrobníkům i vojínům zvěstováno, že mrtvola prozatím pohřbena nebude; zároveň byli všickni vyzváni, by se rozešli.

»Přejete si, bych vykonal obdukcí sám?« připomenul ke mně lékař pruský.

Jelikož bylo přání mému s ochotou vyhověno, nemohl jsem nyní ničeho namítati.

»Vykonám tedy práci tu bez odkladu,« dodal lékař a zavolav jednoho z odcházejících vojinů, poslal jej do svého bytu pro potřebné nástroje.

Za nedlouho zůstal jsem u hrobu, u něhož ležela rakev s přítelovou mrtvolou, s oběma důstojníky a lékařem toliko já.

Zatím, co čekali jsme na návrat vojína, jenž byl poslán pro nástroje, musil jsem jim vypravovati některé podrobnosti o přítelových přízracích. Obmezil jsem se sice na výklad co možná nejstručnější; ale účastenství všech bylo neobyčejné.

V brzku přineseny nástroje a lékař předsevzal obdukcí u přítomnosti obou důstojníků, kdežto já čekal opodál na její výsledek.

Práce lékařova netrvala ani čtvrt hodiny.

»Shledal jste nějakou abnormálnost v ústrojí?« otázal jsem se ho když byl hotov a rakev opět víkem přikryta.

»Musím vyznati,« děl lékař, »že shledal jsem mozek zcela pravidelný; avšak oči jsou dle všeho vskutku neobyčejné. Prozatím nemohu udati více, nežli že jsem shledal zvláštní a jak se mi zdá nenáhlému odumírání zrakových nervů podobné ochrnutí. Oba nervy končí v množství zarudlých droboučkých buníček, které za živobytí v dobách neobyčejného rozčilení hrály bezpochyby důležitou úlohu. Ale vše to jest jen výsledek zběžného pozorování prostým okem a nezbude mi, nežli prozkoumati abnormálnost tu mikroskopem. Libo-li, račte mi udat svou adresu, bych vám mohl oznámiti výsledek svého zkoumání.«

Vyhověl jsem jeho přání a vyčkav, až byla rakev přivolány hrobníky spuštěna do hrobu a zasypana, opustil jsem hřbitov . . .

Pruský lékař však slibu svému nedostal. O výsledku jeho zkoumání nedověděl jsem se ničeho . . .

Následujícího dne obdržel jsem poštou list.

Na první pohled poznal jsem dle adresy, že to list od přítele. Byl rozpečetěn a zase zapečetěn a přitištěno razítko pošťy pruské.

Dle všeho byl list ten odeslán rakouskou poštou po ní, dostal se do rukou nepřátel a teprve po ukončení války byl opět dodán na poštu. Byl datován dne 24. června a obsahoval jen několik tužkou psaných slov:

»Odesílaje ti minule obšírný svůj dopis, připomenul jsem, že přikládám také část lístku, jenž byl nalezen u ubohé Ruth, když přišla do kláštera; ale v rozčilení svém opomenul jsem jej přiložit. Činím tak nyní . . .«

Přiložená část lístku byla psána v jazyku německém švabachem.

Původně byl to obyčejný aršík listovního papíru malého formátu a na třech stránkách popsán drobným, poněkud třesavým písmem, v němž jsem poznal mně dobře známý rukopis — Schneidrův.

Později byla dolejší část listu asi z polovice utržena, tak že zbyly z celého listu jen úryvky.

V překladu zněly úryvky ty následovně:

8. září 1845.

»Přála's sobě, drahá Ruth, abych ti napsal, čím skončil jsem včera podvečer rozmluvu.

Plním tvé přání . . .

Mýlíme se všickni, kdož pokládáme se za bytosti vyšší, za tvory nezávislé, kteří mohou konání své řídit dle vlastní vůle.

Nikoli! Nejsme a nebyli jsme takovými nikdy. Jsme závislími na tisícerych okolnostech, řízených tajupnými, ale bezohlednými silami přírodními. Týž paprsek slunce, bez něhož bys nemohla obdivovati se krásám přírody — oslňuje a oslepuje; týž vzduch, který jest ti tak potřeben, že bys bez něho v několika okamžicích zahynula, — otravuje; táž tajemná moc, která z kapky vody tvoří čarokrásné křišťálky sněhové — usmrcuje. . .

Kdež medle jsou meze dobra a zla? Kdo z nás odvážil by se tvrdit: Až potud — — — — —

. . . žal i naše radost, naše přání i naše skutky nejsou než výsledkem působení nesčíslných tajemných sil přírodních.

Mračný tvůj Jehovah, drahá Ruth, právě tak málo zasahá v divuplné toto ústrojí všehomíra jako svrchovaně spravedlivý a milosrdný bůh, kterému se koří jiní a z jehož svrchované vůle úpí prý tisícové v mukách a trápení věčném . . .

Zdaž neusmívá se jarní slunce právě tak milostně, když ti puká srdce hořem, jako se usmívalo, když srdce tvé rozchvívala blahá rozkoš?

Poměrnou harmonii a částečné usmíření nalezeš jen v díle uměleckém. Zda dílem takovým je svět — — — — —

. . . Kdo ví, jak dokonáš. Mně zdá se, že není ani možno, aby kdy jen lehká chmura zármutku zastřela duši tvou. A přece nemohu se ubránit myšlénce, že jako tisícové jiných v hoři a bolesti můžeš dokonat — bez viny . . .

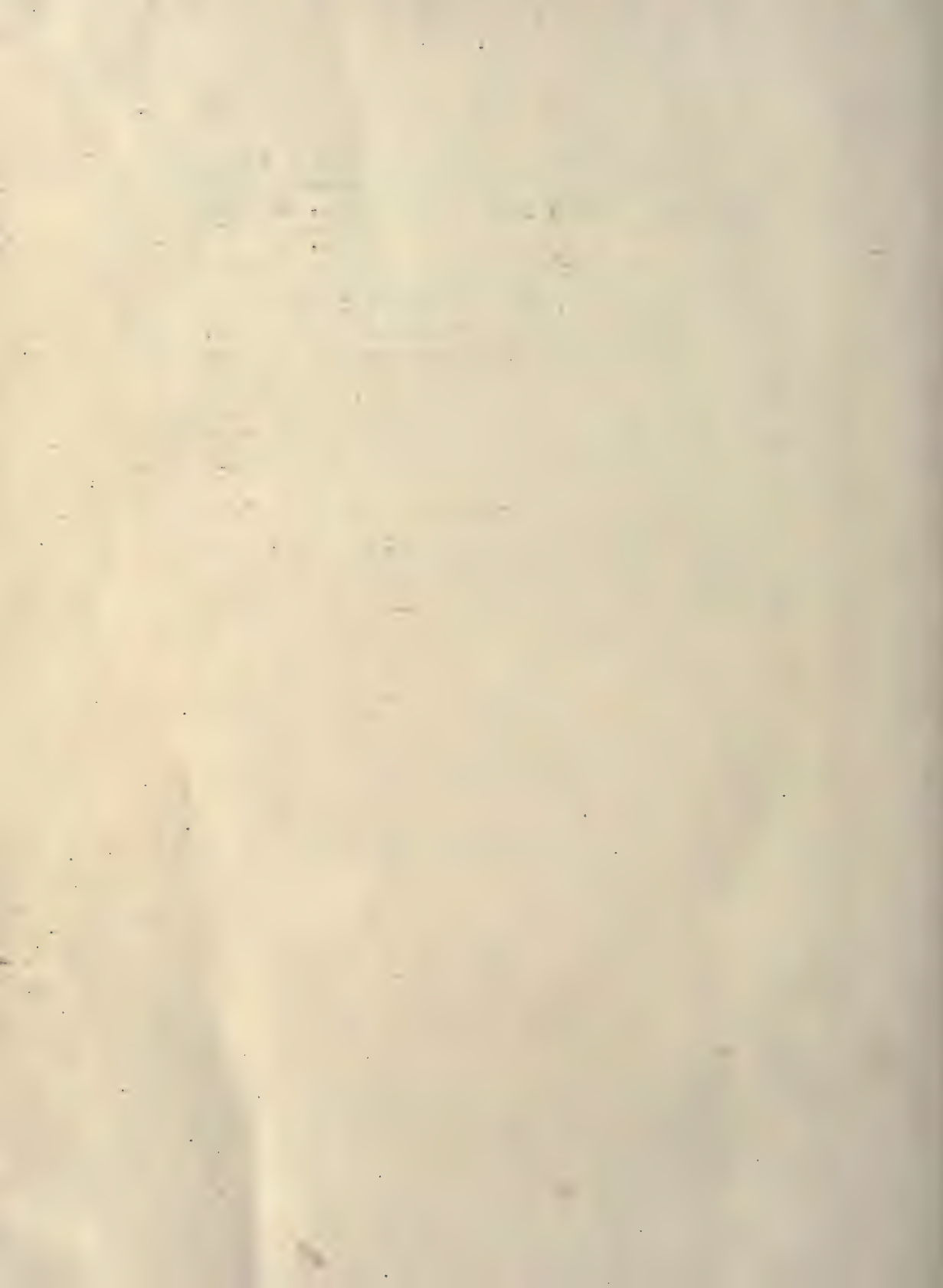
V pýše své domníváme se býti stvoření k věcem neobyčejným, k životu věčnému a — přece víme, že život náš je jako pohozená jiskřička: buď vzplane nebo jen doutná; ale vždy dříve nebo později povlovně hasne, až uhasne na vždy« — — — — —

* * *

Chmurný názor v svět, jak se jeví v těchto několika řádkách, a události, o nichž jsem byl právě vypravoval, nezůstaly na mne bez vlivu.

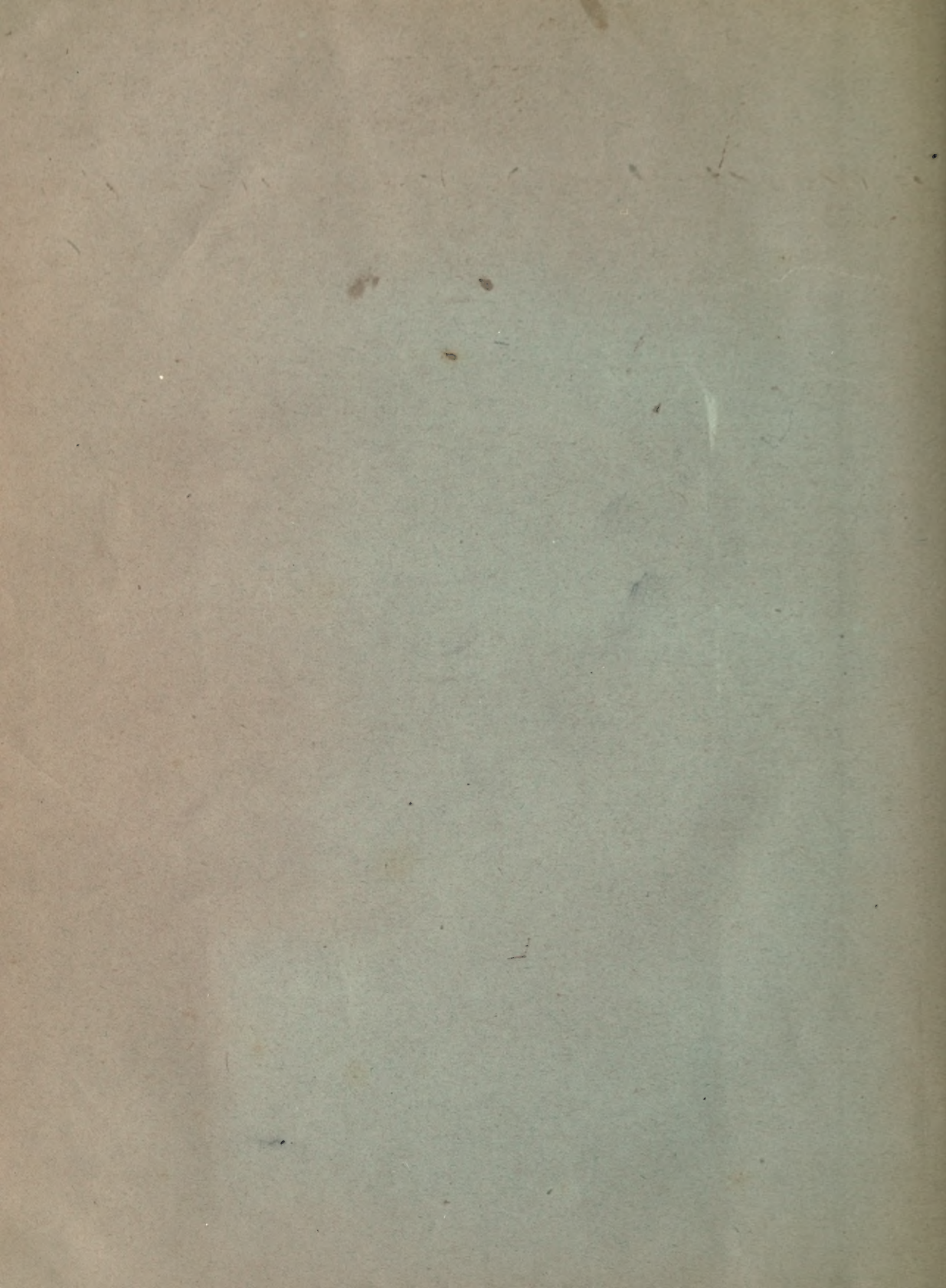
Vrátil jsem se sice opět k dřívějším svým studiím, která mi byla přítelovou knihovnou valně usnadněna, ale ztratit v příteli protiváhu ke své povaze, stal jsem se v brzku zase ostýchavým, bázlivým a skoro ke všemu netečným samotářem.

M 20 - and.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
5038
A7U5
1903

Arbes, Jakub Jan
Ukřizovaná

